

Skälig ersättning

Rätten till ersättning för rättegångskostnader i skatte- och straffprocessen - i teori och praktik

Tova Andersson

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Juristprogrammet, Examensarbete 30 hp
Höstterminen 2019

Handledare: Sebastian Wejedal

Examinator: Erik Björling

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
a.prop.	anförd proposition
dnr	diarienummer
f./ff.	följande sida/flera följande sidor
FPL	förvaltningsprocesslagen (1971:291)
FR	förvaltningsrätten
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen (f.d. Regeringsrätten)
KamR	kammarrätten
kap.	kapitel
LOB	lagen (1996:1620) om offentligt biträde
NJA	Nytt juridiskt arkiv
not.	notis
p.	punkt/punkterna
prop.	proposition
RB	rättegångsbalken (1942:740)
ref.	referat
RhjL	rättshjälpslagen (1996:1619)
RÅ	Regeringsrättens årsbok
s.	sida, sidorna
SFL	skatteförfarandelagen (2011:1244)
SKV	Skatteverket
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	tingsrätten
VRGA	Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed

1.	Inledning	1
1.1.	Syfte och frågeställningar	3
1.2.	Avgränsningar och tidigare forskning	3
1.3.	Access to justice som teoretisk utgångspunkt	4
1.4.	Metod och material	6
1.4.1.	Gällande rätt i sedvanlig mening	6
1.4.2.	Gällande rätt i faktisk mening	7
1.4.3.	Disposition	9
2.	Utgångspunkter för rätten till ersättning	10
2.1.	Allmänt om rättegångskostnader och kostnadsfördelning	10
2.2.	Juridiskt biträde och rättegångskostnader i förvaltningsprocessen	10
2.3.	Juridiskt biträde och rättegångskostnader i straffprocessen	12
2.4.	Timkostnadsnormen och brottmålstaxan	15
2.5.	Skäligt arvode enligt god advokatsed	15
3.	Gällande rätt i sedvanlig mening	17
3.1.	Skatteprocessen	17
3.1.1.	Bakgrunden till rätten till ersättning	17
3.1.2.	Ersättningsbestämmelsen	18
3.1.3.	Bedömningen av skälig ersättning	19
3.1.3.1.	Skäligt behov	20
3.1.3.2.	Skälig tidsåtgång	20
3.1.3.3.	Skälig timkostnad	21
3.1.3.4.	Kostnadsspecifikation	22
3.1.4.	Sammanfattning	23
3.2.	Straffprocessen	23
3.2.1.	Bakgrunden till rätten till ersättning	23
3.2.2.	Ersättningsbestämmelsen	24
3.2.3.	Bedömningen av skälig ersättning	25
3.2.3.1.	Skälig tidsåtgång	26
3.2.3.2.	Skälig timkostnad	26
3.2.3.3.	Företagsbot	27
3.2.3.4.	Kostnadsspecifikation	27
3.2.4.	Sammanfattning	27
4.	Gällande rätt i faktisk mening	29
4.1.	Skatteprocessen	29

4.1.1.	<i>Studiens genomförande</i>	29
4.1.2.	<i>Studiens resultat: Beslutad ersättning</i>	29
4.1.2.1.	Samtliga mål där den skattskyldige får helt eller delvis bifall	30
4.1.2.2.	Mål där den skattskyldige får helt bifall.....	30
4.1.2.3.	Mål där den skattskyldige får delvis bifall	30
4.1.2.4.	Yrkad och medgiven ersättning.....	31
4.1.3.	<i>Studiens resultat: Skälen för beslutad ersättning</i>	33
4.1.3.1.	Kort motivering	33
4.1.3.2.	Bifall.....	34
4.1.3.3.	Hjälpbehovet	35
4.1.3.4.	Upprepande argumentation	37
4.1.3.5.	Kostnadsspecifikation.....	38
4.1.3.6.	Timkostnadsnormen	40
4.1.3.7.	Inget lagstöd för ersättning	41
4.1.4.	<i>Sammanfattning</i>	42
4.2.	Straffprocessen	43
4.2.1.	<i>Studiens genomförande</i>	43
4.2.2.	<i>Studiens resultat: Beslutad ersättning</i>	43
4.2.2.1.	Samtliga mål där den tilltalade frikänns helt eller delvis	43
4.2.2.2.	Mål där den tilltalade frikänns helt.....	44
4.2.2.3.	Mål där den tilltalade frikänns delvis	44
4.2.2.4.	Yrkad och medgiven ersättning.....	45
4.2.3.	<i>Studiens resultat: Skälen för beslutad ersättning</i>	46
4.2.3.1.	Kort motivering	47
4.2.3.2.	Frikännande	48
4.2.3.3.	Timkostnadsnormen och brottmålstaxan.....	49
4.2.3.4.	Inget lagstöd för ersättning	52
4.2.4.	<i>Sammanfattning</i>	52
5.	Sammanfattande jämförelser	54
5.1.	Gällande rätt i skatteprocessen i sedvanlig och faktisk mening	54
5.1.1.	<i>Ersättning för rättegångskostnader</i>	54
5.1.2.	<i>Hjälpbehovet</i>	54
5.1.3.	<i>Upprepande argumentation</i>	55
5.1.4.	<i>Timkostnadsnormen</i>	56
5.1.5.	<i>Kostnadsspecifikation</i>	56
5.1.6.	<i>Kort motivering i domskäl</i>	56

5.2.	Gällande rätt i straffprocessen i sedvanlig och faktisk mening	57
5.2.1.	<i>Ersättning för rättegångskostnader</i>	<i>57</i>
5.2.2.	<i>Hjälpbehovet</i>	<i>57</i>
5.2.3.	<i>Timkostnadsnormen och brottmålstaxan.....</i>	<i>58</i>
5.2.4.	<i>Kort motivering i domskäl.....</i>	<i>58</i>
5.3.	Jämförelse mellan skatteprocessen och straffprocessen.....	59
5.3.1.	<i>Ersättning för rättegångskostnader</i>	<i>59</i>
5.3.2.	<i>Yrkad och medgiven ersättning</i>	<i>61</i>
5.3.3.	<i>Kort motivering i domskälen</i>	<i>62</i>
5.3.4.	<i>Hjälpbehovet m.m.</i>	<i>62</i>
5.3.5.	<i>Tidsåtgång.....</i>	<i>64</i>
5.3.6.	<i>Kostnadsspecifikation.....</i>	<i>64</i>
5.3.7.	<i>Timkostnadsnormen och brottmålstaxan.....</i>	<i>66</i>
6.	Slutsats.....	67
	Källförteckning	69

1. Inledning

Precis som allt juridiskt arbete innebär en domstolsprocess kostnader för den som berörs. Detta särskilt eftersom ett juridiskt biträde¹ allt som oftast anlitas för att ta hand om de rättsliga angelägenheterna mot ett arvode. Att det är ett risktagande att driva en rättslig process, då framför allt rättegångskostnaderna kan bli höga, är något som vanligen framhålls som ett argument för att avstå från att ”gå till domstol”. För den enskilde som väl blir part i en domstolsprocess kan kostnaderna också ha en stor påverkan på den faktiska möjligheten att effektivt kunna föra sin talan i domstolen och ta till vara sin rätt. Vad som är av stor betydelse här är om den enskilde kan få ersättning för sina rättegångskostnader och i sådant fall inte behöver stå för alla sina kostnader själv.

Det finns två system för hur en enskild kan få ersättning för sina rättegångskostnader i en domstolsprocess.² I det första systemet ersätts den enskilde för sina kostnader under processens gång. Staten står i detta fall löpande för kostnaderna genom ett förordnat rättshjälpsbiträde, ett offentligt biträde, en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde. I det andra systemet står den enskilde själv för sina rättegångskostnader under processen och kan få ersättning i efterhand av sin motpart. Motparten kan vara staten i förvaltningsmål och brottmål eller en annan enskild i tvistemål. I den mån den enskilde kan få ersättning enligt detta system så är det för *skäliga kostnader*. Detta gäller både i förvaltningsmål, brottmål och tvistemål.³

I detta arbete undersöks rätten till ersättning enligt det andra systemet, mer specifikt i skattemål och åklagarbrottmål⁴ där den skattskyldige respektive tilltalade alltså har staten som motpart samt har anlitat ett privat juridiskt biträde respektive en privat försvarare. Fokus i arbetet ligger just på kostnaderna för sådant biträde eftersom dessa normalt utgör både den största och viktigaste delen av rättegångskostnaderna. Bestämmelserna för kostnadsersättning i de två processerna kommer till uttryck i skatteförfarandelagen (2011:1244) (SFL) 43 kap. 1 § avseende skattemål och rättegångsbalken (1942:740) (RB) 31 kap. 2 § avseende brottmål och lyder som följer.

SFL 43 kap. 1 §

Den som i ett ärende eller mål har haft kostnader för ombud, biträde, utredning eller annat som denne skäligen har behövt för att ta till vara sin rätt har, efter ansökan, rätt till ersättning om

1. den sökandes yrkanden i ärendet eller målet bifalls helt eller delvis,

RB 31 kap. 2 §

Om den tilltalade frikänns i ett mål, där åklagaren för talan eller om ett åtal som väckts av åklagaren avvisas eller avskrivs, kan rätten besluta att den tilltalade ska få ersättning av allmänna medel för sina kostnader för försvarare, för rådgivning enligt rättshjälpslagen (1996:1619) och för bevisning under förundersökningen eller i

¹ Uttrycket ”juridiskt biträde/biträde” används genomgående i arbetet som ett övergripande uttryck och åsyftar alla processuella representanter.

² I arbetet bortses från rättsskyddsförsäkringar och motsvarande tredjemansfinansiering som annars kan ses som ett tredje system.

³ Se rättegångsbalken (1942:740) 31 kap. 2 § för brottmål och 18 kap. 1 § för tvistemål. För förvaltningsmål saknar förvaltningsprocesslagen (1971:291) motsvarande bestämmelse, se dock skatteförfarandelagen (2011:1244) 43 kap. 1 § för skattemål.

⁴ I arbetet undersöks inte brottmål där en målsägande har väckt åtal, eftersom kostnadsfördelningen i dessa mål, som anges nedan, sker enligt reglerna för tvistemål. Sådana mål utgör vidare också en minoritet av samtliga brottmål.

2. ärendet eller målet avser en fråga som är av betydelse för rättstillämpningen, eller
 3. det finns synnerliga skäl för ersättning.
- rättegången, under förutsättning att kostnaderna skäligen varit motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta tillvara sin rätt.

Som kan utläsas är det enda egentliga kravet för att beviljas ersättning för rättegångskostnader i princip identiskt i de två bestämmelserna. Den skattskyldige respektive tilltalade ska ha skäligen behövt kostnaderna, de ska ha varit skäligen motiverade, för tillvaratagandet av dennes rätt. Vid bestämmandet av vad som är sådan *skäligen ersättning* finns det två faktorer av huvudsaklig betydelse: (1) vad som är skäligen tidsåtgång för den enskildes juridiska biträde att lägga ned i det aktuella målet och (2) vad som är skäligen timkostnad för det anlitade biträdet.

Trots att ersättning för rättegångskostnader, vid en objektiv ordalydelsestolkning av de två bestämmelserna, tycks kunna medges under samma förutsättningar, så används de olika av dess tillämpare och bedömningen av det breda begreppet ”skäligen ersättning” skiljer sig åt. Åtskilliga likheter finns dock mellan de två processerna som gör dem väl lämpade att undersökas jämsides och jämföras i detta arbete. Som nämnt har den skattskyldige respektive tilltalade i båda processerna staten som motpart genom Skatteverket respektive Åklagarmyndigheten. Dessutom används i båda processerna olika schabloniseringar som vägledning vid bedömningen av vad som är skäligen timkostnad och tidsåtgång. När det kommer till timkostnaden används för både skattemål och brottmål en fastställd timtaxa, den s.k. timkostnadsnormen, som schablon. För brottmål finns det vad gäller tidsåtgången även särskilda schabloner i förhållande till hur lång huvudförhandlingen är. Båda schablonerna är dock endast formellt tillämpliga i det ersättningssystem där staten löpande står för kostnaderna för ett förordnat offentligt juridiskt biträde. Taxorna har i praktiken likväl kommit att användas av domstolarna som vägledning också utanför det taxereglerade området.⁵

Bestämmelserna om rätten till ersättning, så som andra rättigheter, bör få sin faktiska betydelse genom dess tillämpning. Det viktigaste för den skattskyldige respektive tilltalade bör inte vara vad som står i lagen om vilken ersättning för rättegångskostnader de ska medges utan vilken ersättning de faktiskt medges.⁶ Kritik om att en enskild i en domstolsprocess medges för lite ersättning för sina rättegångskostnader är ofta förekommande, särskilt i skatteprocessen.⁷ Mot bakgrund av de brett formulerade bestämmelserna uppställda ovan bör en sådan kritik knappast avse en lagregel i sig utan hur den tillämpas av domstolarna. Med anledning av detta är det av intresse att undersöka hur möjligheten till ersättning för rättegångskostnader ser ut i praktiken, vilket företrädesvis görs i detta arbete. En undersökning av i vilken utsträckning ersättning medges, hur bedömningen av skäligen ersättning görs i praktiken och hur den ersättning som medges motiveras av domstolarna kan synliggöra förhållanden för rätten till ersättning som kan underlätta en bedömning för eventuella förändringar.

⁵ Wejedal, *Rätten till biträde* (2017), s. 528ff.

⁶ Det får förutsättas att syftet är att dessa ska korrespondera med varandra men att så ofta inte är fallet bör vara känt.

⁷ Se bl.a. Remstam, *För snål ersättning i skattemål!* (2007); Ericson, *Ersättning för kostnader i skattemål* (2017), s. 810; Rättvis Skatteprocess, *Ersättning i skattemål - Hur tillämpas ersättningsreglerna i praktiken?* (2018), s. 2.

1.1. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med arbetet är att undersöka den enskildes rätt till ersättning för rättegångskostnader i skatteprocessen och straffprocessen när ett privat juridiskt biträde respektive en privat försvarare har anlåtats. Det centrala syftet och den huvudsakliga delen i arbetet är att ta reda på hur den reella rätten till ersättning ser ut i de två processerna och jämföra dessa med varandra. För att kunna göra detta finns också ett syfte att utreda den formella rätten till ersättning.

Arbetets första del syftar till att undersöka gällande rätt i sedvanlig mening.⁸ Undersökningen avser att, som utgångspunkt för arbetets vidare och huvudsakliga del, beskriva vilken formell rätt den skattskyldige respektive tilltalade har till ersättning för sina rättegångskostnader i skatteprocessen respektive straffprocessen. Detta kan också formuleras som hur domstolens bedömning av rätten till ersättning för rättegångskostnader *ska ske*. Genom rättsutredande metoder, som utvecklas nedan, besvaras frågan om vilket rättsligt utrymme domstolarna har för bedömningen av vad som är skälig ersättning för rättegångskostnader i de två processerna.

I den efterföljande huvudsakliga delen är syftet att undersöka gällande rätt i faktisk mening.⁹ Undersökningen avser att beskriva vilken reell rätt den skattskyldige respektive tilltalade har till ersättning för sina rättegångskostnader i skatteprocessen respektive straffprocessen. Detta kan också formuleras som hur bedömningen av vad som är skälig ersättning för rättegångskostnader *sker*. Genom empiriska metoder, som utvecklas nedan, besvaras för det första frågan i vilken utsträckning i förhållande till kostnadsyrkandet som den skattskyldige respektive tilltalade får ersättning för rättegångskostnader i de två måltyperna. För det andra ges potentiella svar på frågan varför den skattskyldige respektive tilltalade får eller inte får ersättning enligt sitt kostnadsyrkande i den utsträckning som den empiriska undersökningen visar.

Syftet i den avslutande delen är att jämföra den rättsutredande och empiriska delen samt de två måltyperna med varandra. Till att börja med jämförs inom respektive måltyp den sedvanliga gällande rätten med den faktiska gällande rätten, d.v.s. hur bedömningen av vad som är skälig ersättning för rättegångskostnader i teorin ska gå till med hur bedömningen går till i praktiken i förhållande till i vilken utsträckning ersättning medges. Utifrån detta jämförs vidare de två måltyperna med varandra för att visa på likheter och skillnader, både avseende vilken ersättning som medges och hur bedömningen av skälig ersättning sker. Detta görs naturligen genom en jämförande metod där de främsta likheterna och skillnaderna beskrivs och analyseras för att få en bättre kunskap och förståelse för rätten till ersättning för rättegångskostnader i de två processerna.

1.2. Avgränsningar och tidigare forskning

Skatteprocessen, inom förvaltningsprocessen, är ett särfall och speciell när det kommer till ersättning för rättegångskostnader genom att skatteförfarandelagen är den enda lag som ger den allmänna förvaltningsdomstolen stöd för att medge sådan ersättning. Även om det kan anses vara problematiskt i sig att detta inte är möjligt i andra förvaltningsrättsliga mål avser arbetet inte att närmare behandla frågan om rättegångskostnader i andra förvaltningsrättsliga processer än

⁸ Vad som avses med detta begrepp beskrivs vidare i avsnitt 1.4.1.

⁹ Vad som avses med detta begrepp beskrivs vidare i avsnitt 1.4.2.

skatteprocessen. Vidare kan ersättning för rättegångskostnader i brottmål endast beviljas för den tilltalade om den tilltalade frikänns helt eller delvis. För att undersökningarna i arbetet gällande ersättning för rättegångskostnader i skatteprocessen respektive straffprocessen ska vara jämförbara avgränsas den skatterättsliga delen till att endast omfatta sådana mål där ersättning kan beviljas på grund av att den skattskyldige vinner bifall, helt eller delvis, även om ersättning här också kan beviljas på andra grunder.¹⁰ Det är också viktigt att tydliggöra att arbetets fokus är rätten till ersättning för rättegångskostnader, särskilt biträdeskostnader. Även om detta hänger tätt ihop med möjligheten att över huvud taget ta hjälp av ett juridiskt biträde, så är rätten till ett sådant biträde inte arbetets huvudsakliga ämne, men berörs trots allt i delar.

Den empiriska undersökningen i arbetet avseende i vilken utsträckning den skattskyldige respektive tilltalade beviljas ersättning för rättegångskostnader inspireras i utformningen av den statistiska delen av tidigare undersökningar som har gjorts gällande skatteprocessen. En undersökning gjordes först av Svenskt Näringsliv av samtliga domar i skattemål från Kammarrätten i Stockholm under perioden januari-juni 2008.¹¹ I den statliga utredningen SOU 2013:62 gjordes sedan en uppföljande undersökning av Skatteverkets, Tullverkets och domstolarnas tillämpning av dåvarande lag (1989:479) om ersättning för kostnader i ärenden och mål om skatt, m.m. (ersättningslagen) under november 2011.¹² Nyligen gjordes ytterligare en uppföljande undersökning av den oberoende insamlingsstiftelsen Rättvis skatteprocess av samtliga avdömda mål från förvaltningsrätt, kammarrätt och Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) under november 2016.¹³ Samtliga av dessa undersökningar gjordes dock innan HFD:s senaste vägledande prejudikat i frågan om ersättning för rättegångskostnader i skatteprocessen, till vilken del undersökningen i detta arbete utgår från ett delvis nytt rättsläge. När det gäller motsvarande empiriska undersökningar av den praktiska möjligheten till ersättning för rättegångskostnader i straffprocessen finns det åtminstone inte lättillgängligt några att tillgå. Inte heller finns några tydliga jämförelser av empiriskt material mellan de två processerna så som görs i detta arbete.

1.3. Access to justice som teoretisk utgångspunkt

I detta arbete tillämpas ett *access to justice*-perspektiv som teoretisk utgångspunkt. Med uttrycket förstås en utgångspunkt enligt vilken det är önskvärt att alla medborgare har en effektiv tillgång till domstolarna och rättssystemet för att ta till vara sin rätt. Denna ”rätt” avser den enskildes rättigheter i bemärkelsen att den skattskyldige inte ska betala för mycket i skatt eller att den tilltalade inte ska få ett för strängt straff eller ens få ett straff, om denne är oskyldig.

Som de aktuella kostnadsersättningsreglerna för både skatteprocessen och straffprocessen stadgar ska den skattskyldige respektive tilltalade endast ersättas för just sådana rättegångskostnader som denne har behövt för att ta till vara sin rätt. Grunden till denna möjlighet eller rätt till ersättning för rättegångskostnader är i båda processerna att det ansågs vara stötande att en skattskyldig som har fått bifall till sin talan eller en tilltalad som har frikänts från åtal själv skulle stå för sina

¹⁰ När det empiriska materialet arbetades fram var det också mycket tydligt att dessa andra grunder i praktiken används mycket sällan.

¹¹ SOU 2009:58, s. 478 ff.

¹² Rätten till ersättning i skatteprocessen reglerades tidigare i ersättningslagen, som ersattes och upphävdes vid införandet av skatteförfarandelagen år 2012; SOU 2013:62, s. 321ff.

¹³ Rättvis Skatteprocess, *Ersättning i skattemål - Hur tillämpas ersättningsreglerna i praktiken?* (2018).

rättegångskostnader.¹⁴ I vilken utsträckning ersättning för rättegångskostnader medges och vad denna bedömning grundas i handlar dock om access to justice. Omfattande rättegångskostnader kan vara ett hinder mot att kunna föra sin talan i domstol på ett effektivt sätt för den som inte har de ekonomiska förutsättningarna. Särskilt när en enskild i en rättsprocess har ett behov av hjälp från ett juridiskt biträde blir dennes svårighet att ta till vara sin rätt påtaglig om denne inte kan betala för biträdeskostnaderna.¹⁵

Intresset av access to justice som teoretisk utgångspunkt är även relevant för en sådan empirisk undersökning som genomförs i detta arbete. Undersökningen belyser hur den praktiska möjligheten till ersättning för rättegångskostnader ser ut, t.ex. om möjligheten i praktiken är bristfällig och om den stämmer överens med ersättningsbestämmelserna. Ett sådant synliggörande visar den enskildes reella tillgång till rättssystemet och möjlighet att ta till vara sin rätt på ett effektivt sätt samt vad det är i domstolens bedömning av skälig ersättning som eventuell är ett hinder mot detta.

Ett sätt att i viss utsträckning komma runt de ekonomiska hinder som kan uppstå för tillgången till rättsprocessen är framför allt genom rättsskyddsförsäkringar och rättshjälp, vilka kort behandlas nedan i avsnitt 2. Genom dessa kan den enskildes försäkringsbolag eller staten under särskilda förutsättningar stå för de rättegångskostnader som uppkommer för den enskilde. I de flesta fall tillämpas däremot de olika reglerna om kostnadsfördelning mellan parterna i domstolen som gäller i de olika processformerna. Enligt Sebastian Wejedal är dock både huvudregeln i förvaltningsprocessen, att vardera part själv står för sina rättegångskostnader (kvittningsprincipen), och den i allmän process, att tappande part ska ersätta vinnande parts kostnader (principen om full kostnadstäckning), problematiska ur ett access to justice-perspektiv. Avseende kvittningsprincipen kan t.ex. den skattskyldige i skatteprocessen, trots att denne får bifall till sin talan, totalt sett lämna processen med ett ekonomiskt underskott, om dennes rättegångskostnader är högre än värdet av det omtvistade skattebeloppet. Ett sådant resultat ger inte bara den enskilde ett incitament att inte dra på sig onödiga kostnader utan förmår också den enskilde att inte dra på sig vad som i många fall kan vara nödvändiga rättegångskostnader för att nå framgång i processen. Vad gäller principen om full kostnadstäckning får den enskilde sina fulla rättegångskostnader ersatta av motparten vid en vinst i processen, vilket visserligen säkerställer en kompensation. Risker för att själv, som tappande part, behöva betala för både sina egna och motpartens kostnader kan däremot leda till att många väljer att helt avstå från att försöka ta till vara sin rätt i en domstolsprocess. Wejedal framför också att den enskildes faktiska förmåga att föra en framgångsrik process kan påverkas av höga rättegångskostnader genom att en processuell obalans uppstår. Detta bör framför allt gälla i mål, som de som undersöks i detta arbete, där den enskilde i processen har det allmänna som motpart. Även om inte heller statens resurser är oändliga får det antas att det allmänna i stor utsträckning har sådana ekonomiska förutsättningar som i alla fall mot en enskild utan juridiskt biträde generellt kan framstå som obalanserade.¹⁶

Mot bakgrund av det ovannämnda är kostnadsreglerna i både skatteförfarandelagen och rättegångsbalken vinklade till den skattskyldiges respektive tilltalades fördel. Inte i någon av

¹⁴ Prop. 1972:4, s. 159; Prop. 1988/89:126, s. 7.

¹⁵ Wejedal, *Rätten till biträde - Om biträdeskostnaders hantering vid svenska domstolar* (2017), s. 65f.

¹⁶ A.a., s. 66 ff.

måltyperna är den enskilde underkastad ett särskilt långtgående kostnadsansvar vid förlust i målet. I skattemål behöver den skattskyldige som inte får bifall aldrig ansvara för motpartens, d.v.s. Skatteverkets, rättegångskostnader. Inte heller i brottmål behöver den tilltalade vid en fällande dom stå för åklagarens fulla, men vissa, kostnader, även om den tilltalade i detta fall måste stå för kostnaden för sin privata försvarare. Den tilltalade behöver alltså inte själv stå för sådana kostnader som hade ersatts denne vid en friande dom. Detta kan jämföras med huvudregeln i tvistemål där kostnadsansvaret är långtgående genom att det slår blint åt båda håll och den tappande parten måste stå för motpartens fulla rättegångskostnader.¹⁷

1.4. Metod och material

1.4.1. Gällande rätt i sedvanlig mening

Det huvudsakliga syftet med arbetet är att undersöka hur rätten till ersättning för rättegångskostnader tillämpas i praktiken. För att kunna säga något om sådan gällande rätt i faktisk mening krävs en förståelse för den gällande rätt som domstolarna har att tillämpa, eller antas ha att tillämpa. En empirisk undersökning av domstolsavgöranden kan kort sagt inte göras korrekt utan att en föregående undersökning har gjorts av domstolarnas rättsliga utrymme för avgörandena.¹⁸

Det utrymme domstolarna har i sin prövning är vad som inom den juridiska vetenskapen och praktiken frekvent uttrycks som *gällande rätt i traditionell eller sedvanlig mening*. Förståelsen i detta arbete av uttrycket är för det första att med det avses hur vissa bestämda rättsliga normer ska tillämpas enligt ett vedertaget och gemensamt system. Detta för att nå enhetlighet i det svenska rättssystemet och därmed upprätthålla rättssäkerhet, innebärande individens skydd mot övergrepp från staten och andra individer genom principer om bl.a. förutsägbarhet, likhet inför lagen, proportionalitet och effektivitet.¹⁹ Att och hur jurister använder olika källor i sitt arbete enligt ett gemensamt system kan för det andra också anses handla lika mycket om varifrån dessa normer kommer. Eva-Maria Svensson uttrycker detta som ”den demokratiskt viktiga principen att jurister följer den demokratiska församlingens beslut”. Den lagstiftande makten i Sverige får förtroendet att lagstifta genom en demokratisk process som grundar sig i de svenska medborgarnas röster. Den gällande rätten i sedvanlig mening är därmed också den gällande rätten i demokratisk mening som innebär en lojalitet från rättstillämparna gentemot lagstiftaren och folket. En stor del i den systematik enligt vilken denna gällande rätt i sedvanlig eller demokratisk mening tillämpas är utifrån den traditionella rättskällevärdelsen.²⁰

Den traditionella normativa rättskällevärdelsen förstås här som den vedertagna ordningen om fyra centrala rättskällor samt hur dessa bör användas och värderas i förhållande mot varandra. Den direkt från lagstiftaren utmynnande lagen har den högsta auktoritativa kraften och följs av lagstiftarens intentioner i förarbeten, i huvudsak propositioner. Därefter värderas vägledande praxis från prejudikatsinstanserna, framför allt Högsta förvaltningsdomstolen och Högsta domstolen (HD). Till

¹⁷ Se RB 18 kap. 1 §.

¹⁸ Sandgren, *Om empiri och rättsvetenskap (Del 1)* (1995/96), s. 732.

¹⁹ A.a., s. 727f.

²⁰ Svensson, *De lege interpretata* (2014), s. 222.

sist används doktrin, d.v.s. den juridiska litteraturen, som av de här uppräknade källorna bedöms ligga längst bort från just lagstiftaren.²¹

För att i detta arbete skapa en tolkning eller föreställning om vad som är gällande rätt i sedvanlig mening utreds rätten till ersättning för rättegångskostnader med vad som kan benämnas som en rättslig metod. Utgångspunkten tas i den rättsliga problemformuleringen vilken formell rätt den enskilde har till ersättning för kostnader i skatteprocessen respektive straffprocessen. För att lösa problemet tolkas ovan nämnda rättsliga material, d.v.s. de relevanta rättskällorna enligt den normativa rättskälleläran, för att användas i en juridisk argumentation om vad gällande rätt är. De lagstiftade relevanta reglerna är avseende skatteprocessen SFL 43 kap. 1 § och avseende straffprocessen RB 31 kap. 2 §. Båda reglerna innehåller, som nämnt, en i princip likalydande formulering för en bedömning av vilken ersättning som ska beviljas för rättegångskostnader. Med anledning av att bestämmelsernas ordalydelse inte själv kan användas för att skilja dem åt utreds den mer ingående betydelsen genom en subjektiv teleologisk tolkning med hjälp av förarbeten och tydliggörs ytterligare med praxis. Gällande skatteprocessen har gällande rätt länge ansetts vara oklar och nyligen kom ett vägledande prejudikat från HFD som får stor betydelse för vad som kan anses vara gällande rätt idag. Även i straffprocessen har tillämpningen av kostnadsersättningsreglerna huvudsakligen utvecklats i praxis. Till viss del används även doktrin för att, om det behövs, tydliggöra de ovanstående rättskällorna i lagtolkningen och framför allt för att förklara bakgrunden till bestämmelserna om och rätten till ersättning för rättegångskostnader.²² Även Skatteverkets allmänna råd och ställningstaganden används avseende skatteprocessen i arbetet som en rättskälla trots att dessa inte utgör föreskrifter och därför inte är bindande. Dessa dokument utgör dock Skatteverkets syn på gällande rätt och kan av denna anledning ha praktisk betydelse för rätten till ersättning.

1.4.2. Gällande rätt i faktisk mening

En studie av verkligheten, d.v.s. den rättsliga praktiken, krävs för att kunna bedöma om domstolarna är tillgängliga och vilken reell rätt den skattskyldige respektive tilltalade har till ersättning för rättegångskostnader.²³ Enligt Claes Sandgren kan gällande rätt i sedvanlig mening visserligen påstå något om verkligheten, men den är i detta hänseende fortsättningsvis begränsad. En rättslig metod utifrån den sedvanliga rättskälleläran är inte användbar om syftet inte är att undersöka innehållet i gällande rätt i sedvanlig mening.²⁴ Ett sådant tillvägagångssätt kan besvara frågan om vad gällande rätt i praktiken ska vara och hur bedömningen av rätten till ersättning för rättegångskostnader ska ske, men inte frågan vad gällande rätt i praktiken är och hur bedömningen av rätten till ersättning för rättegångskostnader sker. Arbetet måste istället vända sig till innehållet i *gällande rätt i faktisk mening*, vilken bara kan fastställas genom en empirisk metod och en genomgång av avgöranden från de första rättstillämpande instanserna.²⁵ I detta arbete är Skatteverket och förvaltningsrätten i skatteprocessen samt Åklagarmyndigheten och tingsrätten i straffprocessen de instanser som ligger

²¹ A.a., s. 222.

²² A.a., s. 220ff.

²³ Sandgren (*Del I*) (1995/96), s. 731ff.

²⁴ A.a., s. 727f.

²⁵ A.a., s. 731ff.

närmast verkligheten då de är den skattskyldiges respektive tilltalades första möte med rättsprocessen.

För en representativ bild av verkligheten, eller den rättsliga praktiken, sedan de senaste viktiga prejudikaten är det empiriska material som undersöks i detta arbete samtliga avgöranden i skattemål från förvaltningsrätterna och i brottmål från tingsrätterna under en begränsad men längre tidsperiod, d.v.s. underrättsavgöranden. Beslut från Skatteverket och Åklagarmyndigheten utesluts, även om dessa tekniskt sett är de första instanserna i de två processerna. Skälet till avgränsningen är att fokusera arbetet till ett i huvudsak processrättsligt perspektiv. I och med överklagandet av Skatteverkets beslut i skatteprocessen och att åtal väcks i straffprocessen blir det en tvåpartsprocess där Skatteverket och Åklagarmyndigheten intar (mot)partsställning.

Vidare avseende materialet kan det konstateras att även de traditionella rättskällorna mycket väl kan utgöra empiriskt material. Hur materialet definieras bör dock bero på syftet med arbetet. Utifrån syftet i detta arbete används de traditionella rättskällorna för sitt normativa innehåll för att skapa en uppfattning av gällande rätt i sedvanlig mening och inte för något annat ändamål. Det kan även ifrågasättas om inte avgöranden från underrätterna möjligtvis också faller inom det traditionella rättskällematerialet. Visserligen är det här fråga om rättsligt material men dessa avgöranden är inte en del av det normativa utan används på ett annat sätt än t.ex. vägledande prejudikat. Underrättsavgöranden är i arbetet ett studieobjekt som undersöks för att visa innehållet i gällande rätt i faktisk mening, liksom lagstiftningens och prejudikatens genomslag på de två rättsområdena, skatterätten och straffrätten. Vidare används underrättsavgöranden för att visa vilka problem och rättsfrågor som kan vara av praktisk betydelse. Även statistik utifrån olika faktorer i underrättsavgöranden sammanställs för att vara till nytta som empiriskt material.²⁶

Det empiriska materialet avgränsas till att avse underrättsavgöranden under tidsperioderna sedan de senaste vägledande prejudikaten från HFD respektive HD till påbörjandet av detta arbete i september 2019. Genom att undersöka alla relevanta avgöranden från en längre tidsperiod efter vägledande prejudikat säkerställs det empiriska materialets representativitet genom att samtliga underrätter som meddelat relevanta avgöranden under perioden representeras. Den empiriska undersökningen genomförs med hjälp av den juridiska databasen InfoTorg.²⁷ En risk att inte samtliga meddelade avgöranden finns att tillgå via InfoTorg finns, men utifrån en granskning av ett antal liknande databaser har InfoTorg haft det största sökresultatet.²⁸ Att det empiriska materialet möjligtvis inte är lättillgängligt för läsaren kan anses vara besvärande, varför vissa representativa citerade utdrag från domskälen och samtliga målnummer redovisas i arbetet eller i bilagor till arbetet. Samtliga avgöranden i det empiriska materialet finns även tillgängliga på Juridiska institutionen vid Handelshögskolan i Göteborg.

²⁶ Sandgren, *Om empiri och rättsvetenskap (Del II)* (1995/96), s. 1040f.

²⁷ www.infotorg.se. Studenter vid Göteborgs Universitet har tillgång till InfoTorg men är begränsade till att endast kunna söka fram avgöranden från de högre instanserna, d.v.s. kammarrätterna och Högsta förvaltningsdomstolen samt hovrätterna och Högsta domstolen. För detta arbete har därför full tillgång förfrågats om på Ekonomiska biblioteket vid Göteborgs Universitet och ett privat inlogg erhållits genom vilket även underrättsavgöranden har kunnat sökas fram.

²⁸ Databaser som utöver InfoTorg har granskats är Karnov, Zeteo och JP Rättsfallsnet.

Även den empiriska metoden bör bero på syftet med arbetet och materialet, vilket Sandgren framhåller. För att besvara frågan i vilken utsträckning den skattskyldige respektive tilltalade har rätt till ersättning för sina rättegångskostnader krävs en kvantitativ metod.²⁹ I arbetet upprättas därför statistik över underrättsavgörandena utifrån ett antal variabler genom att räkna på antal avgöranden. Med hjälp av statistiken bildas en uppfattning om hur de faktiska förhållandena, som har relevans för de i arbetet aktuella rättsreglerna, ser ut. Denna kvantitativa undersökning ligger sedan till grund för generella iakttagelser och mönster. För att svara på frågan varför den skattskyldige respektive tilltalade får den ersättning för rättegångskostnader som statistiken visar görs en närläsning av domskälen i det empiriska materialet. En sådan läsning ger utrymme för både kvalitativa och kvantitativa metoder. För att visa vilka omständigheter och normativa uttalanden som används för att motivera domsluten i förvaltningsrätterna respektive tingsrätterna genomförs en kvalitativ undersökning. Med anledning av ny vägledande praxis, framför allt i skatteprocessen, visar denna undersökning också hur prejudikatinstansens avgöranden används. En kvantitativ undersökning genomförs även i detta hänseende för att visa på mönster och regelbundenheter genom att räkna på antal avgöranden.³⁰ Hur det metodologiska tillvägagångssättet och studiens genomförande har gått till presenteras inledningsvis i avsnitt 4.1.1. och 4.2.1. i förhållande till respektive processform innan den empiriska studiens resultat redovisas.

1.4.3. *Disposition*

Efter detta inledande avsnitt 1 ges i avsnitt 2 en kortare grundläggande genomgång av vissa nödvändiga utgångspunkter för förståelsen av utredningarna i arbetet. Allmänna bestämmelser om rättegångskostnader och fördelningen av dem i skatteprocessen respektive straffprocessen behandlas samt en bakgrund till dessa bestämmelser. Även möjligheten till hjälp av ett juridiskt biträde i processen och advokatetiska regler i förhållande till rättegångskostnader behandlas kort.

I avsnitt 3 utreds den gällande rätten i sedvanlig mening avseende rätten till ersättning för rättegångskostnader i skatteprocessen respektive straffprocessen. Här behandlas bakgrunden till rätten till ersättning, ersättningsbestämmelsen samt bedömningen av skälig ersättning utifrån praxis och förarbeten i respektive process. Den gällande rätten i faktisk mening utreds i avsnitt 4 med resultaten av den empiriska undersökningen. Här presenteras studiens genomförande innan det statistiska resultatet gällande i vilken utsträckning den enskilde medges ersättning samt de mönster som har kunnat urskiljas i domskälen redovisas och kommenteras.

I arbetets avslutande del görs i avsnitt 5 en jämförelse, utifrån resultatet från avsnitt 3 och avsnitt 4, mellan gällande rätt i sedvanlig och faktisk mening inom respektive måltyp samt mellan de sammantagna resultaten från respektive måltyp. Arbetet avslutas med en sammanfattande slutsats i avsnitt 6 utifrån arbetets syfte.

²⁹ Sandgren (*Del II*) (1995/96), s. 1045f.

³⁰ Sandgren (*Del II*) (1995/96), s. 1043ff.

2. Utgångspunkter för rätten till ersättning

Innan resultatet från den rättsutredande och empiriska undersökningen presenteras krävs en redogörelse för viktiga utgångspunkter gällande rätten till ersättning för rättegångskostnader. För en bättre förståelse av arbetet genom att sätta ersättningsbestämmelserna i sin rätta kontext beskrivs därför i detta avsnitt mer generellt vad som gäller avseende möjligheten till att få hjälp från ett juridiskt biträde i processerna, hur kostnadsfördelningen ser ut och bakgrunden till rätten till ersättning. Även kravet på att advokater enligt god advokatsed ska debitera ett skäligt arvode redogörs för, eftersom en stor andel av de juridiska biträdena i processerna bör omfattas av denna vägledning genom anställning på en advokatbyrå.

2.1. Allmänt om rättegångskostnader och kostnadsfördelning

Att delta i en rättslig process och av olika anledningar pröva en juridisk frågeställning i domstol medför olika typer av kostnader för de inblandade parterna.³¹ *Rättegångskostnader* är parternas kostnader för att driva en process, t.ex. ansökningskostnader, inställelsekostnader, beviskostnader, kostnader för eget arbete och kostnaden för juridiskt biträde.³² Många kostnader som uppkommer för staten, t.ex. löner åt domare och åklagare samt utgifter för polis- och åklagarmyndigheterna, räknas inte hit. Staten har däremot även rättegångskostnader som i viss utsträckning ska ersättas av den enskilde.³³ Som nämnt fokuserar detta arbete på den ovan sistnämnda biträdeskostnaden, vilken i de flesta processer både är den största och viktigaste kostnaden.³⁴

Vem som ska ansvara för att betala rättegångskostnaderna skiljer sig åt mellan olika process- och måltyper. Enligt Wejedal finns det tre möjligheter för en part i en process att under vissa förutsättningar få sina biträdeskostnader ersatta: (1) av ett försäkringsbolag, (2) av staten och (3) av motparten.³⁵ I regel betalas, enligt Ekelöf m.fl., ersättning till juridiskt biträde av parterna.³⁶ Det huvudsakliga syftet med detta ansvar för betalning av rättegångskostnader är enligt dem den processuella sanktionen. Att en part kan få stå för sina egna rättegångskostnader och även förpliktas betala motpartens kostnader utgör ett incitament till att inte föra en obefogad process eller i onödan fördyra en process.³⁷

2.2. Juridiskt biträde och rättegångskostnader i förvaltningsprocessen

Den enskilde parten i förvaltningsprocessen får enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291) (FPL) 48 § anlita ett lämpligt juridiskt ombud eller biträde. Ombudet uppdras enligt fullmakt och utför den enskildes talan i processen enligt FPL 49 §. Detta innebär dock inte en befrielse från den enskildes skyldighet att när det är aktuellt personligen svara på frågor eller infinna sig i domstolen.³⁸ Ett biträde för, till skillnad från ett ombud, inte den enskildes talan utan har endast till uppgift att bistå den enskilde vid talans utförande. Biträdet uppdras därför inte heller enligt fullmakt. I vissa mål

³¹ Ekelöf m.fl., *Rättegång III* (2018), s. 243f; Wejedal (2017), s. 93.

³² Wejedal, a.a., s. 93f.

³³ Ekelöf m.fl., *III* (2018), s. 243f.

³⁴ Ekelöf m.fl., a.a., s. 244f; Wejedal (2017), s. 93f.

³⁵ Wejedal, a.a., s. 105.

³⁶ Ekelöf m.fl., *III* (2018), s. 243f.

³⁷ Ekelöf m.fl., *Rättegång I* (2016), s. 236.

³⁸ Prop. 1971:30, s. 602.

eller ärenden ska ett offentligt biträde förordnas för den enskilde enligt lagen (1996:1620) om offentligt biträde (LOB). Det gäller framför allt i mål eller ärenden som avser tvångsvård av missbrukare, unga eller psykiskt sjuka och rättspsykiatrisk vård samt mål och ärenden gällande asyl, avvisning eller utvisning. Ett offentligt biträde förordnas ”om det inte måste antas att behov av biträde saknas” alternativt ”om det måste antas att det inte finns något behov av ett biträde”.³⁹ Staten står enligt LOB 4 § för kostnaden för biträdet enligt timkostnadsnormen.

Inom förvaltningsprocessen där det är fråga om mål där en enskild person, fysisk eller juridisk, har det allmänna som motpart, finns det som utgångspunkt inga uttryckliga allmänna regler om vem som ska ansvara för rättegångskostnaderna. En icke-lagstadgad huvudregel gäller därför att varje part står för sina egna kostnader både under processen samt efter processens slut, den s.k. kvittningsprincipen. Den enskilde ska inte behöva stå för det allmännas kostnader, men ska inte heller få ersättning från det allmänna för sina egna rättegångskostnader.⁴⁰

Att den enskilde själv ska stå för sina rättegångskostnader i förvaltningsprocessen har länge varit den gällande uppfattningen och har bl.a. motiverats med att

”praktiskt taget varje medborgare någon gång är part i något förvaltningsärende. De kostnader och olägenheter som det kan föra med sig för den enskilde kan ses som en naturlig del av medborgarskapet. Den enskilde är beroende av att det allmänna förvaltar vissa gemensamma angelägenheter för medborgarna och kan naturligen inte ställa anspråk på ersättning för alla de utgifter som [denne] åsamkas vid kontakterna med det allmänna”.⁴¹

Mot bakgrund av detta har inte den enskilde och staten ansetts vara två motparter.⁴² Förvaltningsprocessen var också länge en inkvisitorisk enpartsprocess med mycket begränsade möjligheter för den enskilde att ta till vara sin rätt. Den enskilde hade då ingen motpart och domstolens roll omfattade både att utreda den juridiska frågeställningen och att döma i målet.⁴³

I linje med enpartsprocessen låg även officialprincipen till grund för förfarandet i processen, kort innebärande att domstolen bär det yttersta ansvaret för att målet ska bli klart för avgörande genom att utredningen i målet är fullgod.⁴⁴ Utredningsansvaret uttrycktes precis så som gäller än idag enligt FPL 8 § första stycket att ”rätten ska se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver”. Enligt förarbetena skulle dock parterna själva primärt utreda saken. Domstolens sekundära utredningsansvar utvecklades i paragrafens andra stycke att domstolen skulle anvisa för den enskilde om och hur denne behövde komplettera sin talan. Utredningsansvaret skulle också bero på typen av förvaltningsmål och om den enskilde får hjälp av ett juridiskt biträde eller inte. Domstolens processledningsansvar, att hjälpa den enskilde till rätta, skulle gå längre i mål där den enskilde har svårare att själv ta till vara sin rätt.⁴⁵ Den enskilde har på grund av officialprincipen och

³⁹ Se bl.a. lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall 42 §, lag (1990:52) men särskilda bestämmelser om vård av unga 39 §, utlänningslagen (2005:716) 18 kap. 1 §, lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård 38 a § och lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård 22 a §.

⁴⁰ Se t.ex. Lundin, *Rättegångskostnader i förvaltningsprocessen - ett orättvist regelsystem*, i Lundin, *Regeringsrätten 100 år (2009)*, s. 291f.

⁴¹ Prop. 1988/89:126, s. 7.

⁴² A.prop., s. 7.

⁴³ Lavin, *Förvaltningsprocessen 2000 (2000/01)*, s. 99.

⁴⁴ Prop. 1971:30 del 2, s. 526.

⁴⁵ A.prop., s. 530.

att förfarandet i förvaltningsprocessen är skriftligt inte ansetts ha några betydande rättegångskostnader.⁴⁶

Genom en reform år 1996 blev förvaltningsprocessen en obligatorisk tvåpartsprocess, där den myndighet som först beslutade i saken nu ska företräda det allmänna.⁴⁷ Enligt regeringen och justitieutskottet innebar dock inte en tvåpartsprocess att domstolarnas utredningsskyldighet minskade trots att processledningen i enpartsfall tydligt framhållits tidigare. Det uttalades att regelsystemet gav goda möjligheter för den enskilde att av domstolen ”få erforderlig hjälp vid utformandet av sin talan”.⁴⁸ Inte förrän år 2012 ansågs det finnas ett behov av att uppdatera bestämmelsen om utredningsansvaret mot bakgrund av tvåpartsprocessen. Det hänvisades i förarbetena till hur förvaltningsprocessen hade utvecklats samt att en förändring krävdes för att bättre avspegla verkligheten och bidra till en modernare och mer ändamålsenlig förvaltningsprocess. Det konstaterades att den allmänna förvaltningsdomstolens utredningsansvar hade minskat eftersom förhandlingsprincipen varit rådande i en process med två motparter som ansvarar för att utredningen är fullgod och att målet blir klart för avgörande. Det tydliggjordes att domstolens utredningsansvar just avser att ytterst se till att målet är klart för avgörande, inte att nå en viss utgång eller hjälpa den enskilde att nå framgång med sin talan. FPL 8 § andra stycket ändrades till att allmän förvaltningsdomstol nu ”genom frågor och påpekanden [ska] försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar”, identiskt med vad som gäller för allmän domstol.⁴⁹

Den enskilde i förvaltningsprocessen har alltså i regel inte rätt till ersättning för rättegångskostnader oavsett om denne eventuellt får helt bifall till sin talan. Som framförts kan den enskilde i förvaltningsprocessen dock under vissa förutsättningar exempelvis få hjälp att föra sin talan av ett offentligt biträde som i sådant fall bekostas av staten. Det stora undantaget från kvittningsprincipen i förvaltningsprocessen är trots allt ärenden eller mål som rör skatt, som detta arbete behandlar. Den enskilde i skatteprocessen har enligt SFL 43 kap. 1 § rätt till ersättning för kostnader som denne skäligen behövt för att ta till vara sin rätt, om denne fått bifall till sin talan, frågan är av betydelse för rättstillämpningen eller det finns synnerliga skäl för ersättning.⁵⁰

2.3. Juridiskt biträde och rättegångskostnader i straffprocessen

Precis som förvaltningsprocessen var straffprocessen från början en inkvisitorisk enpartsprocess där domstolen via domaren inte var den tilltalades motpart utan ensidigt och allsidigt hade ansvaret att utreda den tilltalades skuld. Av denna anledning ansågs inte heller den tilltalade ha ett behov av att anlita ett juridiskt biträde som försvarare att föra den tilltalades talan. I och med införandet av rättegångsbalken år 1942 blev straffprocessen dock en tvåpartsprocess genom att förhandlingsprincipen lades till grund för förfarandet i processen. Fortfarande har även de allmänna domstolarna ett officialansvar, vilket för straffprocessen kommer till uttryck i RB 46 kap. 4 § att ”rätten ska [...] se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver. Genom frågor och

⁴⁶ Prop. 1988/89:126, s. 7; FPL 9 §.

⁴⁷ Prop. 1995/96:22, s. 78.

⁴⁸ Prop. 1971:30 del 2, s. 530; Lundin (2009), s. 293f.

⁴⁹ Se RB 46 kap. 4 §; Prop. 2012/13:45, s. 113ff.

⁵⁰ Lagrummet behandlas närmare i avsnitt 3.1.2.

påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs”. Formuleringen är som nämnt ovan identisk med den i FPL 8 § och tjänade som mall vid ändringen av förvaltningsprocesslagen.⁵¹ Även om förhandlingsprincipen är gällande finns dock ett flertal problem som kan försvåra parternas jämlikhet. Som Ekelöf m.fl. konstaterar förutsätter principen att båda parterna är aktiva i processen. Detta kan förväntas av åklagaren men den tilltalade kan i många fall av olika skäl vägra att aktivt delta, vilket i värsta fall kan riskera att en oskyldig fälls. Dessutom är processens förundersökning trots allt inkvisitorisk från åklagarens perspektiv och åklagaren har även ett antal straffprocessuella tvångsmedel att tillgå. För att jämna ut förhållandena gäller bl.a. principen *in dubio pro reo*, att den tilltalade vid tvivel ska frikännas.⁵²

I straffprocessen har den tilltalade enligt RB 21 kap. 3 § redan som misstänkt en rätt att anlita en försvarare som biträde⁵³ och så sker ofta redan under förundersökningen. Att den misstänkte får hjälp i processen av en försvarare är enligt Ekelöf m.fl. det bästa sättet att garantera ”den misstänktes trygghet och förhindra oriktiga straffdomar”. Inte att åklagaren ska bedriva sitt arbete objektivt eller domstolens utredningsansvar. Försvararens enda uppgift är att företråda den misstänkte, vilket kan ge den misstänkte ett större förtroende för försvararen. Rätten till försvarare är även fastslagen i den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) art. 6 p. 3 c) som både en formell och reell rätt till effektivt bistånd.⁵⁴

Vem som är försvarare kan antingen förordnas av domstolen till den tilltalade om domstolen bedömer att ett behov av försvarare finns, s.k. offentlig försvarare, eller bestämmas av den tilltalade och i sådant fall meddelas till förundersökningsledare och domstol, s.k. privat försvarare.⁵⁵ Det kan finnas olika anledningar till att en tilltalad har en privat försvarare. Det kan bl.a. vara så att den tilltalade inte bedöms ha ett behov av en offentlig försvarare, ofta t.ex. om brottet inte är särskilt allvarligt och på bötesnivå, men ändå vill ha hjälp av en försvarare. Det kan också vara så att den tilltalade helt enkelt inte är nöjd med den offentliga försvarare som denne har förordnats och domstolen inte beslutar om ett byte. När en offentlig försvarare förordnas blir detta och den misstänktes namn offentliggjort i domstolen, varför det även av denna anledning kan finnas en vilja att anlita en privat försvarare för att hålla straffprocessen hemlig.⁵⁶ Det är i princip ingen skillnad mellan offentliga och privata försvarare i processuell synpunkt.⁵⁷ I princip kan dock endast en advokat förordnas som offentlig försvarare medan också en jurist, eller vem som helst, enligt RB 21 kap. 5 § kan anlitas som privat försvarare. Rätten till offentlig försvarare är inte beroende av den tilltalades ekonomi.⁵⁸

Om det finns en målsägande i ett brottmål kan denne i vissa fall få ett målsägandebitråde eller en stödperson. Detta gäller om målsäganden har utsatts för något av de i lagen angivna brotten och i

⁵¹ Prop. 2012/13:45, s. 114f.

⁵² Ekelöf m.fl., I (2016), s. 77f.

⁵³ Som nämnt benämns samtliga processuella representanter i arbetet som ”juridiskt biträde/bitråde”. Det kan däremot noteras att försvararen, enligt Ekelöf m.fl., är ett mellanting mellan ett rättegångsbiträde och ett rättegångsombud; Ekelöf m.fl., III (2018), s. 102.

⁵⁴ RB 23 kap. 4 § och 45 kap. 3 a §; Ekelöf m.fl., *Rättegång II* (2015), s. 92f.

⁵⁵ Angående behov av en offentlig försvarare, se RB 21 kap. 3 a-3 b §§; Ekelöf, a.a., s. 92ff.

⁵⁶ Hurtig and Partners, *Privat försvar*.

⁵⁷ Ekelöf m.fl., II (2015), s. 101ff.

⁵⁸ Ekelöf m.fl., I (2016), s. 222.

fall då målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. Målsägandens ekonomiska situation saknar betydelse och denne behöver inte betala någon avgift för biträdet.⁵⁹ En målsägande kan också anlita ett rättegångsombud eller rättegångsbiträde, om inte förutsättningarna för målsägandebiträde är uppfyllda enligt RB 20 kap. 14 § och åklagaren inte anser sig kunna föra målsägandens talan. I sådant fall gäller reglerna i RB 12 kap. om rättegångsombud- och biträde i civilprocessen i tillämpliga delar.

I straffprocessen gäller olika regler för fördelningen av rättegångskostnader beroende på om det är fråga om allmänt åtal, där det allmänna genom åklagaren är den tilltalades motpart, eller enskilt åtal, där en målsägande är den tilltalades motpart. Huvudregeln i målsägandemål är i princip densamma som den gällande i tvistemål, d.v.s. principen om full kostnadstäckning, att den tappande parten betalar rättegångskostnaderna för den vinnande parten.⁶⁰ Det kan noteras att det enligt RB 31 kap. 11 § tredje stycket endast är om det finns särskilda skäl för det, som en målsägande vid en frikännande dom ska ersätta staten vad som betalats av allmänna medel till den tilltalades försvarare.

I åklagarmål gäller särskilda bestämmelser om kostnadsfördelningen. Dessa liknar till viss del konstruktionen i målsägande- och tvistemålen och har även utformats med dessa som motiv, även om den tilltalades kostnadsansvar vid fällande dom enligt Ekelöf m.fl. inte har samma funktion som i dessa mål. Vem som ska betala rättegångskostnaderna beror i åklagarmålen på om domen är friande eller fällande, istället för vilken av parterna som är tappande och vinnande. Vid en fällande dom ska den tilltalade ersätta staten för vissa rättegångskostnader, eftersom åtalet utförs för det allmänna. Detta omfattar enligt RB 31 kap. 1 § första stycket bl.a. kostnad för offentlig försvarare och målsägandebiträde samt provtagning eller analys som skett för brottsutredningen. Trots att bestämmelserna som nämnt är vinklade till den tilltalades fördel menar Ekelöf m.fl. att kostnadsansvaret kan vara svårt att motivera som ett tillägg till de påföljder som den tilltalade får mot bakgrund av ”straffrättskipningens allmän- och individualpreventiva funktion”. Detta särskilt också eftersom staten brukar få högre kostnader om den tilltalade nekar till straffrättsligt ansvar. Vid en friande dom ersätts arvode för offentlig försvarare av staten enligt RB 21 kap. 10 §. Den tilltalade står som utgångspunkt själv för kostnaden för en privat försvarare men domstolen kan enligt RB 31 kap. 2 § vid en friande dom bevilja den tilltalade ersättning för rättegångskostnader som varit skäligen motiverade för att den tilltalade ska kunna ta till vara sin rätt.⁶¹ Enligt Ekelöf m.fl. har den tilltalade i de flesta brottmål inte några större egna kostnader. I regel kan den tilltalade få en offentlig försvarare och staten bekostar exempelvis vittnen.⁶² Det kan ifrågasättas varför privata försvararkostnader kan ersättas trots att den tilltalade i allmänhet inte anses behöva ådra sig några kostnader tack vare möjligheten att få en offentlig försvarare förordnad. I förarbetena har det angående detta uttalats att det skulle vara stötande om en tilltalad som valt att anlita en privat försvarare kunde hamna i en sämre ekonomisk situation än en tilltalad som fått en offentlig försvarare, genom att endast offentliga försvarare bekostas av staten.⁶³

⁵⁹ Ekelöf m.fl., *II* (2015), s. 103ff.

⁶⁰ Ekelöf m.fl., *III* (2018), s. 261; Wejedal (2017), s. 156.

⁶¹ Lagrummet behandlas närmare i avsnitt 3.2.2.

⁶² Ekelöf m.fl. *III* (2018), s. 262ff; Prop. 1972:4, s. 266ff.

⁶³ A.prop., s. 164.

2.4. Timkostnadsnormen och brottmålstaxan

Vid bedömningen av vilken ersättning som den skattskyldige respektive tilltalade ska medges för rättegångskostnader, d.v.s. vad som är skälig ersättning, kan, som nämnt, olika typer av schabloner och standardiseringar användas som vägledning. Timkostnadsnormen är en sådan schablon av vad som är skälig timkostnad för ett juridiskt biträde. Timkostnadsnormen fastställs varje år av regeringen och styr timersättningen för advokater och jurister med offentligt uppdrag som biträde vid rättshjälpsbiträden, men också de med uppdrag som offentligt biträde samt offentlig försvarare och målsägandebiträde. För brottmålen, med offentlig försvarare och målsägandebiträde, går standardiseringen ännu längre och det finns även en schablon för vad som är skälig tidsåtgång, d.v.s. skäligt antal timmar att lägga ned i målet. Denna schablon, kallad brottmålstaxan, utgår från hur lång huvudförhandlingen i målet är och är endast tillämplig i undantagsfall i mindre omfattande brottmål där huvudförhandlingen är högst 3 timmar och 45 minuter.⁶⁴ Som redan konstaterat är schablonerna inte formellt tillämpliga utanför det system där staten löpande står för kostnaderna för ett förordnat offentligt juridiskt biträde, men används av domstolarna som en vägledning också utanför det taxereglerade området. För 2019 är timkostnadsnormen 1 380 kronor exklusive mervärdesskatt (1 725 kronor inklusive mervärdesskatt) för den som är godkänd för F-skatt och 1 050 kronor exklusive mervärdesskatt (1 313 kronor inklusive mervärdesskatt) för den som inte är godkänd för F-skatt.⁶⁵

Rättshjälpen är ett ekonomiskt stöd som enligt rättshjälpslagen (1996:1619) (RhjL) kan beviljas personer med begränsade ekonomiska förutsättningar att själv kunna betala för sina rättegångskostnader. Detta under förutsättning att personen inte kan få sina kostnader ersatta av en rättsskydds försäkring.⁶⁶ Gällande förvaltningsmål är det sällan som den enskilde får rättshjälps. Detta beror på att det anses att behovet av juridiskt biträde blir tillgodosett genom domstolen själv tack vare domstolens utredningsansvar.⁶⁷ Rättshjälps får inte heller beviljas i sådana angelägenheter där hjälp genom offentlig försvarare eller offentligt biträde kan komma i fråga.⁶⁸

2.5. Skäligt arvode enligt god advokatsed

Det är inte lagstadgat vad ett juridiskt biträde ska debitera den skattskyldige respektive tilltalade för arvode.⁶⁹ Detta är en civilrättslig fråga mellan biträde och klient att avtala om. Ett biträde som är advokat är dock skyldig att utföra sitt arbete i enlighet med god advokatsed. Enligt Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed (VRGA) punkt 4.1.1 är advokater skyldiga att debitera ett *skäligt arvode* (jfr ”skäliga kostnader” i ersättningsbestämmelserna ovan). Normalt får advokaten, enligt VRGA punkt 4.3, i en process inte heller ta ut högre arvode än det belopp som yrkas ersättning för av motparten, i detta arbete staten. Enligt kommentaren till den förstnämnda punkten behöver det inte vara i strid mot god advokatsed om yrkad och medgiven ersättning inte stämmer överens, eftersom bedömningen är svår och kan bli skönmässig. Enligt

⁶⁴ Domstolsverket, *Rättshjälps och taxor 2019*, s. 26 och 38.

⁶⁵ Domstolsverket, *Rättshjälps och taxor 2019*, s. 3.

⁶⁶ Rättsskyddet är mycket begränsat och gäller i regel varken för mål eller ärenden i skatte- och förvaltningsprocessen eller i straffprocessen. I företagsförsäkringar kan dock skattemål omfattas av rättsskydd; Ekelöf m.fl., *III* (2018), s. 312ff.

⁶⁷ Lundin (2009), s. 291.

⁶⁸ RhjL 7 §.

⁶⁹ Bortsett från de fall där den enskilde har beviljats rättshjälps.

kommentaren till den sistnämnda punkten kan den bedömning som domstolen gör av kostnadsyrkandet däremot ge en uppfattning om vad som är skäligt arvode. För att bedöma vad som är skäligt arvode får det enligt VRGA punkt 4.1.2 ”beaktas vad som avtalats med klienten, uppdragets omfattning, dess art, svårighetsgrad och betydelse, liksom advokatens skicklighet, arbetets resultat och andra sådana omständigheter”.⁷⁰ Även med hänsyn till dessa omständigheter om uppdraget har advokatsamfundets styrelse, enligt Holger Wiklund, uttalat att det inte går att fastställa en timkostnad med ett specifikt belopp som är ”skäligt arvode” eller ”skälig ersättning”. Wiklund framhåller dock att arbetets omfattning alltid har haft stor betydelse vid bedömningen om vad som är skäliga kostnader. Det avgörande här har varit, och ska enligt kommentaren till VRGA punkt 4.1.2 vara, den tidsåtgång som normalt och skäligen borde ha krävts, inte den som det aktuella uppdraget faktiskt krävt.⁷¹

Samtidigt som en advokat enligt VRGA punkt 2.1.1 ansvarar för att klienten inte behöver betala för onödiga kostnader ska advokaten utföra uppdraget med omsorg, noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet. Det bör enligt kommentaren till denna punkt alltid vara omsorgen om klienten som prioriteras, varför exempelvis den tidigare formuleringen att advokaten skulle beakta att staten eller rättsskyddsförsäkringsbolaget inte behöver betala onödiga kostnader för det fall rättshjälp eller rättsskydd är aktuellt har tagits bort.⁷² Enligt Wejedal innebär detta att det inte skulle vara förenligt med god advokatsed att avstå från att vidta åtgärder som i efterhand kan anses överflödiga med syftet att hålla nere rättegångskostnaderna.⁷³

Vad gäller specifikationen av det arvode som advokaten debiterar sin klient bör den enligt Wiklund inte vara särskilt detaljerad. Det bör visserligen framgå vilket arbete som advokaten har utfört men inte så mycket mer. Däremot bör den kostnadsspecifikation som lämnas till domstolen i en process vara desto mer detaljerad. Detta eftersom domstolen inte har samma kunskap om advokatens arbete som klienten har och på grund av detta har svårare att pröva om yrkad ersättning för rättegångskostnader är skälig.⁷⁴

⁷⁰ Advokatsamfundet, *Vägledande regler om god advokatsed*, s. 21f.

⁷¹ Wiklund, *God advokatsed* (1973), s. 345; Advokatsamfundet, *Vägledande regler om god advokatsed*, s. 21f.

⁷² Advokatsamfundet, a.a., s. 21f.

⁷³ Wejedal (2017), s. 128f.

⁷⁴ Wiklund (1973), s. 358f.

3. Gällande rätt i sedvanlig mening

Den gällande rätten i sedvanlig mening är det rättsliga utrymme som domstolarna i avgörandena har i sin bedömning av vad som är skäligen ersättning för rättegångskostnader. Nedan beskrivs bakgrunden till rätten till ersättning i de två måltyperna innan ersättningsbestämmelsen tas som utgångspunkt för en tolkning eller föreställning om vad den gällande rätten är. Praxis och förarbeten används för att konkretisera hur denna bedömning av vad som är skäligen ersättning ska gå till och vilka omständigheter som ska beaktas. Avslutningsvis för varje processform sammanfattas utredningen kort.

3.1. Skatteprocessen

3.1.1. Bakgrunden till rätten till ersättning

Det har länge varit utgångspunkten att den enskilde medborgaren själv ska stå för sina kostnader i skatte- och förvaltningsprocessen, vilket bl.a. har motiverats med den allmänna förvaltningsdomstolens långtgående officialansvar.⁷⁵ Det har, som nämnt, ansetts vara en naturlig del av medborgarskapet att bära kostnaderna för delaktighet i en förvaltningsprocess. Fram till år 1989 ersattes bara den skattskyldiges kostnad för inställelse i domstol, samt för vittnen och sakkunniga.⁷⁶

I juli 1989 trädde en särskild lagstiftning ikraft om ersättning för rättegångskostnader i skatteprocessen, nämligen ersättningslagen. Det betonas i förarbetena att det var otillfredsställande att den skattskyldige inte kunde få någon ersättning för rättegångskostnader, även om den skattskyldige fått helt bifall till sin talan. Det ansågs vara stötande att en skattskyldig i sådant fall själv skulle stå för höga rättegångskostnader som trots allt varit befogade.⁷⁷ Uttalandena grundas i att skattelagstiftningen ökat i komplexitet, framför allt för näringsidkare, i sådan grad att skattskyldiga i större utsträckning anlitat juridiskt biträde som hjälp i processen och därmed fått avsevärt högre rättegångskostnader.⁷⁸ Syftet med ersättningslagen var därför att ge lagstöd för att i vissa fall kunna ge skattskyldiga i skatteprocessen en möjlighet att få ersättning för rättegångskostnader. I likhet med den redan då befintliga regeln avseende ersättning för kostnad för privat försvarare i straffprocessen skulle endast kostnader som skäligen behövts för att ta till vara den skattskyldiges rätt kunna ersättas. Det skulle också med hänsyn till omständigheterna i målet vara oskäligt att de skattskyldige själv skulle stå för kostnaderna.⁷⁹

Även om det inte framgår direkt ur en objektiv tolkning av lagtextens ordalydelse skulle alltså bestämmelsen endast användas undantagsvis. I skattemål av normal karaktär skulle kvittningsprincipen fortsatt vara den rådande regeln för fördelningen av rättegångskostnader. I sådana mål beräknades den skattskyldiges kostnader inte vara betydande och denne skulle också själv ansvara för dem. Ersättningsregeln skulle dock vara tillämplig, om målet gick utöver det vanliga och den skattskyldige därför haft högre rättegångskostnader, t.ex. genom

⁷⁵ Se avsnitt 2.2.

⁷⁶ Prop. 1988/89:126, s. 8.

⁷⁷ A.prop., s. 7.

⁷⁸ A.prop., s. 15.

⁷⁹ A.prop., s. 1.

biträdeskostnader.⁸⁰ Med rättshjälpslagen som förebild skulle kostnaderna som kunde ersättas avse framför allt juridiskt biträde och utredning.⁸¹ Den praktiska möjligheten för en skattskyldig att få ersättning för sina kostnader i skatteprocessen var dock liten. Möjligheten för en näringsidkare att få ersättning existerade knappt.⁸²

I januari 2012 trädde den nya skatteförfarandelagen ikraft där i stort sett alla bestämmelser inom skatteförfarandet samlades i en lag, däribland ersättningslagen som därför upphävdes i sin ursprungliga form. Syftet med skatteförfarandelagen var att tydliggöra det skatterättsliga regelverket och förenkla tillämpningen av det.⁸³ Med anledning av samlingen av den skatterättsliga lagstiftningen i skatteförfarandelagen ansågs det också naturligt att rätten till ersättning skulle omfatta samtliga ärenden och mål enligt skatteförfarandelagen. Den nya ersättningsbestämmelsen skulle därför ha samma tillämpningsområde som den nya lagen. Därmed utvidgades rätten till ersättning något till att omfatta vissa ärenden och mål i vilka den skattskyldige tidigare inte haft möjlighet att få ersättning för sina rättegångskostnader. Även när det gäller skatteärenden och -mål enligt andra lagar än skatteförfarandelagen, kan ersättning beviljas genom att det i respektive lag görs en hänvisning till att bestämmelsen om ersättning i skatteförfarandelagen är tillämplig.⁸⁴

3.1.2. Ersättningsbestämmelsen

Bestämmelsen om ersättning har i stort sett likadan ut sedan dess ursprungliga lydelse och överflyttades i princip oförändrad från ersättningslagen till skatteförfarandelagen, med undantag för några språkliga förändringar. Bestämmelsen hittas idag i SFL 43 kap. ”Ersättning för kostnader för ombud, biträde eller utredning”. Rätten till ersättning stadgas i 1 § första stycket och lyder enligt följande.

Den som i ett ärende eller mål har haft kostnader för ombud, biträde, utredning eller annat som denne skäligen har behövt för att ta till vara sin rätt har efter ansökan, rätt till ersättning om

1. den sökandes yrkanden i ärendet eller målet bifalls helt eller delvis,
2. ärendet eller målet avser en fråga som är av betydelse för rättstillämpningen, eller
3. det finns synnerliga skäl för ersättning.

Bestämmelsen är vid en objektiv tolkning av ordalydelsen till synes relativt generös, då ersättning kan beviljas inte bara om den skattskyldiges yrkande bifalls utan också i vissa fall om yrkandet avslås. Regeln kan, trots att den framstår som obligatorisk genom att den skattskyldige *har* rätt, enligt Anna Wallerman förstås som tolkningsfakultativ. Detta eftersom ersättning är villkorat med det vaga rättsfaktumet ”skäligen har behövt”, ett avvägningsrekvisit som förutsätter att domstolen gör en normativ och skönsmässig bedömning.⁸⁵ En sådan fakultativ regel binder inte domstolen vid en viss tillämpning utan domstolen har utrymme för flera legala handlingsalternativ.⁸⁶ Den andra och tredje punkten i bestämmelsen tillämpas mycket sparsamt och är som nämnt inte helt lämpliga i

⁸⁰ A.prop., s. 1.

⁸¹ A.prop., s. 25f.

⁸² Almgren & Leidhammar, *Skatteförfarandelagen* (10 maj 2019, Zeteo Internet), kommentaren till 43 kap. 1 § under rubriken Närmare om rätten till ersättning.

⁸³ Prop. 2010/11:165, s. 1.

⁸⁴ A.prop., s. 417f.

⁸⁵ Wallerman, *Om fakultativa regler* (2015), s. 58f.

⁸⁶ A.a., s. 15 och 60.

en jämförelse med rätten till ersättning i straffprocessen, varför de inte kommer att behandlas närmare i detta arbete.

Den första punkten enligt vilken den skattskyldige i skatteprocessen kan få ersättning gäller i de fall då den skattskyldiges vinner bifall till sitt yrkande, helt eller delvis. Enligt SFL 43 kap. 5 § får dock ersättningen minskas om den skattskyldige endast delvis vinner bifall till sin talan. Den skattskyldige kan enligt förarbetena av olika skäl få bifall till sin talan. Det kan både ha att göra med att Skatteverket faktiskt gjort en felaktig bedömning av angelägenheten men också att Skatteverket agerat helt korrekt men ”intaget en alltför fiskal hållning”. Även rättsläget kan ha förändrats till följd av ny praxis eller så kan ny utredning i saken göra att situationen ska bedömas annorlunda.⁸⁷ Enligt Skatteverket kan det faktum att domstolen bifaller den skattskyldiges talan på annan grund än vad som åberopats av den skattskyldige och dennes juridiska biträde innebära att Skatteverket inte medger någon ersättning.⁸⁸

3.1.4. *Bedömningen av skäligen ersättning*

I maj 2019 kom HFD med ett nytt vägledande prejudikat i frågan om ersättning för rättegångskostnader i skatteprocessen. Det hade innan dess länge ansetts vara mycket oklart hur det ska bestämmas vad som enligt SFL 43 kap. 1 § är skäligen ersättning för rättegångskostnader. Olika uppfattningar har funnits om hur bestämmelsen ska tolkas, framför allt vad som skulle vägas in i skälighetsbedömningen — avsåg bedömningen endast ett skäligen hjälpbehov eller skulle det också bedömas om kostnadernas storlek i sig är skäligen?⁸⁹ För att tydliggöra rättsläget kom till slut HFD med sitt avgörande i mål nr 5868-17 (HFD 2019 ref. 16). Frågan i målet var helt enkelt hur det ska bestämmas vad som är skäligen ersättning för kostnader i ärende eller mål om skatt.⁹⁰ Arbetet utgår i det följande från just HFD:s avgörande i tolkningen av gällande rätt i sedvanlig mening avseende rätten till ersättning för rättegångskostnader.

HFD börjar med att fastställa att det enligt förarbetena måste ha funnits ett ”verkligt behov av sakkunnig hjälp” för att den skattskyldige ska anses skäligen ha behövt ett juridiskt biträde för att ta till vara sin rätt.⁹¹ Det verkliga behov som den skattskyldige ska ha haft avser enligt HFD i första hand ”objektiva omständigheter” så som främst ”sakens beskaffenhet, d.v.s. hur svår den skatterättsliga frågeställningen är”. HFD tar också upp att ”subjektiva omständigheter” i vissa fall kan ha betydelse i bedömningen. Enligt förarbetena avses med detta exempelvis frågan om den skattskyldiges ålder, sjukdom, bristande erfarenhet och liknande förhållanden.⁹² I enlighet med förarbetena ska bedömningen av skäligen ersättning, också enligt HFD, omfatta både ett skäligen hjälpbehov i sig och om kostnadernas storlek är skäligen. En skattskyldig som ansetts ha ett behov av hjälp i processen ska alltså inte automatiskt beviljas full ersättning för sina kostnader. Den skattskyldige ska inte få högre ersättning än för kostnader ”som skäligen varit påkallade” för att ta till vara den skattskyldiges rätt.⁹³ Att ersättning för rättegångskostnader inte ska beviljas uteslutande

⁸⁷ Prop. 1993/94:151 s. 135.

⁸⁸ Skatteverket, *Rättslig vägledning - Rätten till ersättning, 2019*, under rubriken Helt eller delvis bifall.

⁸⁹ Ericson (2017), s. 816.

⁹⁰ HFD 2019 ref. 16, p. 9.

⁹¹ HFD 2019 ref. 16, p. 14.

⁹² HFD 2019 ref 16, p. 14; Prop. 1993/94:151, s. 174.

⁹³ HFD 2019 ref. 16, p. 15; Prop. 1988/89:126, s. 25f; Prop. 1993/94:151, s. 174f; RÅ 2002 ref. 56.

på grund av att den skattskyldige får bifall till sin talan påtalades redan i förarbetena. Detta motiverades med en jämförelse med reglerna om kostnadsersättning i tvistemål. Parterna i skatteprocessen ansågs inte vara motparter så som i dispositiva tvistemål där tappande part står för vinnande parts rättegångskostnader. Parterna i ett sådant mål försöker i möjlig mån minska rättegångskostnaderna och förhandla om förlikning. Någon förlikningsmöjlighet finns däremot inte i skattemål. Eventuella processekonomiska hänsyn som staten får ta ska inte heller kunna äventyra de viktiga målsättningarna om att förvaltningsdomar ska vara materiellt riktiga samt en rättvis och likformig beskattning.⁹⁴

3.1.4.1. Skäligt behov

Den första bedömningen som ska göras är en skälighetsbedömning av den skattskyldiges behov av hjälp i skatteprocessen. Enligt förarbetena ska en skattskyldig inte få ersättning för biträdeskostnader om den skattskyldige ”av bekvämlighetsskäl” anlitar ett juridiskt biträde som hjälp i processen. Behov av hjälp bör inte heller finnas om målet är av enklare beskaffenhet eller om Skatteverket utrett ”gällande rätt och sakomständigheter” tillräckligt för att ett materiellt riktigt avgörande ska kunna fattas. Det har även ansetts att näringsidkare har bättre kunskap om vissa uppgifter med anledning av deras näringsverksamhet än andra skattskyldiga och att en sådan näringsidkares behov av hjälp därför är mer begränsat.⁹⁵ Även en skattskyldig som själv är advokat har ansetts ha ett mindre behov av hjälp från ett juridiskt biträde och kunnat till största del själv föra sin talan.⁹⁶ Gällande hjälpbehovet hänvisar HFD till tidigare praxis och konstaterar att ”skattefrågans svårighetsgrad” ska beaktas, tillsammans med ”utredningens omfattning och det omtvistade skattebeloppets storlek”. I RÅ 2002 not. 192 påverkades dock inte skälighetsbedömningen av att skattebeloppet endast var 75 kronor, jämfört med mycket högre rättegångskostnader.⁹⁷

3.1.4.2. Skälig tidsåtgång

Gällande kostnadernas storlek delar HFD upp skälighetsbedömningen i att avse både en skälig tidsåtgång, d.v.s. antalet nedlagda timmar, och en skälig timkostnad för det juridiska biträdet. Bedömningen av tidsåtgången ska till att börja med ta sikte på om de vidtagna åtgärderna ”har behövts för att ta till vara den skattskyldiges rätt”.⁹⁸ Av tidigare praxis framgår också att det är den skattskyldige som begär ersättning som har bevisbördan för att visa att de åtgärder för vilka ersättning begärs har varit skäligen påkallade.⁹⁹ Vidare ska domstolen bedöma om den tidsåtgång som specificerats för varje åtgärd är skälig. När det gäller arbetets omfattning är enligt HFD inte inlagornas omfattning från skriftväxlingen avgörande, eftersom arbete med att ”renodla processmaterialet och koncentrera det till vad som är av betydelse i målet” kan begränsa inlagornas omfång. Kostnad för sådant arbete bör den skattskyldige få ersättning för. HFD menar dock att ersättning inte bör beviljas för tid hänförligt till att ”[det juridiska biträdet] har belastat målet med argumentation och bevisning som inte kan anses driva processen framåt”. Detsamma ska gälla om

⁹⁴ Prop. 1988/89:126 s. 15f.

⁹⁵ Prop. 1993/94:151 s. 174f.

⁹⁶ Kammarrätten i Göteborg dom 2001-04-19 i mål nr 3669-1997.

⁹⁷ HFD 2019 ref. 16, p. 16; RÅ 2002 ref. 56; RÅ 2002 not. 192.

⁹⁸ HFD 2019 ref. 16, p. 17.

⁹⁹ RÅ 2002 ref. 56.

arbete har ”utförts av ett på området oerfaret [biträde] som på grund av orutin har behövt mer tid för att ta fram en i och för sig välmotiverad inlägga än vad som framstår som rimligt”.¹⁰⁰ Vad gäller innehållet i arbetet ska även ”det arbete som har lagts ned i underinstanserna” enligt HFD, med hänvisning till tidigare praxis, beaktas vid bedömningen av om arbetet i en högre instans är skäligt. Utgångspunkten bör enligt HFD vara att om biträdet ”enbart upprepar argumentation som har förts fram tidigare” ska kostnader för sådant arbete inte ersättas.¹⁰¹ I det aktuella målet hade t.ex. det juridiska biträdet biträtt den skattskyldige avseende samma frågeställningar i en tidigare process, men för ett annat beskattningsår. Av denna anledning ansåg domstolen att den angivna tidsåtgången med ”ytterligare omfattande rättsutredningar” inte var motiverad.¹⁰² ”[A]rbete med om- och bearbetning av processmaterialet som tillför målet något i varje beslutsinstans” ska däremot kunna ersättas.¹⁰³ Slutligen ska tidsåtgången också vara skälig i förhållande till det omtvistade skattebeloppets storlek. Återigen med hänvisning till RÅ 2002 not. 192 menar dock HFD att det kan ”vara motiverat att mer tid läggs ned än vad som annars skulle ha varit befogat” i mål där frågan är av betydelse för rättstillämpningen.¹⁰⁴

3.1.4.3. Skälig timkostnad

Vid bedömningen av om yrkad timkostnad är skälig kan enligt HFD, med hänvisning till förarbetena, ledning hämtas från timkostnadsnormen. Timkostnadsnormen omfattar, som nämnt, formellt endast rättshjälpsärenden samt ärenden med ett offentligt biträde, men tillämpas i praktiken även utanför detta taxereglerade område. HFD uttalar dock, i enlighet med förarbetena och tidigare praxis, att den allmänna förvaltningsdomstolen inte är bunden av timkostnadsnormen vid bedömningen av vilken ersättning för rättegångskostnader som ska beviljas den skattskyldige. Både lägre och högre ersättning kan medges.¹⁰⁵

Det första att ta ställning till angående om timkostnaden är skälig eller inte är, enligt HFD, om timkostnaden motiveras av det juridiska biträdets kvalifikationer, erfarenhet, omsorg och skicklighet, både i allmänhet och i förhållande till det specifika målet. Det andra att bedöma är om ett biträde med sådan kompetens motiveras av den skattskyldiges behov av hjälp i processen. En skattskyldig som anlitar ett juridiskt biträde med högre kompetens och timkostnad än vad den skattskyldige behöver i målet för att ta till vara sin rätt, ska inte få full ersättning för sina biträdeskostnader. Enligt HFD ska biträdeskostnaden vara marknadsmässig. HFD anför att det inte finns anledning att sätta ned yrkad timkostnad ”med hänvisning till att timkostnaden överstiger [timkostnadsnormen]” om timkostnaden är marknadsmässig.¹⁰⁶

Vilken timkostnad som är marknadsmässig beror enligt HFD på ”målets karaktär och svårighetsgrad”. En marknadsmässig timkostnad kan i de mer enkla skatterättsliga fallen vara lägre än eller lika med timkostnadsnormen. I svårare fall kan en marknadsmässig timkostnad vara

¹⁰⁰ HFD 2019 ref. 16, p. 18.

¹⁰¹ HFD 2019 ref. 16, p. 19.

¹⁰² HFD 2019 ref. 16, p. 42.

¹⁰³ HFD 2019 ref. 16, p. 19.

¹⁰⁴ HFD 2019 ref. 16, p. 20.

¹⁰⁵ HFD 2019 ref. 16, p. 21; Prop. 1988/89:126, s. 26; RÅ 2001 ref. 10.

¹⁰⁶ HFD 2019 ref. 16, p. 22-24; A.prop., s. 26; Prop. 1993/94:151, s. 175.

avsevärt högre.¹⁰⁷ Precis som gällande tidsåtgången är det den skattskyldige som begär ersättning som har bevisbördan att visa att ersättning enligt den yrkade timkostnaden är motiverad. Det bör enligt HFD i detta avseende ställas desto högre beviskrav för den skattskyldige att visa att timkostnaden är marknadsmässig ju högre timkostnad som yrkas.¹⁰⁸ Vad som är marknadsmässig timkostnad måste alltså bedömas från fall till fall. Trots detta kan det nämnas att HFD i RÅ 2001 ref. 10 beviljade en av den skattskyldige yrkad ersättning för juridiskt biträde med en timkostnad på 2 250 kronor (jfr dagens timkostnadsnorm på högst 1 725 kronor), med den mindre utförliga motiveringen: ”Den begärda ersättningen framstår som skälig.” Enligt Wejedal är det med hänvisning till detta avgörande uppenbart att en timkostnad som överstiger timkostnadsnormen kan bedömas vara skälig, men det är på grund av HFD:s brist på motivering inte klart under vilka förutsättningar detta gäller.¹⁰⁹

3.1.4.4. Kostnadsspecifikation

Enligt HFD behöver domstolarna och Skatteverket en detaljerad kostnadsspecifikation från den skattskyldige i skatteprocessen för att de ska kunna bedöma om yrkad ersättning för rättegångskostnader är skälig. Att lämna in ett sådant underlag är i sig inget nytt och det framgår redan i RÅ 2002 ref. 56 att den skattskyldige och dennes juridiska biträde skulle redogöra för de kostnader som uppstått i arbetet i målet. I underlaget ska enligt HFD följande kunna utläsas:

- Vilka åtgärder har vidtagits?
- Vem har utfört åtgärderna?
- Hur lång tid har varje åtgärd tagit?
- Vad är timkostnaden för respektive åtgärd och juridiskt biträde?¹¹⁰

De kostnader som framgår i ansökan om ersättning ska naturligtvis vara sådana kostnader som den skattskyldige faktiskt har haft. Den skattskyldige kan behöva bevisa att så är fallet med exempelvis fakturor eller kvitton, om kostnadernas riktighet kan ifrågasättas.¹¹¹ Den skattskyldige ska också upplysa domstolen om denne ”fått eller kommer att få ersättning för sina rättegångskostnader på annat håll (jfr SFL 43 kap. 4 §)”.¹¹²

Väljer den skattskyldige att inte lämna in en detaljerad kostnadsspecifikation ska domstolen enligt HFD göra ”en sammantagen skälighetsbedömning” av vilken ersättning den skattskyldige ska beviljas för rättegångskostnader i målet. Enligt HFD kan en sådan bedömning innebära att åtgärder som visserligen varit skäliga påkallade inte beviljas.¹¹³ Detta skulle kunna tolkas som att det är sannolikt att domstolen vid en sådan sammantagen bedömning kommer att bedöma att skälig ersättning är lägre än vad den skattskyldige har yrkat. Hur denna sammantagna skälighetsbedömning ska göras framgår inte närmare i HFD:s avgörande. Att HFD inte utvecklar

¹⁰⁷ HFD 2019 ref. 16, p. 25.

¹⁰⁸ HFD 2019 ref. 16, p. 26.

¹⁰⁹ Wejedal (2017), s. 223.

¹¹⁰ HFD 2019 ref. 16, p. 27.

¹¹¹ HFD 2019 ref. 16, p. 29.

¹¹² Enligt SFL 43 kap. 4 § får ersättning inte beviljas för kostnader som har ersatts eller kan komma att ersättas enligt någon annan författning eller enligt avtal; HFD 2019 ref. 16, p. 30.

¹¹³ HFD 2019 ref. 16, p. 28.

hur de i domen gjort eller hur domstolar generellt ska göra den sammantagna skälighetsbedömningen kan ses i ljuset av vad HFD avslutningsvis skriver om beslutsmotivering.

HFD menar att den kostnadsspecifikation som den skattskyldige lämnar för sitt yrkande om ersättning för rättegångskostnader spelar roll för domstolens motivering av bedömningen av yrkandet. Det kan enligt HFD ”inte ställas några högre krav på utförligheten” i domstolens motivering, om den skattskyldige inte har lämnat in en kostnadsspecifikation. Det är däremot ”rimligt att [...] det anges vilka åtgärder eller vilken tidsåtgång” som domstolen eventuellt ansett att ersättning inte ska beviljas för om domstolen medger ersättning med lägre timkostnad än yrkad, om den skattskyldige lämnar en detaljerad kostnadsspecifikation. Detta gäller alltså under förutsättning att inte full ersättning har beviljats enligt den skattskyldiges yrkande.¹¹⁴ Vad som borde kunna utläsas ur detta är att ingen utförligare motivering krävs om den skattskyldige får full ersättning, oavsett kostnadsspecifikation eller inte.

3.1.5. *Sammanfattning*

Sammanfattningsvis är det tydligt att den skatterättsliga ersättningsbestämmelsen inte ska tillämpas så generöst som den vid en första anblick kan tolkas. Ersättning för rättegångskostnader ska medges om kostnaderna skäligen behövs för att ta till vara den skattskyldiges rätt, vilket förutsätts vara endast i undantagsfall. Faktorer som påverkar bedömningen är bl.a. om den skattskyldige fått helt eller delvis bifall. Skälighetsbedömningen ska omfatta både hjälpbehovet i sig och kostnadernas storlek. Det ska avseende hjälpbehovet ha funnits ett verkligt behov av sakkunnig hjälp och omständigheter som skattefrågans svårighetsgrad, utredningens omfattning och det omtvistade skattebeloppets storlek ska beaktas. Avseende kostnadernas storlek ska det bedömas om tidsåtgången är skälig, om den tid som lagts ner på respektive åtgärd är rimlig. En bedömning ska även göras om timkostnaden är skälig, vid vilken timkostnadsnormen kan ge ledning men ska inte vara bindande. Timkostnaden ska vara marknadsmässig och vad som är marknadsmässigt ska avgöras i förhållande till det juridiska biträdets kompetens i förhållandet till målets karaktär och svårighetsgrad. En sammantagen skälighetsbedömning ska göras, om den skattskyldige inte har lämnat in en tillräckligt detaljerad kostnadsspecifikation.

3.2. **Straffprocessen**

3.2.1. *Bakgrunden till rätten till ersättning*

Enligt Ekelöf m.fl. utgör det ett oundvikligt osäkerhetsmoment att oskyldiga personer kommer att bli åtalade. Denna osäkerhet motiverar att de som råkar ut för detta ska bl.a. kompenseras för de rättegångskostnader som har uppstått, om åtalet ogillas. Det skulle enligt Ekelöf m.fl. i negativ riktning påverka allmänhetens respekt för straffrättskipningen, om ersättning i sådana fall inte skulle medges.¹¹⁵ Rätten att som tilltalad i brottmål ens anlita en försvarare var dock länge begränsad och medgavs inte förrän vid införandet av rättegångsbalken och tvåpartsprocessen år 1942. Den tilltalade skulle ha en möjlighet att anlita hjälp, eftersom den tilltalade i och med tvåpartsprocessen fick partsställning med det allmänna som motpart. Kostnaden för försvaret fick

¹¹⁴ HFD 2019 ref. 16, p. 31.

¹¹⁵ Ekelöf m.fl., *III* (2018), s. 264.

den tilltalade däremot länge själv stå för och fram till år 1972 var den tilltalades möjlighet att få ersättning för sina rättegångskostnader av extraordinärt slag. Ersättning beviljades i princip endast i undantagsfall. Regeln ansågs därför vara för restriktiv och kunde bl.a. enligt rättegångskommittén ibland leda till stötande resultat, framför allt gällande att den tilltalade själv behövde betala för vittnes- och beviskostnader.¹¹⁶ Om den tilltalade kunde förmå domstolen att självant besluta om att ett vittne skulle höras eller skriftlig bevisning skulle tillhandahållas, kunde däremot staten i undantagsfall stå för kostnaderna för detta. Det ansågs å andra sidan också stötande att varje tilltalad skulle ha rätt till ersättning från det allmänna för rättegångskostnader, hänvisat exempelvis till om det funnits skälig anledning till åtalet på grund av den tilltalades agerande.¹¹⁷ Enligt riksåklagaren var det, som nämnt, också stötande att en tilltalad som valt att anlita en privat försvarare kunde hamna i en sämre ekonomisk situation än en tilltalad som hade fått en offentlig försvarare, eftersom offentliga försvarare bekostades fullt ut av staten till skillnad från privata försvarare.¹¹⁸ I förarbetena erkändes att regeln inte var tillfredsställande och det angavs att utgångspunkten borde vara att ”den som frikänns ska hållas i görligaste mån skadelös för kostnad som har varit nödvändig för att tillvarata [den tilltalades] rätt”.¹¹⁹

Genom en ändring i paragrafen år 1972 i samband med införandet av den första rättshjälpslagen vidgades den tilltalades möjlighet att få ersättning för rättegångskostnader och en frikänd tilltalad fick en mer allmän rätt till ersättning, likt den för vinnande part i civilprocessen.¹²⁰ Ersättning för kostnader för försvarare i åklagarmål kunde nu medges under förutsättning att kostnaderna varit skäligen motiverade för att ta till vara den tilltalades rätt, precis som enligt dagens lydelse. Tidigare kunde ersättning endast medges om åklagaren hade väckt åtal utan sannolika skäl eller om det förekom synnerlig anledning till det.¹²¹ Möjligheten att också få ersättning för rådgivning enligt rättshjälpslagen infördes även genom en ändring i paragrafen år 1983.¹²² Detta motiverades med att kostnaden i brottmål för rådgivning enligt rättshjälpslagen motsvarade kostnaden för en privat försvarare. Även sådan rådgivning skulle därför ersättas eftersom den bl.a. var avsedd att kunna ersätta den tilltalades behov av en försvarare.¹²³

3.2.2. *Ersättningsbestämmelsen*

Bestämmelsen om rätten till ersättning hittas i RB 31 kap. ”Om rättegångskostnad”. Rätten uttrycks i 2 § första stycket enligt följande.

Om den tilltalade frikänns i ett mål, där åklagaren för talan eller om ett åtal som väckts av åklagaren avvisas eller avskrivs, kan rätten besluta att den tilltalade ska få ersättning av allmänna medel för sina kostnader för försvarare, för rådgivning enligt rättshjälpslagen (1996:1619) och för bevisning

¹¹⁶ SOU 1958:40, s. 91; Prop. 1972:4 s. 159; Fitger m.fl., *Rättegångsbalken*, kommentar till RB 31 kap. 2 §.

¹¹⁷ SOU 1958:40, s. 91; A.prop., 157ff.

¹¹⁸ A.prop., s. 164.

¹¹⁹ A.prop., s. 269.

¹²⁰ A.prop., s. 17; Fitger m.fl., *Rättegångsbalken*, kommentar till RB 31 kap. 2 §; Wejedal (2017), s. 156.

¹²¹ A.prop., s. 17.

¹²² Prop. 1983/84:23, s. 5.

¹²³ A.prop., s. 27.

under förundersökningen eller i rättegången, under förutsättning att kostnaderna skäligen varit motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta tillvara sin rätt.¹²⁴

Som kan utläsas är bestämmelsen till synes fakultativ genom att rätten *kan* besluta, och inte obligatorisk, vilket vid en objektiv tolkning av ordalydelsen får anses vara relativt restriktivt. RB 31 kap. 2 § innehåller dock, förutom den äkta fakultativiteten ”kan rätten besluta”, precis som den skatterättsliga ersättningsbestämmelsen även avvägningsrekvisitet ”kostnaderna skäligen varit motiverade” och kan enligt Wallerman sägas vara dubbelfakultativ.¹²⁵ Varför det står kan och inte ska framgår inte i förarbetena, men enligt både Ekelöf m.fl. och Fitger m.fl. får bestämmelsen anses obligatorisk, förutsatt att övriga krav uppfylls.¹²⁶ I praktiken bör avvägningsrekvisitet om skäliga kostnader också vara en tillräcklig förutsättning för att rättsföljden ska inträffa, varför domstolens avgörande beslut också bör falla inom detta tolkningsfakultativa rekvisit, så som gällande skatteprocessen, och inte inom den äkta fakultativiteten.¹²⁷

Den tilltalade kan, som nämnt, endast få ersättning för rättegångskostnader om denne frikänns eller om åtalet avvisas eller avskrivs. Trots att det inte tydligt framgår är regeln även tillämplig om den tilltalade frikänns delvis, d.v.s. är åtalad enligt ett flertal åtalpunkter och frikänns för någon av dem. Detta gäller dock under förutsättning att det går att särskilja utredningen för de olika brotten. Den tilltalade ska endast ha rätt till skälig ersättning för kostnader som är hänförliga till den frikännande delen.¹²⁸ Vad gäller gemensamma kostnader för både den friande och fällande delen ska domstolen enligt Ekelöf m.fl. fördela dessa skönsmässigt.¹²⁹ Det bör i detta hänseende inte ha någon betydelse om domstolens brottsrubricering är annan än åklagarens i åtalet.¹³⁰

3.2.3. *Bedömningen av skälig ersättning*

Sedan lagändringen år 1972 är den enda egentliga förutsättningen för en frikänd tilltalads rätt till ersättning att kostnaderna har varit skäligen motiverade för att den tilltalade ska kunna ta till vara sin rätt. Enligt HD ska både en skälighetsbedömning göras av att de åtgärder som kostnadsersättning yrkas för samt en bedömning om åtgärderna i sig är skäliga.¹³¹ Med hänvisning till äldre förarbeten och processlagsberedningens uttalande bör det enligt HD vara avgörande om ”den tilltalade vid åtgärdens vidtagande haft skäl att anse densamma nödvändig”.¹³² Denna s.k. godtagandepresumtion, som också finns i civilprocessen, innebär enligt Wejedal att det inte är av

¹²⁴ Enligt andra stycket kan den tilltalade också få ersättning för inställelse inför rätten. Sådan ersättning betalas enligt föreskrifter som meddelas av regeringen. Enligt tredje stycket kan, om den tilltalade döms för brottet, han eller hon få ersättning av allmänna medel för kostnader för tolkning av överläggning med försvararen som skäligen varit motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta tillvara sin rätt och för andra kostnader som avses i första eller andra stycket och som vållats honom eller henne genom fel eller försummelse av åklagaren.

¹²⁵ Wallerman (2015), s. 65.

¹²⁶ Ekelöf m.fl., *III* (2018), s. 265; Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (27 juni 2019, Zeteo Internet), kommentaren till 31 kap. 2 §, stycket som börjar ”Bestämmelserna har getts en fakultativ karaktär”.

¹²⁷ Wallerman (2015), s. 67.

¹²⁸ Sverne Arvill, *Rättegångsbalk* (1 oktober 2014, Karnov Internet), kommentaren till 31 kap. 1 §, stycket som börjar ”Om ett åtal avser flera brott”; SOU 1938:44 s. 345.

¹²⁹ Sverne Arvill, *Rättegångsbalk* (1 oktober 2014, Karnov Internet), Lexino - djup lagkommentar till 31 kap. 1 §, under rubriken ”3.2 Skäligen motiverade kostnader”.

¹³⁰ Sverne Arvill, *Rättegångsbalk* (1 oktober 2014, Karnov Internet), kommentaren till 31 kap. 1 §, stycket som börjar ”Om ett åtal avser flera brott”.

¹³¹ NJA 2016 s. 714, p. 17.

¹³² NJA 2008 s. 259; NJA II 1943 s. 402.

huvudsaklig betydelse ”om åtgärden rent faktiskt var erforderlig” utan att domstolen vid bedömningen får föreställa sig vad den tilltalade hade för skäl till åtgärden när den vidtogs.¹³³ Domstolarna ska i detta avseende inte tillämpa ”någon sorts efterklokhetens princip” även om det är lätt att i efterhand mena på att vissa åtgärder som den tilltalade och dennes försvar vidtagit inte skäligen har behövts.¹³⁴ Den tilltalade ska alltså inte få ersättning för sådana kostnader som föranletts av att denne själv varit obetänksam. Däremot får den tilltalade enligt RB 21 kap. 1 § andra stycket i vissa fall ersättning av staten, exempelvis om åklagaren har varit försumlig.

3.2.3.1. Skälig tidsåtgång

Huvudregeln i brottmål är att endast ersättning för rättegångskostnader enligt skälig tidsåtgång ska medges. Som ett undantag har dock HD sedan länge i praxis fastställt att ersättning för en frikänd tilltalades kostnader för privat försvarare analogivis bör bestämmas med utgångspunkt i brottmålstaxan för ersättning till offentlig försvarare.¹³⁵ Syftet med brottmålstaxan som utgångspunkt för bedömningen av vad som är skälig tidsåtgång för den tilltalades rättegångskostnader är att taxan i de flesta brottmål bör räcka för att en försvarare ska vidta de åtgärder som krävs för att ta till vara den tilltalades rätt. Taxan gäller alltså endast som ett undantag för mindre omfattande brottmål där huvudförhandlingen inte överstiger 3 timmar och 45 minuter.¹³⁶ I större mål som inte omfattas av taxan sker bedömningen av skälig tidsåtgång utan hjälp av någon uttryckt standardisering. HD uttalar i NJA 2015 s. 62 att ”flertalet brottmål tillhör kategorin av mindre omfattande mål som rör frekvent återkommande frågor och där den möjliga påföljden inte framstår som alltför ingripande”. I många av dessa fall förordnas den tilltalade en offentlig försvarare. Väljer den tilltalade att istället anlita en privat försvarare bör den tilltalade normalt kunna hitta en försvarare med tillräcklig kompetens för den tilltalades angelägenhet bland de som också tar uppdrag som offentliga försvarare. I dessa mål bör ersättning för biträdeskostnader därför inte beviljas med högre ersättning än enligt brottmålstaxan, eftersom de försvarare som accepterar denna ersättning som offentliga försvarare även bör acceptera den som privata försvarare. Att anlita en privat försvarare i ett sådant mål kan inte i sig motivera att högre ersättning än enligt brottmålstaxan ska medges. Tidsåtgång som överstiger taxan bör dock kunna ersättas om den skäligen har varit motiverad för att den tilltalade ska kunna ta till vara sin rätt.

3.2.3.2. Skälig timkostnad

Vad som är skäliga kostnader ska enligt HD i NJA 2015 s. 62 bedömas utifrån ”målets allmänna art och komplexitet samt om det funnits behov av särskild sakkunskap inom det aktuella rättsområdet”. Det kan finnas anledning att bevilja ersättning enligt högre timkostnad än timkostnadsnormen om målets beskaffenhet motiverar det eller om målet gäller ett speciellt ämnesområde med särskilt svåra frågeställningar.¹³⁷ Det är enligt HD inte säkert att den tilltalade kan hitta en privat försvarare med tillräcklig kompetens för den tilltalades angelägenhet som är villig att acceptera ersättning enligt timkostnadsnormen, om det är fråga om en angelägenhet som exempelvis rör ”komplicerade ekonomiska eller rättsliga frågor”. Dessutom bör ersättning för högre timkostnad kunna beviljas i

¹³³ Wejedal (2017), s. 124.

¹³⁴ A.a., s. 128.

¹³⁵ Se NJA 1991 s. 600 och NJA 2016 s. 714.

¹³⁶ Domstolsverket, *Rättshjälp och taxor 2019*, s. 26 och 38.

¹³⁷ Se NJA 1982 s. 836 och NJA 1991 s. 600.

annan angelägenhet för vilken försvararen behöver särskild ”kvalificerad kompetens eller erfarenhet”. Detta motiveras bl.a. med att tidsåtgången för arbetet blir kortare, om en mer kvalificerad försvarare med särskilda insikter och erfarenheter inom ett visst område har anlåtats. Högre ersättning bör däremot inte beviljas med hänvisning till försvararens särskilda kompetens, om sådan kompetens saknar betydelse för det aktuella målet, d.v.s. om försvararen enligt HD ”är överkvalificerad i förhållande till [den tilltalades] behov”.¹³⁸

Vad som är skälig ersättning för den tilltalades biträdeskostnader i särskilt komplicerade fall får enligt HD bedömas med hjälp av allmänna sysslomannarättsliga principer. Det ”kostnadsläge som gäller för jurister som är verksamma inom aktuellt rättsområde” kan användas som ledning.¹³⁹ Sådana sysslomannarättsliga principer tillämpas även avseende ersättning för rättegångskostnader i tvistemål och målsägandemål. Enligt RB 18 kap. 8 § ska de fulla rättegångskostnaderna ersättas om de har varit skäligen påkallade för tillvaratagandet av partens rätt. Det är enligt förarbetena till denna regel avgörande om partens talan hade ”kunnat på lika tillfredsställande sätt utföras för mindre kostnad” vid bedömningen om ersättning för kostnader för ett dyrare juridiskt biträde är skälig.¹⁴⁰

3.2.3.3. Företagsbot

Särskilt bör även nämnas HD:s senaste prejudikat, NJA 2016 s. 714, angående ersättning för rättegångskostnader. Frågan i målet var vilken betydelse timkostnadsnormen och brottmålstaxan skulle ha om en privat försvarare har anlåtats i mål som rör företagsbot. Precis som tidigare konstaterar HD att den tilltalade, även när det gäller företagsbot, bör kunna hitta en försvarare med tillräcklig kompetens för den tilltalades angelägenhet för en kostnad motsvarande normen och taxan. HD tycks anse att det faktum att ett mål avser företagsbot inte i sig bör motivera ett undantag från detta läge. Samma principer som för tilltalade i övriga brottmål ska tillämpas i mål om företagsbot vid bedömningen av vilka kostnader som den juridiska personen i sådant fall ska beviljas ersättning för.

3.2.3.4. Kostnadsspecifikation

För att kunna bedöma om nedlagd tidsåtgång och timkostnaden enligt den tilltalades kostnadsyrkande är skäligt krävs enligt Ebba Sverne Arvill att den tilltalade lämnar en ”tillräckligt utförlig kostnadsräkning” till domstolen. Vid mål där yrkad ersättning avviker från brottmålstaxan eller inte ska bestämmas enligt taxan ska kostnadsspecifikationen, enligt förordningen (1997:406) om offentlig försvarare 3 § och rättshjälpsförordningen (1997:404) 20 § andra stycket, ”vara så utförlig att ersättningsanspråkets skälighet kan bedömas”. Den tilltalade ska bl.a. också ange ”särskilda omständigheter, såsom att uppdraget varit särskilt svår eller krävande” om sådana finns.

3.2.4. Sammanfattning

Det kan sammanfattas att ersättning för rättegångskostnader enligt den straffrättsliga ersättningsbestämmelsen ska medges om kostnaderna varit skäligen motiverade för att den tilltalade

¹³⁸ NJA 2015 s. 62.

¹³⁹ NJA 2015 s. 62.

¹⁴⁰ NJA II 1943 s. 235; NJA 2015 s. 62.

skulle kunna ta till vara sin rätt. Skälighetsbedömningen ska i princip ske i förhållande till den ersättning som medges offentliga försvarare och ersättningen ska inte vara annan av den anledningen att den tilltalade har anlitat en privat försvarare. Bedömningen ska ta sikte både på den åtgärd som har föranlett kostnaden som på åtgärden i sig. Det avgörande bör vara vad den tilltalade hade för skäl att vidta en åtgärd vid tidpunkten för vidtagandet. Ersättningen ska bestämmas utifrån timkostnadsnormen och för mindre brottmål brottmålstaxans schablon för tidsåtgång. De flesta brottmål bör vara mindre och av enklare beskaffenhet samt röra vanliga och återkommande frågor. I sådana mål bör en tidsåtgång motsvarande brottmålstaxan vara tillräcklig avseende vilken kompetens den privata försvararen behöver, motsvarande uppdrag som offentlig försvarare. Kostnader som överstiger schablonerna kan dock ersättas om målets beskaffenhet eller annan anledning motiverar det. Detta ska bedömas utifrån målets art och komplexitet samt försvararens särskilda kunskaper. En högre försvararersättning ska vara skälig enligt allmänna syssломannarättsliga principer. Att målet gäller företagsbot ska inte i sig motivera att en högre ersättning än enligt timkostnadsnormen och brottmålstaxan är motiverad.

4. Gällande rätt i faktisk mening

Den gällande rätten i faktisk mening kan endast fastställas genom en studie av den rättsliga praktiken. Nedan redovisas resultatet av den i arbetet genomförda empiriska studien i tur och ordning för de två måltyperna, först skatteprocessen och sedan straffprocessen, precis som i föregående avsnitt. Utgångspunkten tas i de grundläggande rent statistiska frågorna om bifall respektive frikännande och i vilken utsträckning ersättning medges. Därefter redogörs mer kvalitativt för hur bedömningen i domskälen av skäligen ersättning har gått till i förvaltningsrätterna respektive tingsrätterna genom en uppdelning efter olika funna mönster. Utredningarna för varje processform sammanfattas avslutningsvis kort.

4.1. Skatteprocessen

4.1.1. Studiens genomförande

I databasen InfoTorg under avdelningen "Juridik" - "Sök i Rättsbanken" har en sökning gjorts under "Avgöranden" - "Högsta förvaltningsdomstolen/KamR/FörvR" efter avgöranden innehållande alla sökorden "skatt" och "ersättning". I enlighet med vad som ovan har redogjorts har även avgörandedatum avgränsats i sökningen till tidsperioden efter det senaste vägledande prejudikatet från HFD 2019-05-08, d.v.s. från och med 2019-05-09 till och med 2019-09-08. I detta första steg resulterade sökningen i totalt 403 träffar. Avgörandena fanns efter sökningen tillgängliga i pdf-format som kunde öppnas eller laddas ned för att läsas.

I nästa steg gick samtliga avgöranden igenom för att avgränsa dem till att endast omfatta mål där det för det första är fråga om ersättning för rättegångskostnader. För det andra där den skattskyldige har ett juridiskt biträde. För det tredje där den skattskyldige får helt eller delvis bifall och därmed kan medges ersättning för sina biträdeskostnader. Resultatet blev 54 avgöranden.

Avgörandena lästes och statistik sammanställdes utifrån frågeställningen i vilken utsträckning i förhållande till yrkandet som den skattskyldige får ersättning för sina rättegångskostnader. Materialet ordnades utifrån följande punkter:

- Fick den skattskyldige helt eller delvis bifall?
- Fick den skattskyldige full, delvis eller ingen ersättning för sina rättegångskostnader?

Avslutningsvis grupperades motiveringarna till ersättning för rättegångskostnader i domskälen i samtliga mål utifrån mönster som kunde urskiljas i formuleringarna. Grupperingarna kommenteras fritt i samband med redovisningen av resultatet.

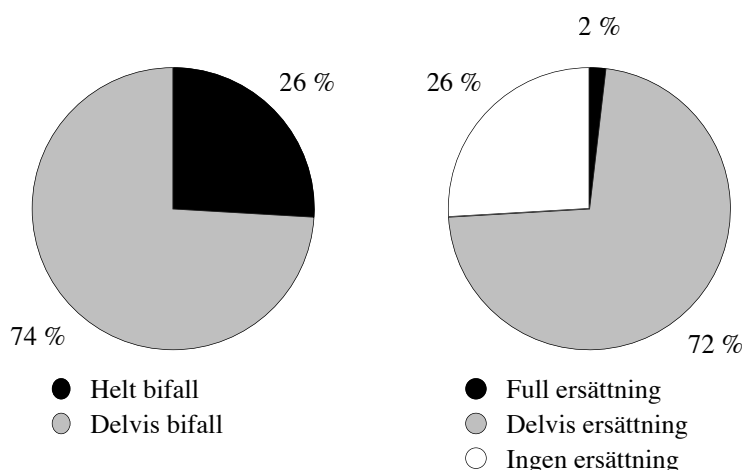
4.1.2. Studiens resultat: Beslutad ersättning

I detta avsnitt följer resultatet från den rent kvantitativa statistiska studien av det skatterättsliga empiriska materialet enligt frågeställningarna ovan. Resultatet är uppdelat enligt mål där den skattskyldige får helt eller delvis bifall samt en total sammanställning av resultatet från samtliga skatterättsliga mål. Eftersom grupperingarna utifrån funna mönster i domskälen både inkluderar mål där den skattskyldige fått helt och delvis bifall samt full, delvis eller ingen ersättning redovisas inte

dessa i detta avsnitt utan separat i det efterföljande avsnittet. För att tydligt visa fördelningen i statistiken redovisas resultatet både i text samt genom cirkel- och stapeldiagram.

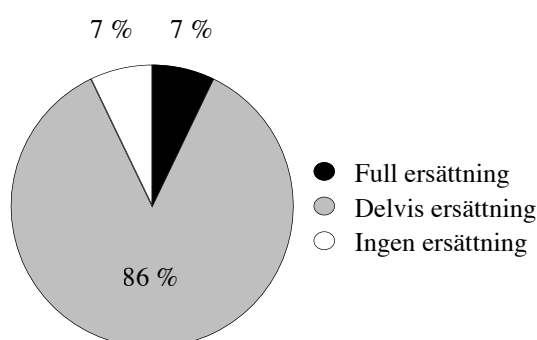
4.1.2.1. Samtliga mål där den skattskyldige får helt eller delvis bifall

I de totalt 54 skattemålen i det empiriska materialet fick den skattskyldige helt eller delvis bifall till sin talan. Den skattskyldige fick helt bifall i 14 (26 %¹⁴¹) av målen och delvis bifall i 40 (74 %) av målen. 40 (74 %) av de skattskyldiga som fick helt eller delvis bifall till sin talan fick ersättning för rättegångskostnader. Av de som fick ersättning fick en skattskyldig (2 %) full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och 39 skattskyldiga (72 %) fick delvis ersättning enligt sitt yrkande. 14 skattskyldiga (26 %) fick ingen ersättning trots helt eller delvis bifall till sin talan.

4.1.2.2. Mål där den skattskyldige får helt bifall

I 14 (26 %) av de totalt 54 skattemålen fick den skattskyldige helt bifall till sin talan. 13 (93 %) av de skattskyldiga som fick helt bifall till sin talan fick ersättning för rättegångskostnader. Av de som fick ersättning fick en (7 %) full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och tolv (86 %) fick delvis ersättning enligt sitt yrkande. En skattskyldig (7 %) fick ingen ersättning trots helt bifall till sin talan.

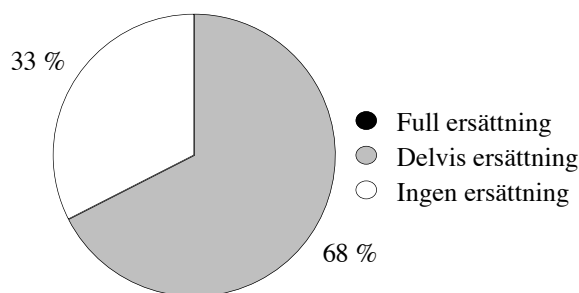

4.1.2.3. Mål där den skattskyldige får delvis bifall

I 40 (74 %) av de totalt 54 skattemålen fick den skattskyldige delvis bifall till sin talan. 27 (68 %) av de skattskyldiga som fick delvis bifall till sin talan fick ersättning för rättegångskostnader. Av de som fick ersättning fick ingen skattskyldig full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande, utan samtliga

¹⁴¹ Samtliga procentsiffror i arbetet har avrundats till att inte omfatta decimaler.

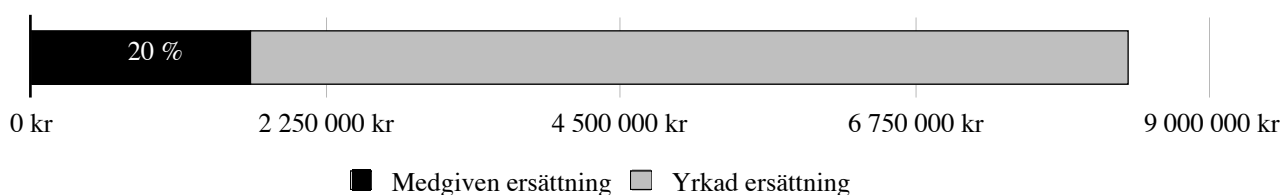
som fick ersättning (66 %) fick delvis ersättning enligt sitt yrkande. 13 skattskyldiga (33 %) fick ingen ersättning trots delvis bifall till sin talan.

4.1.2.4. Yrkad och medgiven ersättning

I de totalt 54 skattemålen där den skattskyldige fick helt eller delvis bifall till sin talan yrkades sammanlagt 8 347 002 kronor i ersättning för rättegångskostnader. Totalt 1 671 033 kronor (20 %) beviljades i ersättning till de skattskyldiga. I de mål där den skattskyldige fick helt bifall till sin talan yrkades sammanlagt 5 807 214 kronor och 1 217 390 kronor (21 %) medgavs. I de mål där den skattskyldige fick delvis bifall yrkades sammanlagt 2 539 788 kronor och 453 643 kronor (18 %) medgavs. Som nämnt är beloppen från en period om fyra månader.

Helt eller delvis bifall

Helt bifall

Delvis bifall

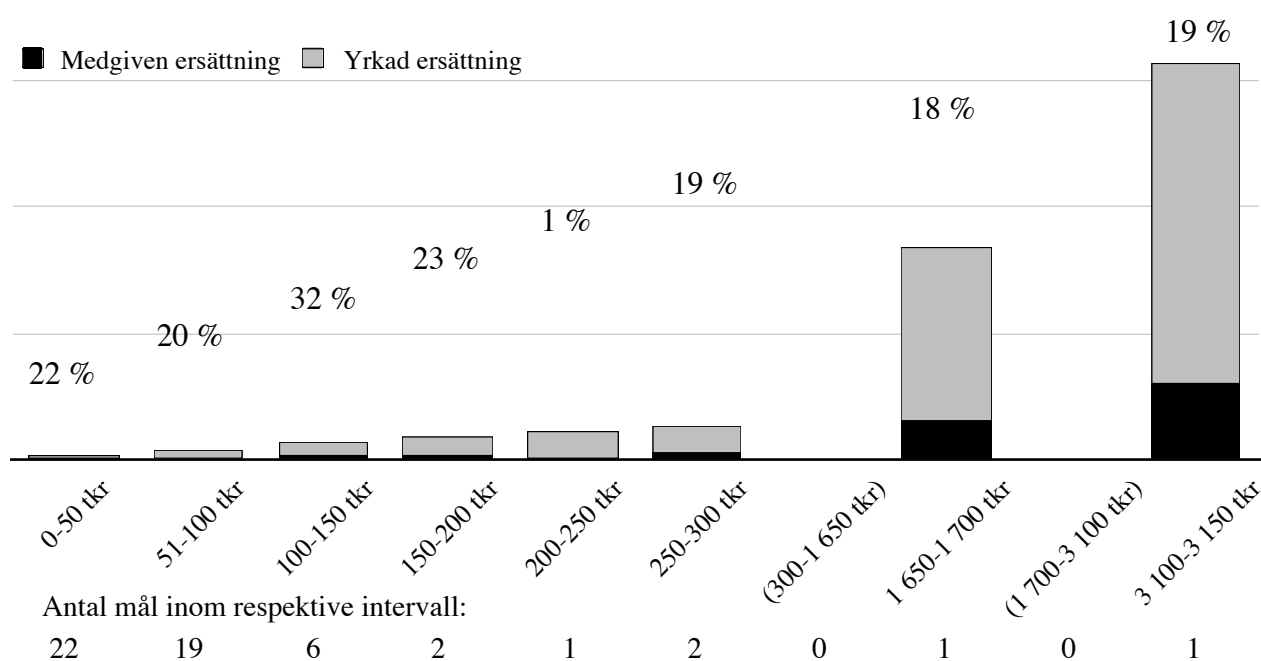

Om den skattskyldige får helt eller delvis bifall till sin talan tycks endast ha en mycket liten betydelse, i alla fall i kronor mätt, i vilken utsträckning denne medges ersättning i förhållande till sitt kostnadsyrkande. Inte heller i detta arbete bör därför denna faktor tillmätas någon större

innebörd även om den uppmärksammas, då det endast skiljer tre procentenheter mellan den ersättning som medges vid helt eller delvis bifall.

Den högsta yrkade ersättningen i skattemålen är 3 125 000 kronor, varav den skattskyldige medgavs 600 000 kronor (19 %) efter ett helt bifall till sin talan. Detta är också den av förvaltningsrätterna högsta beviljade ersättningen. Den skattskyldige i målet var en fysisk person (Dom F38). Den lägsta yrkade ersättningen i skattemålen är 7 969 kronor, varav den skattskyldige medgavs 5 000 kronor. I detta fall var den skattskyldige en fysisk person och hade fått delvis bifall till sin talan (Dom F49).

Fördelningen utifrån med vilken procent den skattskyldige medges ersättning enligt sitt kostnadsyrkande visas i stapeldiagrammet nedan. Staplarna baseras på inom vilket intervall om 50 000 kronor som den skattskyldige yrkar ersättning. Staplarna visar en medelprocent utifrån ett medelbelopp i samtliga mål inom respektive intervall.¹⁴²

I de flesta intervallen ligger medgivandeprocenten i förhållande till den skattskyldiges kostnadsyrkande på runt 20 % som är det generella genomsnittet enligt ovan. Det tycks alltså inte vara av avgörande betydelse i sig om den skattskyldige yrkar låg eller hög ersättning även om en något högre andel av kostnadsyrkandet medges i de lägre kostnadsintervallerna. I princip samma diskrepans mellan vad den skattskyldige yrkar i ersättning och vad domstolen medger gäller genomgående. Det kan noteras att det endast i enstaka mål har yrkats högre ersättning än 150 000 kronor och att majoriteten (87 %) av målen ligger inom intervallen 0-150 000 kronor. Den genomsnittliga medgivandeprocenten för denna majoritet är dock 25 % och avviker trots allt inte betydande från det generella genomsnittet.

¹⁴² Inom intervallen inom parentes fanns inga kostnadsyrkanden i det empiriska materialet.

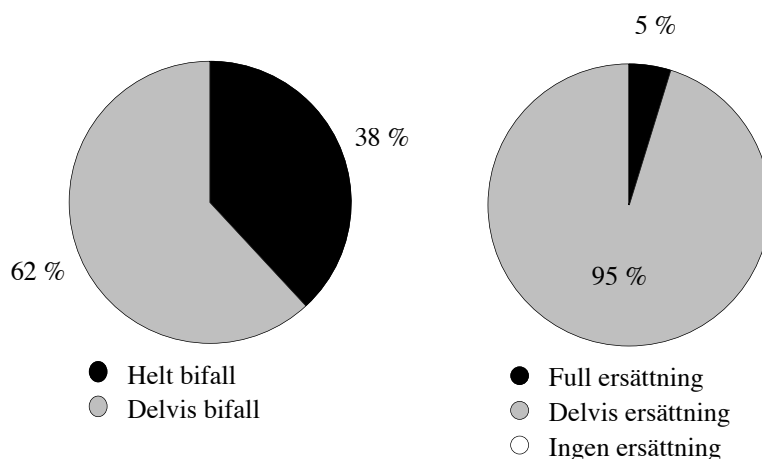
4.1.3. Studiens resultat: Skälen för beslutad ersättning

I detta avsnitt följer resultatet från den kvalitativa och delvis kvantitativa studien som har gjorts av domskälen i det empiriska materialet genom en gruppering utifrån mönster som funnits i förvaltningsrätternas motivering av ersättning för rättegångskostnader. För att relatera grupperingarna till föregående avsnitt och för att tydliggöra mönstrens betydelse för vilken ersättning som den skattskyldige medges för rättegångskostnader redovisas först i vilken utsträckning de skattskyldiga, inom grupperingarna, fått helt och delvis bifall samt full, delvis och ingen ersättning. Därefter kommenteras statistiken och grupperingen utifrån domskälen. Precis som i föregående avsnitt redovisas det statistiska resultatet både i text och genom cirkeldiagram.

I samtliga avgöranden i det empiriska materialet har den skattskyldiges yrkanden i målet bifallits helt eller delvis. Förutsättning för ersättning för rättegångskostnader har därmed funnits. Som redovisats i avsnitt 3.1. har förvaltningsrätterna i det empiriska materialet haft att bedöma om den skattskyldige i målet haft kostnader som denne skäligen har behövt för att ta till vara sin rätt.

4.1.3.1. Kort motivering

I 21 av de totalt 54 skattemålen är domskälen begränsade när det gäller skälen till beslutet om ersättning för rättegångskostnader till den skattskyldige.¹⁴³ Av de skattskyldiga i dessa mål hade åtta (38 %) fått helt bifall till sin talan och 13 (62 %) delvis bifall. Den skattskyldige fick ersättning för rättegångskostnader i samtliga (100 %) av målen. I ett (5 %) av målen fick den skattskyldige full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Resterande 20 (95 %) av de som fick ersättning fick delvis ersättning. Ingen av de skattskyldiga fick ingen ersättning.

Formuleringar i domskälen:

”Med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad får det yrkade beloppet anses skäligt (Dom F2)”;

”[Den skattskyldige] har vunnit bifall till sin talan och får skäligen anses ha varit i behov av ombud för att tillvarata sin rätt. Mot bakgrund av sakfrågans beloppsmässiga storlek och rättsfrågans karaktär samt med beaktande av målens art och omfattning bedömer [FR] att [den skattskyldige] ska beviljas ersättning med skäliga [55 000] kr (Dom F3, F4, F5 och F6)”;

¹⁴³ Domstolens motivering är, utöver viss citering från SFL 43 kap. 1 § och den skattskyldiges kostnadsyrkande, i dessa mål inte längre än ca fyra kortare meningar.

”[Den skattskyldige] har delvis vunnit bifall till sina yrkanden och får i dessa delar anses ha haft behov av ombud för att tillvarata sin rätt. Det finns därmed förutsättningar för att bevilja [den skattskyldige] ersättning för kostnader i målet hos [FR] med skäliga 28 000 kr (Dom F7)”;

”[FR] konstaterar att [den skattskyldige] har haft behov av ombud för att ta till vara sin rätt. [FR] har delvis bifallit hans yrkanden. Han har därför rätt till ersättning för kostnader i målet. [FR] finner att ersättning ska utgå med skäliga 50 000 kr och har därvid beaktat att uppgiven tidsåtgång för arbete är väl tilltagen och att de omfångsrika inlagorna innehåller en mängd upprepningar (Dom F19)”;

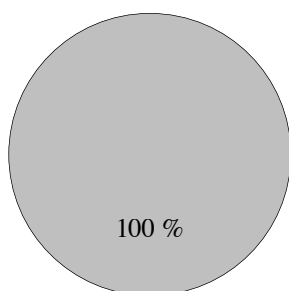
”[Den skattskyldige] har delvis vunnit bifall till sin talan. De yrkanden som inte har bifallits är inte av ringa betydelse. Utgången i aktuella mål är till stor del hänförlig till utgången i målen som gäller [en annan skattskyldig]. [FR] anser med hänsyn till detta och till målens art och omfattning, att [den skattskyldige] är skäligen tillgodosedd med 3 000 kr för arbete (Dom F20).”

Kommentar

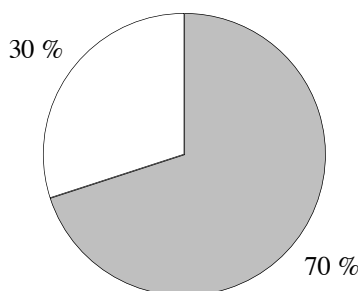
Det är tydligt utifrån statistiken att den skattskyldige, i de mål där domstolens motivering till ersättningen för rättegångskostnader är kort, till stor del har fått helt bifall och får även i samtliga av dessa mål ersättning för rättegångskostnader. Kortare motiveringar kan därmed i mindre utsträckning antas förekomma i mål där den skattskyldige inte får någon ersättning. I målen går det visserligen att utläsa någon form av motivering till domstolens beslut om ersättning för rättegångskostnader. Formuleringar som ”målets omfattning och svårighetsgrad” samt ”de sakfrågor som [SKV] medgett bifall kan inte anses vara svåra skatterättsliga frågor” säger dock inget om vad det är för omständigheter i målen som gör att målet exempelvis är av enkel svårighetsgrad. Ett flertal av förvaltningsrätterna hänvisar i domskälen till HFD 2019 ref. 16 och de objektiva omständigheter för om ett verkligt behov av sakkunnig hjälp har funnits som HFD framhåller, som hur svår den skatterättsliga problemställningen är.

4.1.3.2. Bifall

I 40 av de totalt 54 skattemålen får den skattskyldige delvis bifall till sin talan. I 30 av dessa mål framkommer detta också uttryckligen i domstolens motivering till den ersättning som den skattskyldige medges. Den skattskyldige fick ersättning för rättegångskostnader i 21 (70 %) av dessa 30 mål och delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande i samtliga av dessa. I nio (30 %) av målen fick den skattskyldige ingen ersättning, trots delvis bifall.

- Helt bifall
- Delvis bifall

- Full ersättning
- Delvis ersättning
- Ingen ersättning

Formuleringar i domskälen:

”[Den skattskyldige] har delvis vunnit bifall till sin talan. De yrkanden som inte har bifallits är inte av ringa betydelse. [FR] anser med hänsyn till detta och till målens art och omfattning att [den skattskyldige] är skäligen tillgodosett med 7 000 kr [av yrkade 52 000 kr]. Ersättning ska därför medges med detta belopp (Dom F21)”;

”När det gäller de frågor som omfattats av [FR] prövning har bolaget vunnit delvis bifall och har därmed rätt till skälig ersättning för kostnader i dessa delar. [...] Det framgår [bl.a.] inte av den inlämnade kostnadsräkningen hur lång tid som lagts ned avseende respektive frågeställning [...]. [FR] har därför att göra en uppskattning av till vilken del kostnaderna kan anses avse de frågor där bolaget vunnit bifall och i vilken utsträckning kostnaderna får anses skäliga. [FR] anser härvid att skälig ersättning kan bestämmas till 50 000 kr [av yrkade 262 510 kr] (Dom F31).”

”[FR] finner inte att bolaget har visat att aktuella kostnader är sådana som skäligen har behövts för att ta till vara sin rätt i förevarande mål (jfr [HFD:s] avgörande den 8 maj 2019 i mål nr 5868-17 och RÅ 2002 ref. 56). Även om bolaget delvis vunnit bifall till sin talan kan därmed ersättning inte ges för dessa kostnader. Yrkandet därom ska därför avslås (Dom F35 och F36)”;

”[Den skattskyldige] får delvis bifall till överklagandet. Det finns därmed förutsättningar för att bevilja honom ersättning för kostnader för ombud som skäligen behövts för att ta till vara hans rätt (43 kap. 1 § första stycket SFL). Vid delvis bifall får ersättningen minskas (43 kap. 5 § SFL). [...] Med hänsyn till att den huvudsakliga frågan i målet har rört [den fråga som den skattskyldige vunnit bifall till] och att det är frågan om delvis bifall får ett belopp om 10 000 kr [av yrkade 12 500 kr] anses skäligt (Dom F47)”;

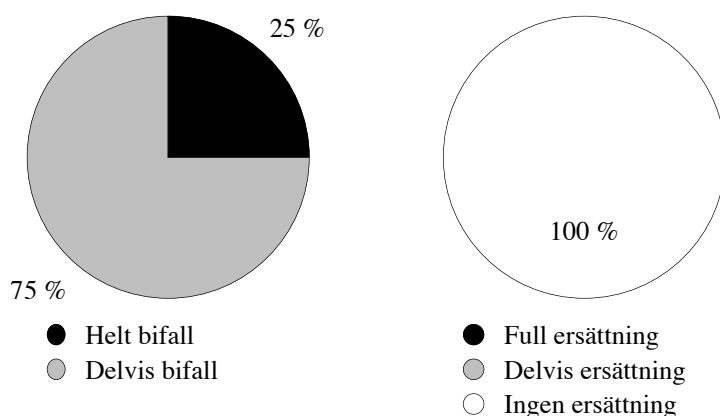
Kommentar

SFL 43 kap. 5 § ger lagstöd för att minska ersättningen enligt kostnadsyrkandet vid delvis bifall. Förvaltningsrätten tar vid bedömningen av skälig ersättning i domskälen upp att den skattskyldige fått delvis bifall i 75 % av de mål där så är fallet. Domstolarna bedömer endast om den skattskyldige har haft ett behov av ett juridiskt biträde i den del som den skattskyldige vunnit bifall. Vid delvis bifall får domskälen tolkas så som att domstolen delar upp målet samt rättegångskostnaderna i bifall och icke-bifall för att sedan kunna göra skälighetsbedömningen i bifallsdelen. Det framförs i målen både att den del till vilken den skattskyldige fått bifall utgör den huvudsakliga delen, vilket motiverar en ersättning närmare kostnadsyrkandet, men också att denna del utgjort en mindre del, vilket motiverar en mindre ersättning i förhållande till kostnadsyrkandet. Utifrån domskälen kan det utläsas att domstolen i många fall visserligen gör skälighetsbedömningen mot bakgrund av att den skattskyldige fått delvis bifall till sin talan men det tycks ofta vara ytterligare omständigheter som framför allt motiverar att en jämkad eller ingen ersättning medges. Det framförs i flera mål t.ex. att inget hjälpbehov funnits i den del den skattskyldige fått bifall och i ytterligare mål att en sammantagen skälighetsbedömning ska göras på grund av att kostnadsunderlaget brister i detaljrikedom.

4.1.3.3. Hjälpbehovet

I fyra av de totalt 54 skatterättsliga avgörandena i förvaltningsrätterna anser domstolen att den skattskyldige inte har haft ett behov av de rättegångskostnader som denne yrkar ersättning för, för att ta till vara sin rätt. Inte i något av dessa mål fick den skattskyldige därför någon ersättning. I ett

(25 %) av målen hade den skattskyldige fått helt bifall till sin talan och i tre (75 %) av målen hade den skattskyldige fått delvis bifall.

Formuleringar i domskälen:

”Dessa kostnader är hänförliga till dels avgifter för ärenden hos Kronofogden, dels aktievärdeökning som uppstod under den tid Kronofogden utmätt aktier som [den skattskyldige] ägt till det att dessa återköpts. [FR] finner inte att [den skattskyldige] har visat att aktuella kostnader är sådana som skäligen har behövts för att han skulle kunna ta till vara sin rätt i förevarande mål (jfr [HFD:s] avgörande den 8 maj 2019 i mål nr 5868-17 och RÅ 2002 ref. 56). Även om [den skattskyldige] delvis vunnit bifall till sin talan kan därmed ersättning inte ges för dessa kostnader (Dom F35, F36 och F37)”;

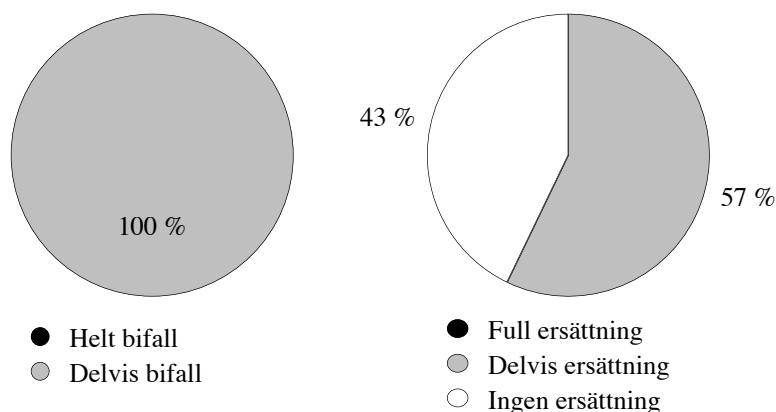
”[FR] anser att det som föreningen anfört och det material som föreningen presenterat, vilket legat till grund för delvis bifall i målet, inte har varit av sådant slag att föreningen skäligen behövt ett ombud för att ta tillvara sin rätt (Dom F48).”

Kommentar

Domstolarna bedömer att den skattskyldige inte ska beviljas någon ersättning redan på grund av att den skattskyldige inte har haft något behov av biträdeskostnaderna för att ta till vara sin rätt. Efter detta konstaterande lämnar domstolarna bedömningen av skälig ersättning. I tre av målen hänvisar domstolen till den skattskyldiges bevisbörda, att den skattskyldige inte ”har visat att aktuella kostnader är sådana som skäligen har behövts”.

”Inte framfört något som föranlett bifallet”

I ytterligare 14 av de totalt 54 skattemålen diskuterar domstolen den skattskyldiges behov av juridiskt biträde för att ta till vara sin rätt. Domstolen motiverar beslutet om vilken ersättning den skattskyldige ska få för rättegångskostnader på olika sätt med att bifallet, helt eller delvis, inte är tack vare den skattskyldige själv utan är på grund av andra förhållanden. Ingen av dessa skattskyldiga hade fått helt bifall till sin talan utan samtliga (100 %) hade fått delvis bifall. I åtta (57 %) av målen fick den skattskyldige ersättning för rättegångskostnader och i samtliga av dessa fick den skattskyldige delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Ingen fick alltså full ersättning. I sex (43 %) av målen fick den skattskyldige ingen ersättning trots delvis bifall till sin talan.

Formuleringar i domskälen:

”[FR] konstaterar att den argumentation som har förts hos [SKV] endast i begränsad omfattning berört den fråga som föranlett bifallet (Dom F9, F13, F14 och F16)”;

”[Hon] har vunnit delvis bifall till sitt överklagande. I dessa delar har dock [FR] grundat domen på omständigheter som inte anförts av [henne] (Dom F41)”;

”Förvaltningsrätten finner dock att det bifall [han] får i princip helt kan tillskrivas det faktum att [SKV] inte förmått bevisa grunden för sin ansökan i den delen. [Han] bedöms därmed skäligen inte behövt några kostnader för att ta till vara sin rätt (Dom F43)”;

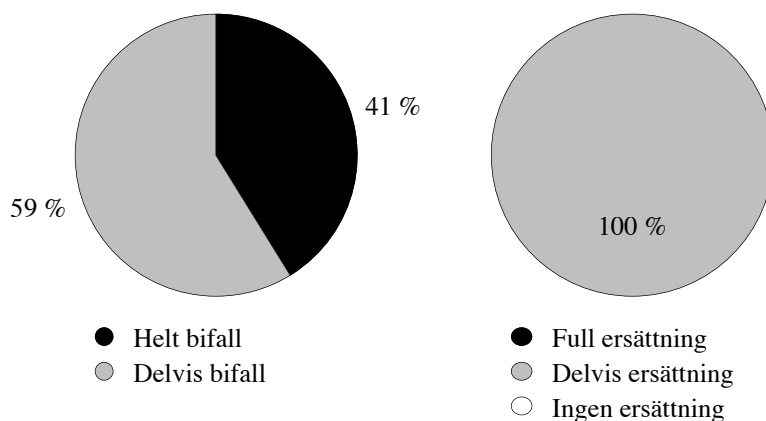
”Det ska också beaktas att kostnaderna för ombud i det här fallet har saknat betydelse för utgången i målet. Grunden för det delvisa bifallet är ju en helt annan än de grunder som bolaget för fram genom sitt ombud (Dom F52).”

Kommentar

Domstolarna är inte benägna att bevilja ersättning för biträdeskostnader om de saknat betydelse för bifallet, d.v.s. om den skattskyldige i denna del inte har haft behov av ett juridiskt biträde för att ta till vara sin rätt. Domstolarna uttrycker att den skattskyldige, som det formuleras i ett av målen, ”inte kan tillskrivas det faktum” att dennes talan bifalls helt eller delvis. Vad som framkommer utifrån statistiken är att en sådan motivering förekommer i relativt samma utsträckning oavsett om den skattskyldige fått helt eller delvis bifall till sin talan men att den skattskyldige också till större del än totalt inte får någon ersättning. I ett flertal mål hänvisar domstolen till att den skattskyldige och dennes biträde endast i mindre del har berört de omständigheter som föranlett bifallet, att grunden för bifallet är annan än de grunder som biträdet för fram för den skattskyldiges talan. I ytterligare mål hänvisas till att Skatteverket föranlett den skattskyldiges bifall. I ett fall hade Skatteverket t.ex. inte uppfyllt sin bevisbörda (Dom F43) och i ett annat fall hade ”Skatteverket tillstyrkt ändringar efter att Skatteverket upptäckt vissa felaktigheter” (Dom F1).

4.1.3.4. Upprepande argumentation

I 17 av de totalt 54 skattemålen diskuterar förvaltningsrätterna i domskälen på olika sätt frågan om ersättning ska beviljas för kostnader hänförliga till tidsåtgång avseende upprepande argumentation. Av dessa 17 mål har sju skattskyldiga (41 %) fått helt bifall till sin talan och tio (59 %) har fått delvis bifall. Samtliga skattskyldiga (100 %) fick ersättning för rättegångskostnader och alla dessa fick delvis ersättning för kostnader enligt sitt yrkande. Ingen skattskyldig fick alltså full eller ingen ersättning trots helt eller delvis bifall.

Formuleringar från domskälen:

”Mot bakgrund av att bolagets ombud till viss del upprepat vad som anfördes redan i ärendena hos [SKV] (Dom F8)”;

”[FR] konstaterar att den argumentation som har förts [...] motsvarar vad som anförts tidigare beskattningsår i processer hos [FR] och [KamR] (Dom F9, F13, F14, F16 och F17)”;

”och har därvid beaktat att uppgiven tidsåtgång för arbete är väl tilltagen och att de omfattningsrika inlagorna innehåller en mängd upprepningar (Dom F19)”;

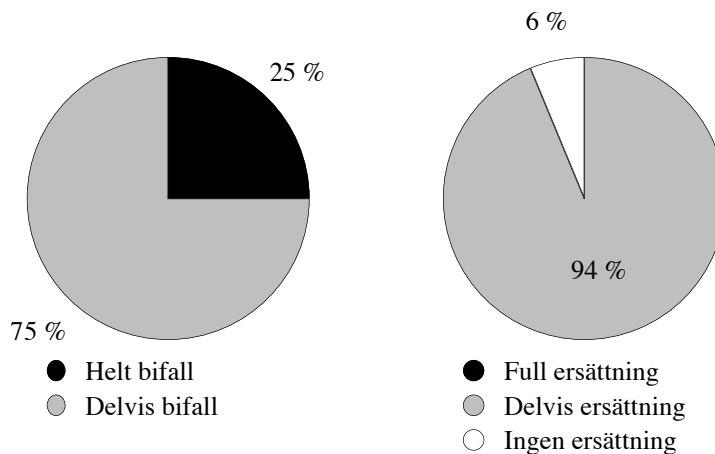
”med hänsyn till [...] att ett av ombuden fört talan i ett flertal mål och argumenterat på samma sätt som i förevarande mål (Dom F50).”

Kommentar

Upprepande argumentation används i stor utsträckning i domskälen för att motivera beslutet om ersättning för rättegångskostnader. Enligt statistiken har den skattskyldige i en större andel av dessa mål där argumentationen har upprepats fått helt bifall till sin talan. På grund av sådan argumentation får däremot den skattskyldige i samtliga mål endast delvis ersättning för sina rättegångskostnader. Det är i domskälen både fråga om att argumentation har förts fram tidigare i samma mål i Skatteverkets ärende och att argumentation har förts fram tidigare i andra mål. Gällande argumentationen i samma mål är det även fråga om argumentation som har upprepats i samma instans, d.v.s. förvaltningsrätten, exempelvis upprepande argumentation i inlagorna. Vad gäller argumentationen i andra mål får domskälen tolkas så som att det både har gällt mål om liknande frågeställningar i vilka samma skattskyldig har varit part men också mål där den skattskyldiges juridiska biträde har fört andra skattskyldigas talan om liknande omständigheter.

4.1.3.5. Kostnadsspecifikation

I 16 av de totalt 54 skattemålen nämner domstolarna i domskälen framför allt bristen på ett detaljerat kostnadsunderlag i form av en kostnadsspecifikation. Av de skattskyldiga i dessa 16 mål hade fyra (25 %) fått helt bifall till sin talan och tolv (75 %) delvis bifall. Den skattskyldige fick ersättning för rättegångskostnader i 15 (94 %) av målen och i samtliga av dessa fick den skattskyldige delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. En skattskyldig (6 %) fick ingen ersättning trots att denne fick delvis bifall till sin talan. Ingen av de skattskyldiga fick full ersättning för rättegångskostnader.

Formuleringar i domskälen:

”Enligt [FR:s] mening går det inte att med kostnadsspecifikationen och fakturorna som grund avgöra om den tid som har lagts ner i målet är skälig. Det ska därför göras en samlad skälighetsbedömning (jmf [HFD:s] avgörande den 8 maj 2019 i mål 5868-17) (Dom F8)”;

”För att kunna bedöma vad som utgör skäliga kostnader behöver domstolen få ett underlag från bolaget där det framgår vilka arbetsåtgärder som har utförts, vem som har utfört dem, hur lång tid varje åtgärd har tagit och vilken timkostnaden är (jfr [HFD:s] dom den 8 maj 2019, mål nr 5868–17, punkt 27). I avsaknad av sådant specificerat underlag kan det inte ställas några högre krav på utförligheten i beslutsmotiveringen (nämnda dom punkt 31) (Dom F33)”;

”För yrkade ombudskostnader hos [SKV] saknas kostnadsräkning. Det finns därmed inte något underlag där det framgår vilka arbetsåtgärder som har utförts, vem som har utfört dem, hur lång tid varje åtgärd har tagit och vilken timkostnaden är. [FR] får därmed göra en sammantagen skälighetsbedömning av hela det utförda arbetet. (jfr HFD 2019 ref. 16). Av utredningen i målen framgår att ombuden skriftligen har bemött [SKV] förslag till beslut och att de har deltagit på möten med [SKV]. [FR] finner sammantaget att [den skattskyldige] ska beviljas ersättning för ombudskostnader hos SKV med skäliga [...] (Dom F38)”;

”I avsaknad av en mer detaljerad beskrivning av de olika arbetsuppgifterna och deras tidsåtgång går det heller inte att bedöma skäligheten av de återopade åtgärderna i sig. Underlaget uppfyller enligt [FR] mening inte kraven för att kunna läggas till grund för beräkningen av bolagets ersättning i målet. Ersättningen ska istället uppskattas till ett sammantaget skäligt belopp (jfr HFD 2019 ref. 16) (Dom F46).”

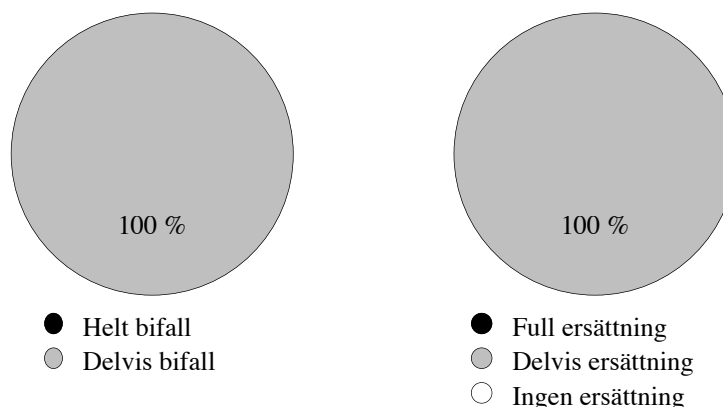
Kommentar

Kostnadsunderlaget för yrkandet om ersättning för rättegångskostnader nämns i många av domskälen vid bedömningen av vad som utgör skälig ersättning. Utifrån statistiken syns ingen betydande skillnad i förhållande till målen totalt om den skattskyldige fått helt eller delvis bifall till sin talan. Den skattskyldige får dock ersättning för rättegångskostnader i de flesta av dessa mål. I flertalet av domskälen hänvisas till HFD 2019 ref. 16. Förvaltningsrätterna tar både upp att vad som anges i kostnadsunderlaget, d.v.s. tidsåtgång och/eller timkostnad, är skäligt eller att det är för högt för att beviljas ersättning för. I förhållande till att timkostnaden i flera mål kritiserar som för hög skulle det kunna utläsas att domstolarna i kostnadsunderlaget också efterfrågar en förklaring till varför ett juridiskt biträde med just den kompetens som har anlåtats är motiverat. Domstolarna kritiserar även omfattningen av underlaget, framför allt bristande detaljriktighet, och frånvaron av en kostnadsspecifikation över huvud taget. Ett flertal av domstolarna uttalar att de, istället för att

beakta kostnadsunderlaget, får göra en uppskattning och en sammantagen bedömning av vad som är skälig ersättning för rättegångskostnader.

4.1.3.6. Timkostnadsnormen

I tre av de totalt 54 skatterättsliga avgörandena från förvaltningsrätterna diskuterar domstolen vad som utgör skälig ersättning med ledning i timkostnadsnormen. I ytterligare mål nämns normen men i dessa fall av Skatteverket som menar att den skattskyldige ska ersättas för en timkostnad motsvarande timkostnadsnormen. I en stor del av samtliga 54 skattemål yrkar den skattskyldige ersättning för rättegångskostnader överstigande timkostnadsnormen. Så är fallet även i de tre mål i vilka ledning för bedömningen av vad som är skälig timkostnad tas i timkostnadsnormen. I samtliga (100 %) av målen får den skattskyldige delvis bifall till sin talan. Den skattskyldige får också ersättning i alla dessa mål. Alla skattskyldiga får delvis ersättning varav två får ersättning motsvarande taxans timkostnadsnorm och en får ersättning överstigande taxan. Ingen av dem får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande eller ingen ersättning.

Formuleringar i domskälen:

”[Vid en sammantagen skälighetsbedömning] finner domstolen att en timkostnad som överstiger [timkostnadsnormen] inte är motiverad i detta fall. Timkostnaden bör därför fastställas till 1 380 kr. [FR] har i bedömningen vägt in att skattefrågan inte har varit av betydande svårighetsgrad (jfr Högsta förvaltningsdomstolens dom den 8 maj 2019 i mål nr 5868-17) (Dom F30)”;

”[FR] uppfattar att den genomsnittliga timkostnaden som lagts ned av ombuden ligger på en sådan nivå som innebär att expertkompetens anlitas, vilket emellertid också innebär att antalet nedlagda timmar borde bli färre jämfört med om ett mindre erfaret ombud anlitas. [...] [FR] finner vidare att de skatterättsliga frågeställningarna i målen motiverar anlitaandet av ombud med särskilda kvalifikationer och skicklighet. Det är därmed befogat med en högre timkostnad än den som utgår i rättshjälpsärenden [...] (jfr HFD 2019 ref. 16) (Dom F38)”;

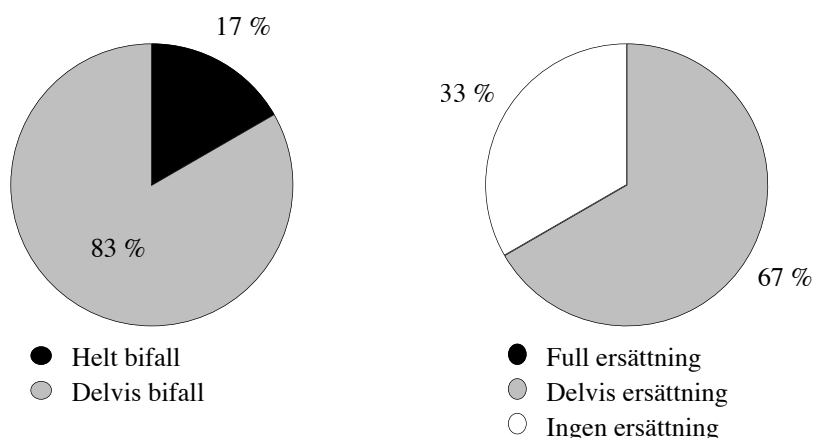
”Vad avser yrkad timkostnad avviker denna från [timkostnadsnormen]. Kravet på att motivera storleken på timkostnaden och visa att denna inte överstiger marknadspriset för den hjälp som har krävts ökar ju mer kostnaden avviker från [normen] (HFD 2019 ref. 16). [FR] anser inte att det är visat att målets beskaffenhet motiverar den timkostnad som yrkas. Det har heller inte anförts varför ombudets kvalifikationer och skicklighet bör föranleda att en högre timkostnad bör godtas (Dom F49).”

Kommentar

I de få mål där timkostnadsnormen nämns används den framför allt för att sätta ned yrkad ersättning, vilket syns i statistiken att samtliga skattskyldiga fick delvis ersättning. I de två mål där den skattskyldige får ersättning motsvarande timkostnadsnormen anser förvaltningsrätten i det första att en högre timkostnad inte är motiverad med hänsyn till skattefrågans svårighetsgrad. Inte heller i det andra målet anser domstolen att målets beskaffenhet motiverar en högre timkostnad och hänvisar till att det är upp till den skattskyldige att visa att så skulle vara fallet. I det mål där den skattskyldige beviljas ersättning överstigande normen anser förvaltningsrätten att anlitan av ett juridiskt biträde med särskild kompetens är motiverat av de skatterättsliga frågeställningarna. I alla tre domskäl hänvisas till HFD 2019 ref. 16 vid bedömningen av skälig timkostnad.

4.1.3.7. Inget lagstöd för ersättning

I sex av de totalt 54 skatterättsliga avgörandena från förvaltningsrätterna anføres i domskälen att kostnader inte kunnat medföra rätt till ersättning enligt SFL 43 kap. 1 §. En (17 %) av de skattskyldiga i dessa mål hade fått helt bifall till sin talan och fem (83 %) delvis bifall. I fyra (67 %) av målen fick den skattskyldige ersättning för rättegångskostnader och samtliga av dessa fick delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Ingen fick full ersättning och två skattskyldiga (33 %) fick ingen ersättning trots helt eller delvis bifall till sin talan.

Formuleringar i domskälen:

”[Den skattskyldige] har vunnit bifall till sitt yrkande att han ska tillgodoräknas gränsbelopp. [FR] anser emellertid att detta yrkande har avsett [den skattskyldiges] deklarations- och uppgiftsskyldighet. Ersättning kan inte beviljas för sådana kostnader (Dom F27)”;

”Kostnadsersättning får beviljas endast för kostnader som uppkommit genom insatser av någon annan än den skattskyldige själv eller dennes företrädare (prop. 1988/89:126 s. 26 och [HFD:s] dom den 8 maj 2019, mål nr 5868–17). [FR] gör därför bedömningen att någon ersättning för dessa kostnader inte kan beviljas (Dom F33)”;

”Som framgår av ovan kan ersättning inte beviljas för eget arbete (Dom F51).”

Kommentar

I skattemålen får den skattskyldige inte ersättning för sina rättegångskostnader på grund av att domstolen anser att det inte finns lagstöd för att bevilja sådan ersättning. Här handlar det inte lika

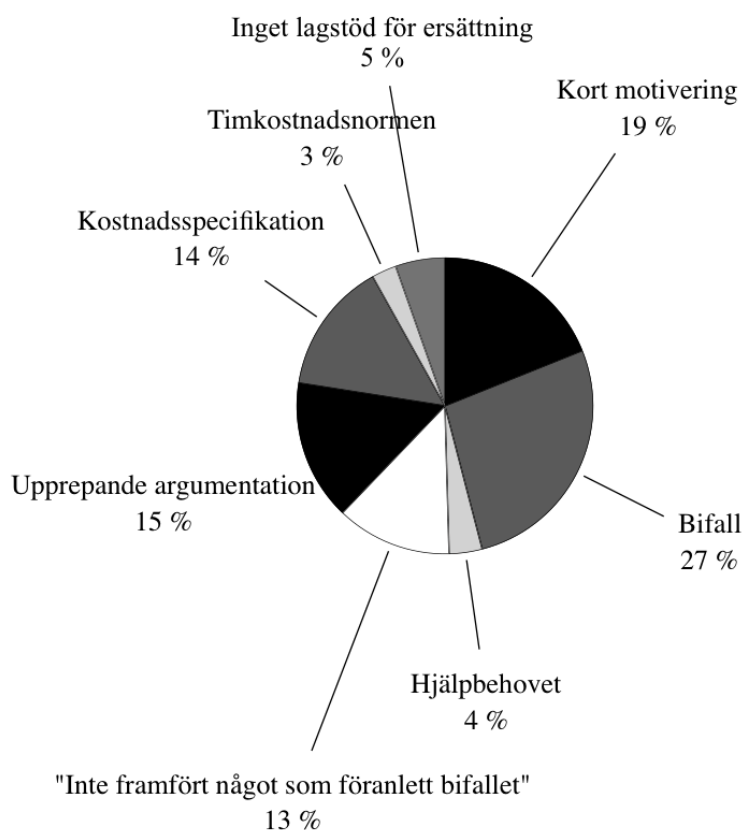
mycket om en skälighetsbedömning utan att det finns lagregler som specifikt undantar vissa kostnader som kan uppstå för den skattskyldige i skatteprocessen. I ett par av målen yrkas ersättning för kostnader som avser skyldigheten att lämna deklaration, vilka undantas i SFL 43 kap. 2 §. I ytterligare ett par av målen yrkas ersättning för den skattskyldiges eget arbete, vilket undantas i SFL 43 kap. 3 §.

4.1.4. Sammanfattning

För att sammanfatta avsnittet får den skattskyldige delvis bifall till sin talan och också delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande i en klar majoritet av målen. Endast i 7 % av de mål där den skattskyldige får helt bifall till sin talan får denne också full ersättning för sina rättegångskostnader. I genomsnitt får den skattskyldige i målen ersättning för 20 % av sina rättegångskostnader.

Det är mycket vanligt att domstolens motivering i domskälen till den ersättning som medges den skattskyldige är begränsad till ett fåtal rader, vilket i större utsträckning förekommer i de mål där den skattskyldige får full eller delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Det är också tydligt att domstolen vid sin bedömning av skälig ersättning uppmärksammar att den skattskyldige endast fått delvis bifall för sin talan och att ersättningen kan minskas i förhållande till yrkandet av den anledningen. Gällande de övriga mönster som identifierats i domskälen är framför allt resonemang om upprepande argumentation förekommande samt om kostnadsspecifikation och att den enskilde inte kan tillskrivas det faktum att denne får bifall till sin talan. Av dessa tycks särskilt förekomsten av det senaste mönstret leda till att den enskildes yrkade ersättning sätts ned då den enskilde i nästan hälften av dessa mål inte fick någon ersättning alls trots helt eller delvis bifall till sin talan.

Cirkeldiagrammet nedan visar i förhållande till övriga funna mönster hur stor andel respektive mönster utgör.

4.2. Straffprocessen

4.2.1. Studiens genomförande

På InfoTorg under avdelningen "Juridik" - "Sök i Rättsbanken" har under "Avgöranden" - "Högsta domstolen/HovR/TR" en sökning gjorts efter avgöranden innehållande den exakta frasen "privat försvarare". I enlighet med vad som ovan har redogjorts har även avgörandedatum avgränsats i sökningen till tidsperioden efter det senaste vägledande prejudikatet från HD 2016-07-11, d.v.s. från och med 2016-07-12 till och med 2019-09-08. I detta första steg resulterade sökningen i totalt 222 träffar. Avgörandena fanns efter sökningen tillgängliga i pdf-format som kunde öppnas och laddas ned för att läsas.

I nästa steg gick samtliga avgöranden igenom för att avgränsa dem till att för det första endast omfatta mål där det är fråga om ersättning för rättegångskostnader. För det andra där den tilltalade har en privat försvarare. För det tredje där den tilltalade frikänns helt eller delvis och därmed kan medges ersättning för sina kostnader för privat försvarare. Resultatet blev 102 avgöranden.

Avgörandena lästes och statistiken sammanställdes utifrån frågeställningen i vilken utsträckning i förhållande till yrkandet som den tilltalade får ersättning för sina rättegångskostnader. Materialet ordnades utifrån följande punkter.

- Frikändes den tilltalade helt eller delvis?
- Fick den tilltalade full, delvis eller ingen ersättning för sina rättegångskostnader?

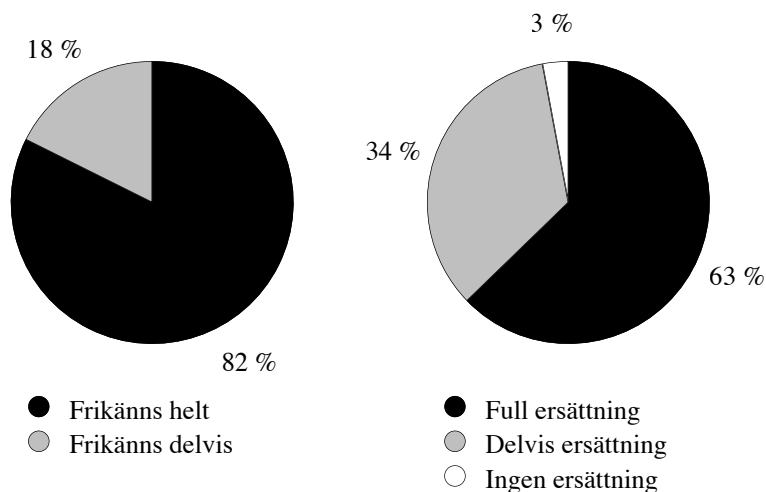
Avslutningsvis grupperades motiveringen till ersättning för rättegångskostnader i domskälen i samtliga mål utifrån mönster som kunde urskiljas i formuleringarna. Grupperingarna kommenteras fritt i samband med redovisningen av resultatet.

4.2.2. Studiens resultat: Beslutad ersättning

I detta avsnitt följer resultatet från den rent kvantitativa statistiska studien av det straffrättsliga empiriska materialet enligt frågeställningarna ovan. Resultatet är uppdelat enligt mål där den tilltalade helt eller delvis frikänns samt en total sammanställning av resultatet från samtliga straffrättsliga mål. Eftersom grupperingarna utifrån funna mönster i domstolens motivering i domskälen både inkluderar mål där den tilltalade har frikänts helt och delvis samt fått full, delvis eller ingen ersättning redovisas inte dessa i detta avsnitt utan separat i det efterföljande avsnittet. För att tydligt visa fördelningen i statistiken redovisas resultatet både i text samt genom cirkel- och stapeldiagram.

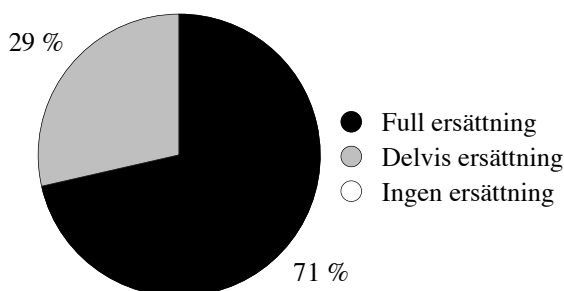
4.2.2.1. Samtliga mål där den tilltalade frikänns helt eller delvis

I de totalt 102 brottmålen i det empiriska materialet frikändes den tilltalade helt eller delvis från åklagarens åtal. Den tilltalade frikändes helt i 84 (82 %) av målen och frikändes delvis i 18 (18 %) av målen. 99 (97 %) av de tilltalade som frikändes helt eller delvis fick ersättning för rättegångskostnader. Av de som fick ersättning fick 64 tilltalade (63 %) full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och 35 tilltalade (34 %) fick delvis ersättning. Tre tilltalade (3 %) fick ingen ersättning för rättegångskostnader trots att de frikändes helt eller delvis.

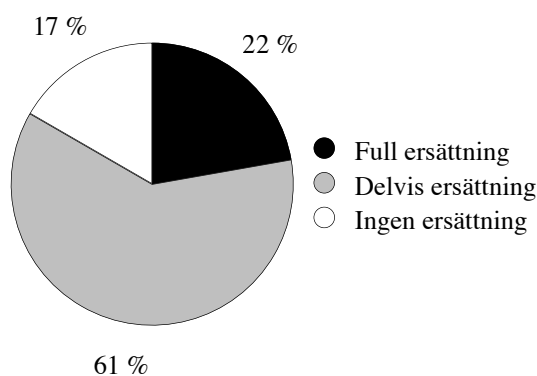
4.2.2.2. Mål där den tilltalade frikänns helt

I 84 (82 %) av de totalt 102 brottmålen frikändes den tilltalade helt från åklagarens åtal. Samtliga tilltalade som frikändes helt (100 %) fick ersättning för rättegångskostnader. Av dessa fick 60 tilltalade (71 %) full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och 24 (29 %) fick delvis ersättning. Inga tilltalade fick ingen ersättning.

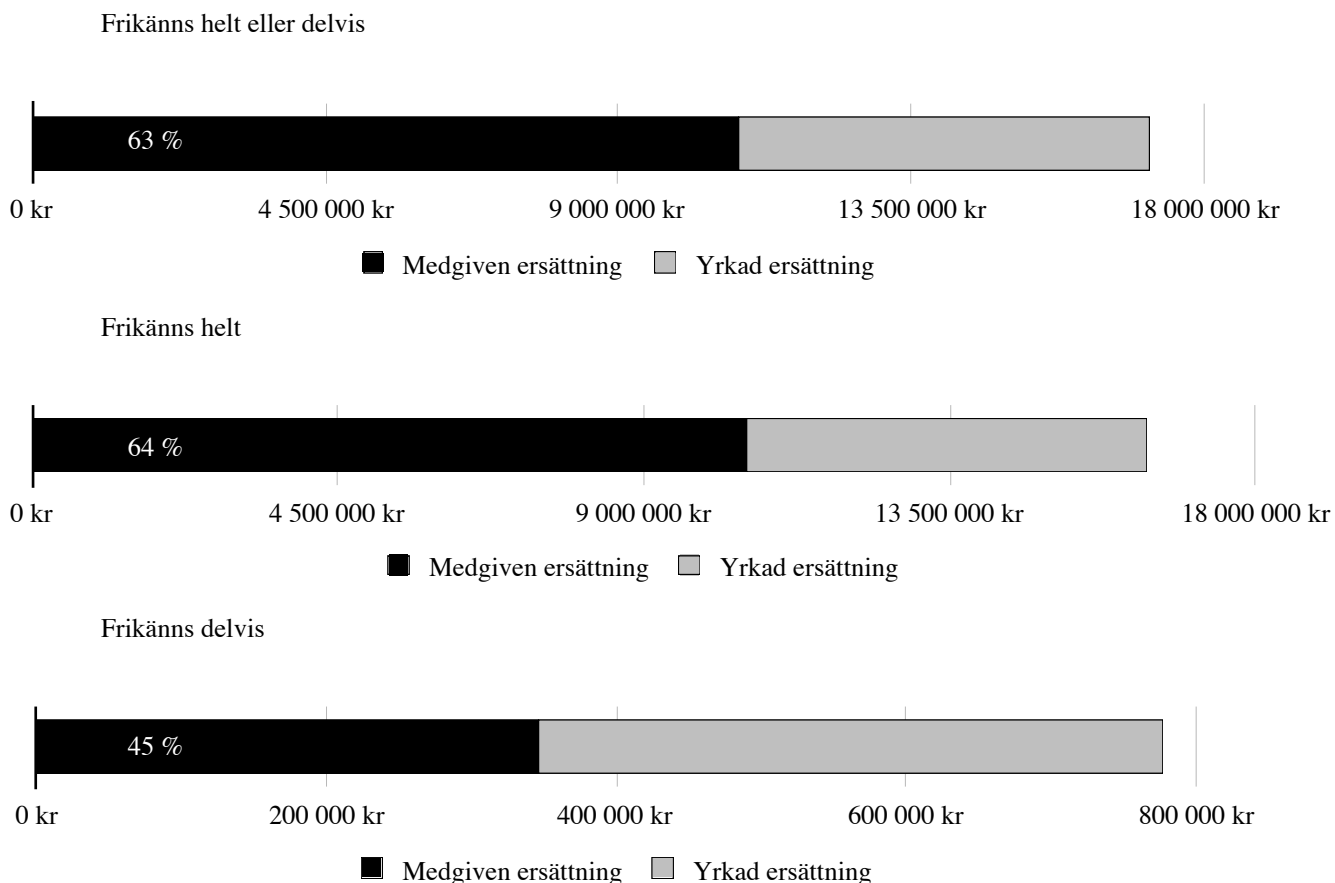
4.2.2.3. Mål där den tilltalade frikänns delvis

I 18 av de totalt 102 brottmålen (18 %) frikändes den tilltalade delvis från åklagarens åtal. 15 tilltalade (83 %) som frikändes delvis fick ersättning för rättegångskostnader. Av de som fick ersättning fick fyra tilltalade (22 %) full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och elva tilltalade (61 %) fick delvis ersättning. Tre tilltalade (17 %) fick ingen ersättning trots att de frikändes delvis.

4.2.2.4. Yrkad och medgiven ersättning

I de totalt 102 brottmålen där den tilltalade frikändes helt eller delvis från åklagarens åtal yrkades sammanlagt 17 183 683 kronor i ersättning för rättegångskostnader. Totalt 10 835 519 kronor (63 %) beviljades i ersättning till de tilltalade. I de mål där den tilltalade frikändes helt från åklagarens åtal yrkades sammanlagt 16 407 132 kronor och 10 489 600 kronor (64 %) medgavs. I de mål där den tilltalade frikändes delvis yrkades sammanlagt 775 893 kronor och 345 919 kronor (45 %) medgavs. Som nämnt är beloppen från en period om tre år och två månader.

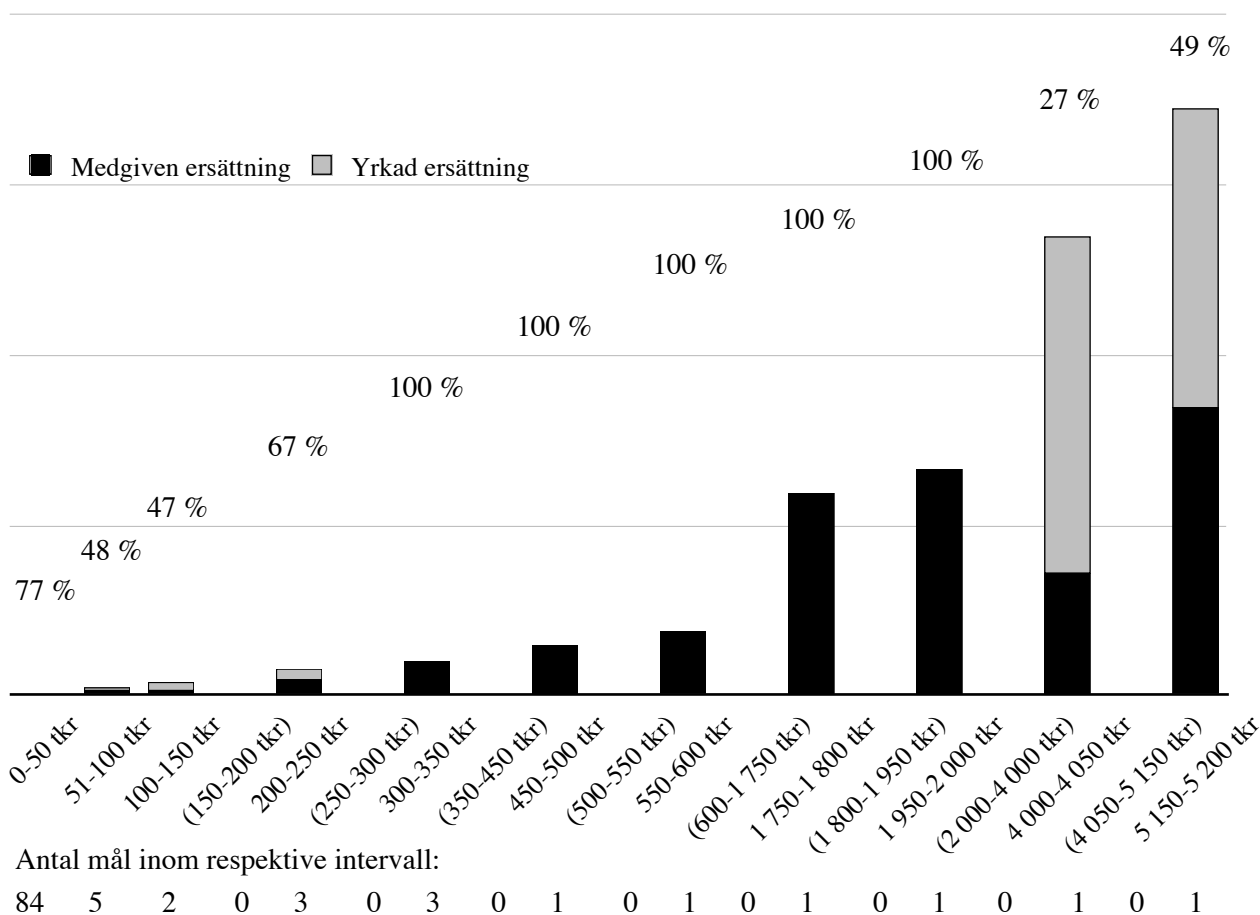

Om den tilltalade frikänns helt eller delvis från åklagarens åtal har visserligen en tydlig betydelse, i kronor mätt, i vilken utsträckning denne medges ersättning i förhållande till sitt kostnadsyrkande. För utredningen i detta arbete av bedömningen av skälig ersättning bör detta medvetandegöras men dock inte tillmätas någon större innebörd, eftersom den yrkade ersättningen i de mål där den tilltalade frikänns delvis endast utgör ca 5 % av den totalt yrkade ersättningen i brottmålen.

Den högsta yrkade ersättningen i brottmålen är 5 166 216 kronor, varav den tilltalade medgavs 2 537 769 kronor (49 %) efter ett helt frikännande från åtal om bokföringsbrott och skattebrott (Dom T62). Detta mål är också det där domstolen medgav den högsta ersättningen. Den lägsta yrkade ersättningen i brottmålen är 1 593 kronor och den tilltalade medgavs 1 195 kronor (75 %). I detta fall frikändes den tilltalade delvis från rattfylleri och narkotikabrott men fälldes för olovlig körning (Dom T84).

Fördelningen utifrån med vilken procent den tilltalade medges ersättning enligt sitt kostnadsyrkande visas i stapeldiagrammet nedan. Staplarna baseras på inom vilket intervall om 50 000 kronor som

den tilltalade yrkar ersättning och visar en medelprocent utifrån ett medelbelopp i samtliga mål inom respektive intervall.¹⁴⁴

Kommentar

Det är tydligt att den tilltalade i de allra flesta brottmålen får full ersättning för sina rättegångskostnader. Enligt stapeldiagrammet ovan gäller detta särskilt i de mål inom intervallen i mitten av diagrammet. Det bör dock noteras att det endast i ett mindre antal mål har yrkats högre ersättning än 50 000 kronor och att den stora majoriteten av målen ryms inom intervallet för yrkad ersättning om 0 - 50 000 kronor. Medgivandeprocenten för denna majoritet är dock 77 %, vilket inte avviker betydande från det generella genomsnittet. Om medgivandeprocenten skiljer sig åt på ett betydande sätt beroende på om den tilltalade yrkar låg eller hög ersättning är svårt att säga. Vad som bör kunna konstateras är dock att de olika medgivandeprocenten i stort trots allt ligger runt 50-80 % och att den totalt genomsnittliga på 63 % därmed är relativt rättvisande.

4.2.3. Studiens resultat: Skälen för beslutad ersättning

I detta avsnitt följer resultatet från den mer kvalitativa och delvis kvantitativa studien som gjorts genom en gruppering utifrån mönster som funnits i tingsrätternas motivering i domskälen av ersättning för rättegångskostnader. För att relatera grupperingarna till föregående avsnitt och för att tydliggöra mönstrens betydelse för vilken ersättning som medges den tilltalade för rättegångskostnader redovisas först i vilken utsträckning de tilltalade, inom grupperingarna, frikänns

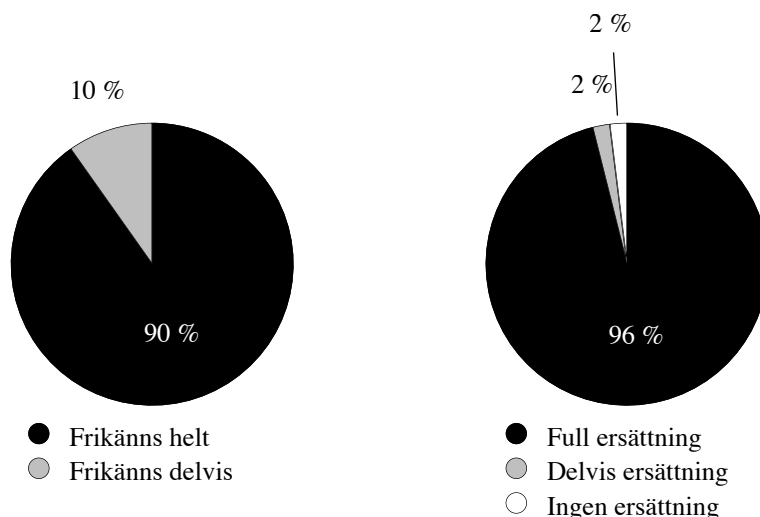
¹⁴⁴ Inom intervallen inom parentes finns inga kostnadsyrkanden i det empiriska materialet.

helt och delvis samt fått full, delvis och ingen ersättning. Därefter kommenteras statistiken och grupperingen utifrån domskälen. Precis som i föregående avsnitt redovisas det statistiska resultatet både i text och genom cirkeldiagram.

I samtliga avgöranden i det empiriska materialet har den tilltalade frikänts helt eller delvis. Förutsättning för rätt till ersättning för rättegångskostnader har därmed funnits. Som redovisats i avsnitt 4.2. har tingsrätterna i det empiriska materialet haft att bedöma om den tilltalades kostnader varit skäligen motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta till vara sin rätt.

4.2.3.1. Kort motivering

I 51 av de totalt 102 brottmålsavgörandena är domstolens motivering i domskälen till varför den tilltalade får eller inte får ersättning kort.¹⁴⁵ I 46 (90 %) av dessa mål frikändes den tilltalade helt och i fem (10 %) av målen frikändes den tilltalade delvis. Den tilltalade fick ersättning för rättegångskostnader i 50 (98 %) av målen. Av dessa fick 49 tilltalade (96 %) full ersättning och en (2 %) fick delvis ersättning. I ett (2 %) av målen fick den tilltalade alltså ingen ersättning och hade i detta fall frikänts delvis.

Formuleringar i domskälen:

”Förutsättningar för frikännande dom föreligger (Dom T16)”;

”Vid denna utgång i målet ska [den tilltalade] med stöd av 31 kap. 2 § första stycket [RB] få ersättning för sina kostnader för försvarare. Det begärda beloppet framstår som skäligt (Dom T27)”;

”Yrkad ersättning avser ombudsarvode för privat försvarare och ersättning till det vittne som inställt sig vid [TR]. Det yrkade beloppet är motiverat och skäligt (Dom T28).”

”Då [den tilltalade] har frikänts från brottsmisstankarna har hon rätt till ersättning från staten för sin kostnad för privat försvarare. Kostnaden bedöms som skälig (Dom T51)”;

”[TR] finner att [den tilltalade] har rätt till ersättning för sina kostnader för försvarare (Dom T54)”;

¹⁴⁵ Domstolens motivering är, utöver viss citering från RB 31 kap. 2 § och den tilltalades kostnadsyrkande, i dessa mål inte längre än ca fyra kortare meningar.

”Vid ovan angivna utgångar i skuldfrågorna bör [den tilltalade] tillerkännas ersättning av allmänna medel för sina kostnader för privat försvarare (Dom T58)”;

”Det föreligger inte skäl att ersätta [den tilltalade] för hans kostnader för [försvararen] i den del frikännande dom meddelats (Dom T67)”;

”[TR] förpliktar staten att till den tilltalade betala för dennes utlägg av privat försvarare i enlighet med domslutet (Dom T86)”;

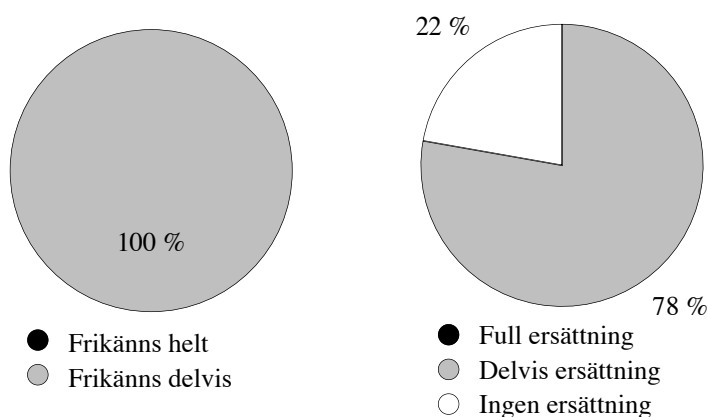
”Begärd ersättning är skälig, varför hans yrkande ska bifallas (Dom T100).”

Kommentar

I totalt 50 % av de straffrättsliga avgörandena i tingsrätterna är motiveringen till varför den tilltalade får eller inte får ersättning mycket kortfattad. I de flesta målen är motiveringen endast någon eller ett par korta meningar och det går inte att utläsa vilka omständigheter som domstolen lagt till grund för sin bedömning. Det är mycket tydligt att den tilltalade i majoriteten av dessa mål frikänns helt och får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Det kan av denna anledning antas att domstolen inte anser det nödvändigt att formulera en längre motivering till beslutet om ersättningen om domstolen inte sätter ned den tilltalades kostnadsyrkande.

4.2.3.2. Frikännande

I 18 av de totalt 102 brottmålen frikänns den tilltalade delvis. I nio av dessa mål motiverar domstolen uttryckligen den ersättning som den tilltalade medges utifrån att den tilltalade endast frikänts delvis från åklagarens åtal. Den tilltalade fick ersättning för rättegångskostnader i sju (78 %) av dessa nio mål och delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande i samtliga av dessa. I två (22 %) av målen fick den tilltalade ingen ersättning, trots delvis frikännande.

Formuleringar i domskälen:

”[Den tilltalade] frikänns nu endast beträffande en högst begränsad del av det händelseförlopp som avses med åtalet. Vid angivna förhållanden finner [TR] att [den tilltalade] inte har rätt till någon ersättning av allmänna medel för sin privata försvarare (Dom T52)”;

”[Den tilltalade] har haft en privat försvarare och har frikänts från tre av de fyra åtalade gärningarna. Den begärda ersättningen får anses skälig. Vid dessa förhållanden finner tingsrätten att tre fjärdedelar av kostnaderna för försvaret ska ersättas av allmänna medel (Dom T84)”;

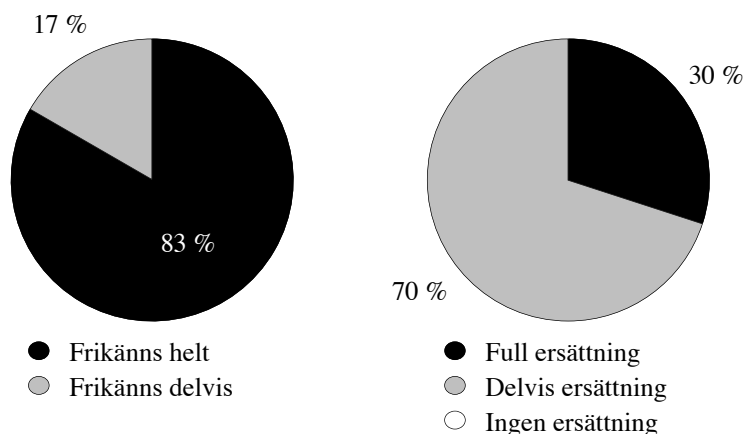
”[Den tilltalade] döms för en av två åtalade gärningar. Den begärda ersättningen får anses skälig. Vid dessa förhållanden finner tingsrätten att hälften av kostnaderna för försvaret ska ersättas av allmänna medel (Dom T101).”

Kommentar

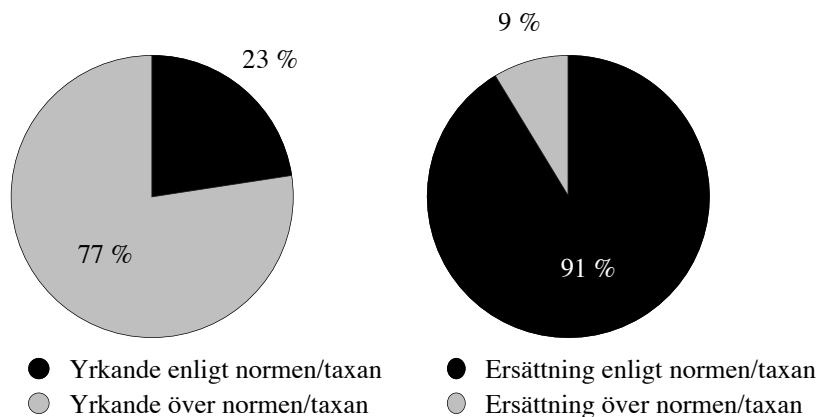
Den tilltalade ska endast ha rätt till ersättning för kostnader som är hänförliga till frikännande. I hälften av de mål där den tilltalade frikänns delvis tar tingsrätten upp detta i domskälen vid bedömningen av skälig ersättning. Trots att en motivering utifrån ett delvis frikännande alltså inte framkommer i samtliga dessa mål är det tydligt utifrån de mål där en sådan motivering förekommer att domstolen sätter ned yrkad ersättning på grund av den fällande domen. Formuleringarna i domskälen visar att det är vanligt att domstolen bedömer yrkad ersättning som skälig och att den tilltalade medges ersättning med en sådan andel som motsvarar frikännandet av samtliga åtalpunkter, t.ex. 1/2 om den tilltalade frikänns för en av två åtalpunkter. I två av målen får den tilltalade ingen ersättning alls. Utifrån domstolarnas motiveringar i dessa tycks domstolen anse att den frikännande delen av målet varit obetydlig i förhållande till den del i vilken den tilltalade döms och att ersättning därmed inte alls ska medges den tilltalade.

4.2.3.3. Timkostnadsnormen och brottmålstaxan

I 30 av de totalt 102 straffrättsliga avgörandena från tingsrätterna diskuterar domstolen vad som utgör skälig ersättning huvudsakligen utifrån timkostnadsnormen och brottmålstaxan. I 25 (83 %) av målen frikänns den tilltalade helt och i fem (17 %) av målen frikänns den tilltalade delvis. Den tilltalade får ersättning för rättegångskostnader i samtliga av de 30 målen. I nio (30 %) av dessa mål får den tilltalade full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och i 21 (70 %) av målen delvis ersättning.

I sju (23 %) av dessa 30 mål yrkar den tilltalade ersättning för rättegångskostnader motsvarande brottmålstaxan och får även full ersättning enligt sitt yrkande. I 23 (77 %) av målen yrkar den tilltalade ersättning som övertiger brottmålstaxan. Av dessa får den tilltalade full ersättning i två (9 %) av målen och delvis ersättning i 21 (91 %) av målen. De som fick delvis ersättning medgavs samtliga ersättning motsvarande taxan.

Formuleringar i domskälen i de sju mål där den tilltalade yrkar ersättning enligt schablonerna och också får full ersättning:

”Den yrkade ersättningen är beräknad enligt timkostnadsnormen i brottmål och bedöms vara skälig (Dom T1)”;

”[TR] kan konstatera att det åtalade brottet i detta fall har varit av förhållandevis enkel beskaffenhet. Samtidigt har vid huvudförhandlingen framförts invändningar och uppgifter som varit av viss relevans för prövningen. Begärd ersättning får därför anses vara skälig, både sett till det utförda arbetet i sig liksom ersättningens storlek. [Den tilltalade] ska därför få ersättning av allmänna medel för sin kostnad för privat försvarare motsvarande förhandlingstiden enligt brottmålstaxan samt utlägg (Dom T41 och T91)”;

”Han har begärt ersättning för sina rättegångskostnader avseende arvode till privat försvarare [...], motsvarande vad som skulle ha utgått till en offentlig försvarare enligt den s.k. brottmålstaxan. [TR] finner att det begärda beloppet är skäligt [...] (Dom T76).”

Kommentar

Tingsrätterna är i de sju målen korta i sina formuleringar. De uttalar inte mycket mer än att målen är av enkel beskaffenhet samt att den tilltalade yrkat ersättning för kostnad för privat försvarare enligt schablonerna och att detta är en skälig kostnad som ska ersättas. Detta visar tydligt att domstolen i stor utsträckning utgår från att biträdeskostnad motsvarande timkostnadsnormen och brottmålstaxan är lika med skälig kostnad.

Formuleringar i domskälen i de två mål där den tilltalade yrkar ersättning överstigande schablonerna och också får full ersättning:

”Som inledningsvis framhållits är det fråga om komplicerade förhållanden som bör föranleda att [den tilltalade] har rätt att välja en kvalificerad försvarare. Den yrkade ersättningen är skälig enligt allmänna syssломannamässiga principer, se NJA 2015 s. 62. [Den tilltalade] bör således tillerkännas det yrkade beloppet för ombudsarvode (Dom T37)”;

”Försvvararna har i arbetsredogörelser redogjort utförligt för tidsåtgången för vidtagna åtgärder. Åklagaren har inte angivit någon särskild post i arbetsredogörelserna som motiverar att ersättningen ska sättas ner. Att tillämpa en schablon för att bestämma skäligt arvode kan i detta fall inte anses vara en tillfredsställande metod. [TR] finner att den begärda ersättningen för arbete i samtliga fall är skälig (Dom T64).”

Kommentar

I ett av målen anser tingsrätten att målet är komplicerat, vilket har motiverat en kvalificerad försvarare och en högre timkostnad utifrån syssломannamässiga principer. I det andra målet har det redogjorts utförligt för arbetet och yrkandet är oemotsagt av åklagaren. Utifrån detta menar domstolen att en schablonmässig bedömning av ersättningen inte är lämplig i målet utan att ersättning över taxan är skälig.

Formuleringar i domskälen i de 22 mål där den tilltalade yrkar ersättning överstigande schablonerna men beviljas ersättning motsvarande timkostnadsnormen och brottmålstaxan:

”Skälighetskravet i 31 kap. 2 § första stycket [RB] innebär bl.a. att en tilltalad för försvararkostnad inte är berättigad till högre ersättning än vad som svarar mot ett skäligt arvode mellan försvararen och den tilltalade. Timkostnadsnormen är i och för sig inte tillämplig i det förhållandet. I stället är vad som utgör skäligt arvode att bestämma efter allmänna syssломannarättsliga principer. För advokater tillkommer reglerna om god advokatsed. I rättsfallet NJA 1991 s. 600 uttalade [HD] – med hänvisning till NJA 1982 s. 836 – att ersättning till frikänd tilltalad för försvararkostnad normalt bör bestämmas med utgångspunkt i brottmålstaxans timkostnadsnorm, men att denna bör kunna frångås när målets beskaffenhet eller annan särskild anledning föranleder det. [...] Målets beskaffenhet är sådant att en ersättning motsvarande timkostnadsnormen [...] är skäligt (Dom T48)”;

”Målet har visserligen innehållit relativt komplicerade rättsfrågor och [den tilltalades] ombud har utfört sitt uppdrag på ett noggrant och grundligt sätt. Det har dock inte förekommit så ovanliga eller svårbedömda rättsfrågor i målet att det motiverar en högre ersättning än vad som skulle ha tillerkänts en offentlig försvarare med tillämpning av brottmålstaxan när det gäller arvode avseende arbete. [Den tilltalade] har därför rätt till ersättning för ombudets arbete motsvarande brottmålstaxan (Dom T71)”;

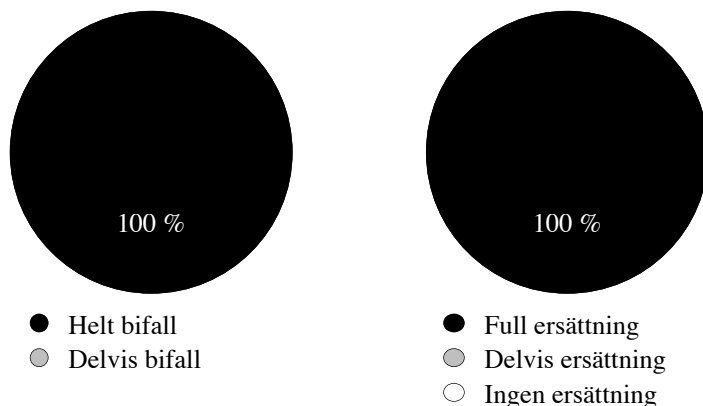
”Ersättning till en frikänd tilltalad för försvararkostnad bör normalt bestämmas med utgångspunkt i [timkostnadsnormen], men denna bör kunna frångås när målets beskaffenhet eller annan särskild anledning föranleder det (se bl.a. NJA 2015 s. 62). [TR] finner inte att målets beskaffenhet eller annan särskild anledning föranleder att det finns skäl att göra avsteg från brottmålstaxan (Dom T81).”

Kommentar

Tingsrätterna i flera av målen resonerar om att den tilltalade har haft ett behov av juridiskt biträde i målen och även om målen bedöms vara av enkel beskaffenhet tycks inte detta utesluta att ett behov av biträde finns. När det kommer till vad som är skälig ersättning till den tilltalade för dennes kostnader utgår dock domstolarna från att målets ”enkla beskaffenhet”, ”målets art” och ”övriga omständigheter” inte ger anledning att frångå schablonerna. Utgångspunkten tas alltså mycket tydligt i timkostnadsnormen och brottmålstaxan som helt klart jämföras med skäliga kostnader för ordinära brottmål. Domstolen frågar sig om det finns något som motiverar att den tilltalade bör få högre ersättning, om målet är mer komplicerat än vanligt, vilket skulle kräva en mer kvalificerad försvarare. Svaret är i stort sett alltid nekande. I ett mål menar tingsrätten att frågorna är ”relativt komplicerade” men att de inte är ”ovanliga eller svårbedömda”, varför ersättning överstigande brottmålstaxan inte ska medges. I ett av målen nämns också att reglerna om god advokatsed tillkommer för advokater i fråga om vad som utgör skäligt arvode samt att RB 31 kap. 2 § bl.a. innebär att en tilltalad inte är berättigad till högre ersättning för försvararkostnader än vad som är skäligt arvode mellan försvarare och tilltalad.

4.2.3.4. Inget lagstöd för ersättning

I ett (1 %) av de totalt 102 straffrättsliga avgörandena från tingsrätterna skriver domstolen i domskälen att vissa kostnader inte kunnat medföra rätt till ersättning enligt RB 31 kap. 2 §. Den tilltalade i detta mål hade dock frikänts helt och fick även full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande.

Formulering i domskälen:

”Däremot medger inte det förenämnda lagrummet ersättning för parts eget arbete. Sådan ersättning kan därför inte utgå (Dom T4).”

Kommentar

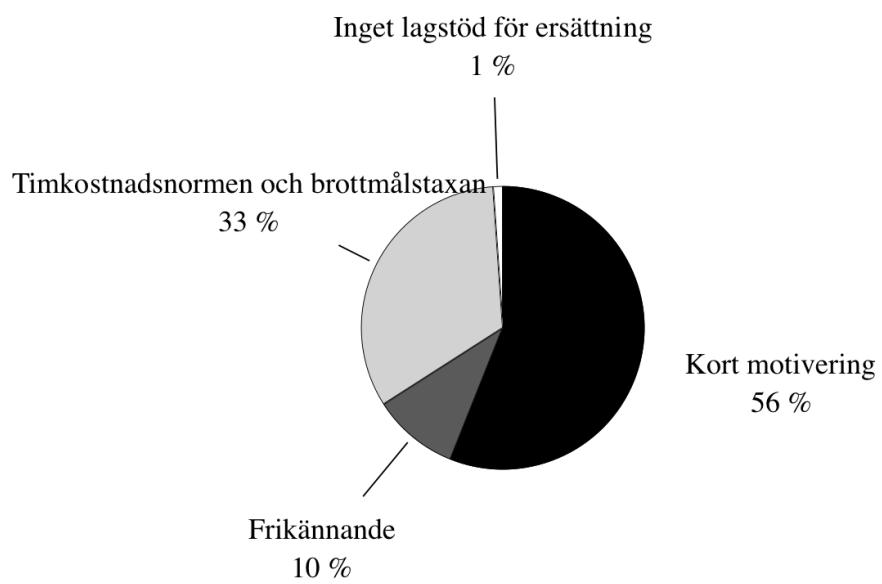
Som framgår gäller motiveringen i domskälen den tilltalades eget arbete, vilket det i RB 31 kap. 2 § inte kan utläsas att ersättning ska beviljas för. Precis som i skattemålen handlar det här inte lika mycket om en skälighetsbedömning som i de andra avgörandena utan om att stöd i lagregeln inte finns för vissa kostnader som kan uppstå för den tilltalade i straffprocessen. Det är anmärkningsvärt att den tilltalade i målet dock fick full ersättning.

4.2.4. Sammanfattning

Sammanfattningsvis gällande förevarande avsnitt frikänns den tilltalade helt och får även full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande i en tydlig majoritet av målen. I hela 71 % av de mål där den tilltalade frikänns helt får denne också full ersättning för sina rättegångskostnader. I 17 % av målen där den tilltalade endast frikänns delvis får denne däremot ingen ersättning alls och till största del delvis ersättning. I genomsnitt får den tilltalade i målen ersättning för 63 % av sina rättegångskostnader.

Det är vanligt förekommande att den motivering som domstolen ger till medgiven ersättning är mycket kort, vilket i princip endast syns i sådana mål där den tilltalade får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Inte många övriga mönster kunde identifieras i domskälen men ett mycket betydande är att domstolen vid sin bedömning av skälig ersättning resonerar utifrån timkostnadsnormen och brottmålstaxan. I ett antal mål yrkade den tilltalade ersättning överstigande dessa schabloner men utifrån undersökningen är det tydligt att denne i de flesta fall endast medges ersättning motsvarande timkostnadsnormen och brottmålstaxan.

Cirkeldiagrammet nedan visar i förhållande till övriga funna mönster hur stor andel respektive mönster utgör.

5. Sammanfattande jämförelser

Jämförelser mellan gällande rätt i sedvanlig och faktisk mening samt mellan bedömningen av skälig ersättning i skatteprocessen och straffprocessen där likheter och skillnader belyses kan ge en bättre kunskap och förståelse för rätten till ersättning för rättegångskostnader. I detta avsnitt ställs utredningarna och de två processerna med detta syfte mot varandra och jämförelserna sammanfattas för att möjliggöra att slutsatser kan dras om vad som är skälig ersättning i de två processerna.

5.1. Gällande rätt i skatteprocessen i sedvanlig och faktisk mening

5.1.1. Ersättning för rättegångskostnader

Det kan utifrån studiens resultat om beslutad ersättning i avsnitt 4.1.2. konstateras att den skattskyldige i en minoritet (26 %) av skattemålen får helt bifall till sin talan och i de flesta (74 %) av målen delvis bifall till sin talan. Det som är av betydelse i detta arbete i förhållande till dessa siffror är om den skattskyldige får full, delvis eller ingen ersättning för sina rättegångskostnader och vad det beror på. Eftersom den skattskyldige får delvis bifall i en klar majoritet av målen har domstolen, som nämnt, stöd för att endast medge den skattskyldige delvis ersättning enligt dennes kostnadsyrkande.

Avseende i vilken utsträckning den skattskyldige får ersättning är det självklart relativt att bedöma vad en till synes generös ersättningsbestämmelse som SFL 43 kap. 1 § och ett brett begrepp som ”skäliga kostnader” ska innebära i praktiken. Enligt förarbetena ska den skattskyldige endast få ersättning för rättegångskostnader i undantagsfall och resultatet från den empiriska undersökningen, att den skattskyldige endast i 2 % av målen får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande, bör vara i enlighet med detta. Däremot får den skattskyldige trots allt ersättning för rättegångskostnader i totalt 73 % av målen och bedöms alltså i praktiken i en klar majoritet av målen där denne vinner helt eller delvis bifall ha ett behov av ett juridiskt biträde och vissa biträdeskostnader för att ta till vara sin rätt. Vad som kan konstateras är dock att det finns en stor diskrepans mellan yrkad ersättning, vad den skattskyldige och dennes biträde begär, och medgiven ersättning, vad förvaltningsrätterna anser är skäliga kostnader. Totalt medgav förvaltningsrätterna ersättning för rättegångskostnader med 20 % av den sammanlagda ersättning som de skattskyldiga i målen yrkade, en procentsats som till stor del tycks gälla oavsett hur hög eller låg ersättning den skattskyldige yrkar. Jämfört med tidigare undersökningar är detta en lägre medgivandeprocent än den som framkommer i Rättvis skatteprocess studie under november 2011, då ersättning i genomsnitt beviljades om 25 % av yrkat belopp i förvaltningsrätterna. Mot bakgrund av detta tycks den förhoppning som framfördes i rapporten, att HFD 2019 ref. 16 skulle leda till större klarhet och rättvisa, inte ha uppfyllts.¹⁴⁶

5.1.2. Hjälpbehovet

Domstolarna tycks anse att den skattskyldige i skatteprocessen vid helt eller delvis bifall till sin talan i praktiken i stor utsträckning har ett behov av hjälp från ett juridiskt biträde, eftersom den skattskyldige i cirka 75 % av målen får viss ersättning för rättegångskostnader. I ett flertal av

¹⁴⁶ Rättvis skatteprocess (2018), s. 8f.

skattemålen framkommer det dock klart att domstolen motiverar att den skattskyldige inte får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande med att den skattskyldiges hjälpbehov inte är skäl för så höga kostnader som yrkas ersättning för. Framför allt gäller detta att domstolens bifall, helt eller delvis, till den skattskyldiges talan enligt domstolen inte är tack vare den skattskyldige. Den skattskyldige har inte haft ett behov av juridiskt biträde, eftersom det arbete som biträdet har utfört enligt domstolen saknar betydelse för utgången i målet. Det verkar inte finnas ett direkt uttalat stöd för en sådan bedömning i varken förarbeten eller praxis, men Skatteverket uttalar i en rättslig vägledning att så kan ske om domstolen bifaller talan på annan grund än vad den skattskyldige åberopat. Det kan ifrågasättas om sådana resonemang är önskvärda som innebär att situationen i kostnadshänseende i princip blir densamma som om den skattskyldige inte fått bifall alls för sin talan, nämligen att kostnaderna kvittas.

Samtidigt som full ersättning enligt HFD och förarbeten inte automatiskt ska beviljas på den grunden att den skattskyldige har haft ett hjälpbehov bör det vara förenligt med den gällande rätten i sedvanlig mening att bristen på ett hjälpbehov i praktiken innebär att den skattskyldige inte får någon ersättning och att frågan om kostnadernas storlek är skälig inte vidare bedöms av förvaltningsrätterna. I den största andelen av skattemålen där den skattskyldige inte medges någon ersättning alls motiverades detta på sådant sätt av att den skattskyldige inte bedömdes ha något hjälpbehov.

5.1.3. *Upprepande argumentation*

I nästan en tredjedel av de skatterättsliga avgörandena diskuterar domstolen att den skattskyldige och dennes juridiska biträde har upprepat argumentation. En stor andel (41 %) av dessa skattskyldiga hade fått helt bifall till sin talan men samtliga, även de som fått delvis bifall till sin talan, fick delvis ersättning enligt sitt kostnadsyrkande. Att kostnader som är hänförliga till upprepande argumentation både från förvaltningsrätten och Skatteverket normalt inte ska ersättas framför HFD tydligt i HFD 2019 ref. 16. Det framgår också i domen att upprepande argumentation från en process där den skattskyldige deltagit i en annan process med snarlika frågeställningar motiverar en lägre ersättning. Det kan utifrån det tydliga resultatet från den empiriska undersökningen antas att förvaltningsrätterna har tagit till sig detta från prejudikatet. HFD skriver däremot inget om vad som gäller i förhållande till andra processer där det juridiska biträdet har varit biträde för en annan skattskyldig gällande samma frågeställningar. Trots detta motiverar också sådan upprepande argumentation att skattskyldiga i praktiken anses ha yrkat ersättning för kostnader hänförliga till en för stor tidsåtgång. Det kan ifrågasättas om ett juridiskt biträde ska arbeta gratis för en skattskyldig klient, därför att biträdet tidigare gjort ungefär samma arbete för en annan klient och därför kan återanvända viss argumentation. I förhållande till det advokatetiska regelverket framgår det inte tydligt hur advokaten ska debitera i en sådan situation. Som nämnt ska det avgörande vid beaktandet av uppdragets omfattning vara den tidsåtgång som normalt och skäligen borde ha krävts.¹⁴⁷ Detta bör dock kunna omfatta både situationen då uppdragets omfattning i praktiken varit längre än vad som debiteras, på grund av att en oerfaren jurist har lagt ned inläsningstid i målet, och en situation som ovan då uppdragets omfattning i praktiken kanske är kortare än vad som debiteras, eftersom advokaten utrett i princip samma frågor för tidigare klienter.

¹⁴⁷ VRGA, p. 4.1.2 och kommentaren till nämnd punkt.

5.1.4. *Timkostnadsnormen*

I en betydande del av samtliga 54 skatterättsliga avgöranden diskuterar förvaltningsrätten om timkostnaden enligt kostnadsyrkandet är skälig men utifrån andra faktorer än just timkostnadsnormen. Det skulle kunna antas att domstolarna snarare fokuserar sin bedömning för beslutet om ersättning för rättegångskostnader till vad domstolen anser vara marknadsmässig timkostnad. Att domstolen endast i ett fåtal mål över huvud taget nämner timkostnadsnormen skulle kunna tolkas som att de i enlighet med vad HFD uttalar inte anser sig bunden av taxan. Vad som talar emot detta är däremot att det utifrån den empiriska undersökningen kan konstateras att den allmänna förvaltningsdomstolen normalt inte medger ersättning för en timkostnad som överstiger timkostnadsnormen. Det skulle alltså också kunna vara så att normen är så otroligt normerande att den inte nämns men helt klart utgås från. Detta innebär dock inte att den skattskyldiges kostnadsyrkande i regel motsvarar taxan. Utifrån undersökningen är det tydligt att den skattskyldige till viss del yrkar ersättning enligt en timkostnad som överstiger taxan, men för att kunna säga i vilken utsträckning detta sker krävs en vidare utredning.

5.1.5. *Kostnadsspecifikation*

Till mycket stor del beror förvaltningsrätternas beräkning av ersättning för rättegångskostnader på det kostnadsunderlag som efterfrågas den skattskyldige. Det framkommer att om den skattskyldige har lämnat ett tillräckligt detaljerat underlag, så sker domstolens bedömning av ersättning huvudsakligen utifrån resonemang om vad som är skälig tidsåtgång och timkostnad i förhållande till målets beskaffenhet och svårighetsgrad samt det juridiska biträdets kompetens. Om kostnadsunderlaget brister i detaljrikedom, så sker bedömningen av ersättningen inte alls i förhållande till tidsåtgång och timkostnad utan som en generell och sammantagen uppskattning av en totalsumma som ska vara skälig. Detta överensstämmer med vad HFD framför om hur bedömningarna i de två fallen ska ske. Resultatet blir dock att förvaltningsrätterna i viss utsträckning kommer med mycket korta motiveringar likande följande: ”Vid en sammantagen bedömning finner därför förvaltningsrätten att skälig ersättning motsvarar 5 000 kr (Dom 49).” En sådan skrivelse säger inte mycket om varifrån just det belopp som domstolen medger ersättning för kommer. Detta bör i och för sig också vara förenligt med vad HFD anför om att ingen utförligare motivering bör krävas vid en sådan sammantagen bedömning.

När det gäller just underlaget för den skattskyldiges kostnadsyrkande diskuterar förvaltningsrätterna detta i nästan en tredjedel av de skatterättsliga avgörandena. Det handlar framför allt om kritik från domstolen att en tillräckligt detaljerad kostnadsspecifikation inte har tillhandahållits av den skattskyldige och dennes juridiska biträde. Som HFD antyder kan åtgärder som visserligen har varit motiverade komma att inte ersättas om kostnadsunderlaget är otillräckligt. Detta återspeglas i resultatet från den empiriska undersökningen genom att ingen av de skattskyldiga i detta hänseende fick full ersättning utan samtliga delvis ersättning jämte 6 % som inte fick någon ersättning.

5.1.6. *Kort motivering i domskäl*

Som HFD uttalar kan det inte ställas några högre krav på domstolens beslutsmotivering om en sammantagen skälighetsbedömning måste göras på grund av bristen på kostnadsunderlag. Att

förvaltningsrätterna tillägnat sig denna vägledning är tydligt då det inte framkommer några utförligare motiveringar till varför den ersättning som beviljas i dessa fall är skälig. Bortsett från ett av målen där förvaltningsrätten uttryckligen hänvisar till HFD:s avgörande i denna del är det dock svårt att veta om domstolens korta motivering bottnar i denna anledning eller kan förklaras av något annat.

När det kommer till domstolens utförlighet i sin argumentation eller motivation till den ersättning som medges eller inte medges till den skattskyldige har nästan 40 % av skattemålen ytterst korta domskäl vad gäller ersättningsfrågan. Mot bakgrund av att ersättning för rättegångskostnader medgavs i samtliga mål där domstolens motivering är mycket kort och att det enda mål där full ersättning medgavs är ett av dessa, bör det kunna antas att domskälen generellt är längre vid delvis eller ingen ersättning och kortare vid delvis eller full ersättning. Detta stämmer överens med vad HFD har uttalat om beslutsmotiveringen.

5.2. Gällande rätt i straffprocessen i sedvanlig och faktisk mening

5.2.1. Ersättning för rättegångskostnader

Utifrån studiens resultat om beslutad ersättning i avsnitt 4.2.2. kan det konstateras att den tilltalade i en majoritet (82 %) av målen frikänns helt från åklagarens åtal och frikänns delvis från åtal i en mindre andel (18 %) av målen. Precis som avseende skattemålen är det av betydelse i vilken utsträckning den tilltalade får full, delvis eller ingen ersättning för sina rättegångskostnader i förhållande till dessa siffror och vad det beror på. Domstolen har, som nämnt, stöd för att endast medge den tilltalade delvis ersättning enligt dennes kostnadsyrkande, i de fall den tilltalade frikänns delvis.

I förhållande till ersättningsbestämmelsen i RB 31 kap. 2 § kan det utifrån resultatet av den empiriska undersökningen konstateras att tingsrätterna i praktiken är relativt generösa med vilken ersättning de medger den tilltalade i förhållande till dennes kostnadsyrkande. Endast i 3 % av de totalt 102 straffrättsliga avgörandena får den tilltalade ingen ersättning alls för sina rättegångskostnader och i en tydlig majoritet (63 %) av målen får den tilltalade full ersättning. I hela 97 % av målen får den tilltalade alltså viss ersättning och bedöms därmed i praktiskt taget alla mål ha ett behov av en försvarare och vissa eller alla de yrkade kostnaderna för att ta till vara sin rätt. En inte obetydlig diskrepans mellan vad den tilltalade yrkar i ersättning och vad domstolen medger finns dock. Totalt medgav tingsrätterna ersättning för rättegångskostnader med 63 % av den sammanlagda ersättning som de tilltalade i målen yrkar. Procentsatsen varierar något beroende på hur låg eller hög ersättning den tilltalade yrkar, men det är svårt att dra några generella slutsatser utifrån denna fördelning. Vad som kan konstateras är dock att mycket höga yrkade ersättningsbelopp i alla fall inte per automatik tycks innebära att den tilltalade får en lägre eller högre andel i ersättning.

5.2.2. Hjälpbehovet

De allmänna domstolarna anser i praktiken att den tilltalade alltid har ett behov av hjälp från en försvarare vid bedömningen av vilken ersättning som ska medges, eftersom den tilltalade i regel får ersättning för rättegångskostnader. Hur stort behovet av biträdeskostnader för att ta till vara sin rätt

har varit framkommer i ett antal av domarna med hänvisning till olika aspekter. I de mål där den tilltalade får full ersättning argumenteras det framför allt, i enlighet med hur bedömningen ska ske enligt praxis, att de aktuella brottmålen antingen varit av ordinär karaktär och ska ersättas enligt timkostnadsnormen och brottmålstaxan eller att de inte har varit av ordinär karaktär utan av mer omfattande eller komplicerad art. Detta har motiverat ett större behov av en mer kompetent försvarare. I de mål där den tilltalade får delvis ersättning argumenteras till stor del på samma sätt men åt motsatt håll, att tidsåtgången enligt vilken ersättning för biträdeskostnader yrkats är för stor i förhållande till de aktuella brottmålen mer enkla beskaffenhet. Dessa argumentationssätt tycks stämma väl överens med hur bedömningen ska ske enligt praxis. Utgångspunkten ska vara att de flesta brottmål är av ordinära och enkla slag och att högre biträdeskostnader kan motiveras om målet är av extraordinär beskaffenhet.

5.2.3. *Timkostnadsnormen och brottmålstaxan*

Det är tydligt att tingsrätterna i mycket stor utsträckning utgår från timkostnadsnormen och brottmålstaxan vid bedömningen av vad som är skälig ersättning som ska medges den tilltalade. I ungefär en tredjedel av samtliga straffrättsliga avgöranden diskuteras vad som är skälig ersättning till stor del utifrån normen och taxan. I samtliga de fall där timkostnaden eller i få fall tidsåtgången diskuteras görs detta till största del också med hänvisning till normen och taxan.

I majoriteten av de mål där timkostnadsnormen och brottmålstaxan tydligt är utgångspunkten beviljas den tilltalade ersättning motsvarande normen och taxan även om majoriteten av de tilltalade yrkade ersättning över normen/taxan. Detta bör stämma överens med vad som nämns ovan att de flesta brottmål bör vara ordinära och att en försvarare med en kostnad motsvarande normen och taxan bör vara tillräckligt för att ta till vara den tilltalades rätt, vilket också framhävs i domskälen. Timkostnadsnormen och brottmålstaxan jämförs i praktiken klart med skälig ersättning i ordinära brottmål.

De tilltalade i de mål där timkostnadsnormen och brottmålstaxan är den tydliga utgångspunkten hade till största del frikänts helt och det är därför tydligt att ett helt frikännande i sig inte motiverar en högre ersättning än motsvarande normen och taxan. I de mål där en högre tidsåtgång eller timkostnad anses vara skälig, vilket i enlighet med vad som framhålls i förarbeten och praxis inte är huvudregeln, motiveras detta av att målet är komplicerat. Det nämns i ett mål att det inte i sådant fall är lämpligt att bedöma vad som är skälig timkostnad utifrån en schablon som timkostnadsnormen. Detta bör också vara förenligt med att brottmålstaxans schablonisering av tidsåtgång endast omfattar mål där huvudförhandlingen är av kortare omfattning och därmed troligtvis av mindre komplicerad art.¹⁴⁸ Att den tilltalade i viss utsträckning yrkar ersättning överstigande timkostnadsnormen och brottmålstaxan är uppenbart men en vidare undersökning krävs för att säga något mer exakt om förekomsten.

5.2.4. *Kort motivering i domskäl*

I 50 % av brottmålen är domstolens motivering till den ersättning som medges eller inte medges den tilltalade mycket kort. I fyra femtedelar av dessa mål framgår inte ens citering ur lagtext eller liknande utan motiveringen är ofta endast någon eller några meningar om att den yrkade

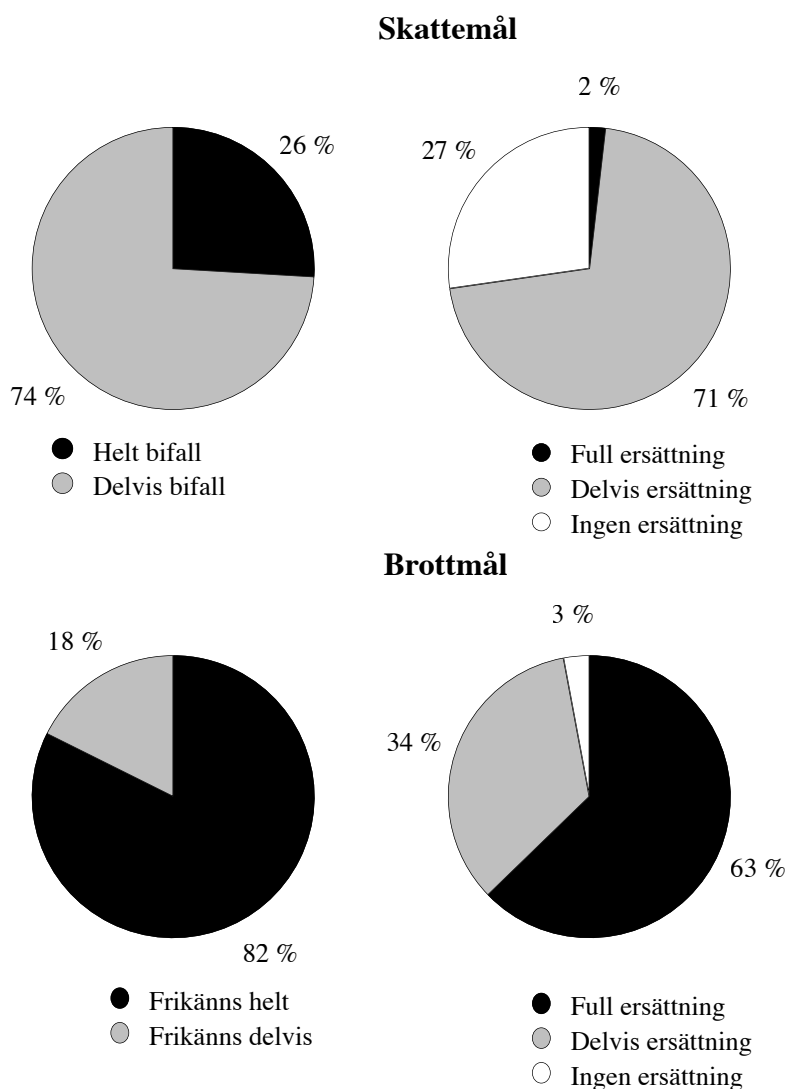
¹⁴⁸ Upp till 3 timmar och 45 minuter; Domstolsverket, *Rättshjälp och taxor 2019*, s. 26 och 38.

ersättningen är skälig. Som nämnt är det tydligt att den tilltalade i majoriteten av dessa mål både frikänns helt och får full ersättning. Det kan konstateras, mot bakgrund av att totalt drygt 60 % av de tilltalade får full ersättning och att domstolens motivering till medgiven ersättning är mycket kort i ca 50 % av målen, att det generellt är så att domskälen är längre vid delvis eller ingen ersättning och kortare vid full ersättning.

5.3. Jämförelse mellan skatteprocessen och straffprocessen

5.3.1. Ersättning för rättegångskostnader

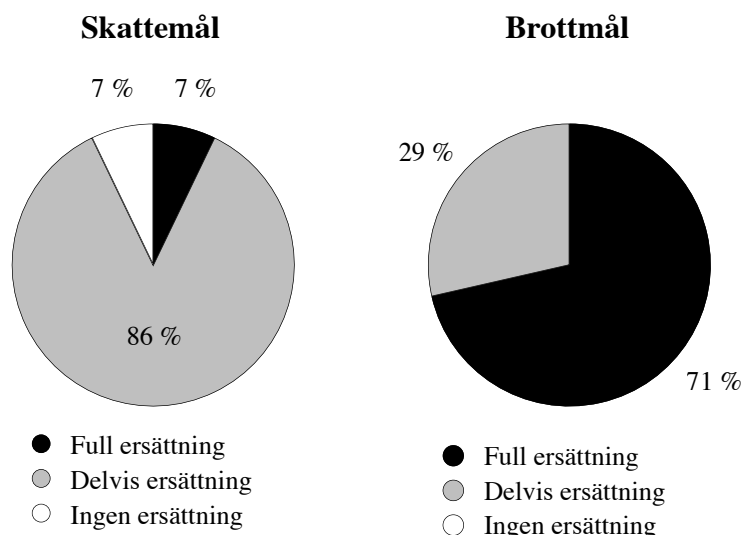
Nedanstående cirkeldiagram visar i vilken utsträckning den skattskyldige respektive den tilltalade får helt eller delvis bifall till sin talan respektive frikänns helt eller delvis samt i vilken utsträckning denne får full, delvis eller ingen ersättning enligt sitt kostnadsyrkande.

Det är tydligt att den skattskyldige i skatteprocessen får helt bifall till sin talan i avsevärt mindre utsträckning än vad den tilltalade i straffprocessen frikänns. Vad denna skillnad beror på avses inte och kan inte besvaras utifrån den i detta arbete genomförda utredningen. Denna skillnad har dock stor betydelse för jämförelsen av i vilken utsträckning den skattskyldige respektive tilltalade får full, delvis eller ingen ersättning. Detta eftersom domstolen i båda processerna kan sätta ned ersättningen med hänvisning till delvis bifall eller frikännande.

För både brottmålen och skattemålen finns grund för att sätta ned yrkad ersättning med hänvisning till delvis bifall respektive frikännande. I brottmålen framkommer i ett antal av domskälen att den medgivna ersättningen proportioneras i relation till med vilken del den tilltalade frikänns, t.ex. 1/2 av yrkad ersättning om den tilltalade frikänns för en av två åtalpunkter. Detta bör stämma överens med vad som nämnts ovan att den tilltalade endast ska ha rätt till ersättning för kostnader som är hänförliga till den frikännande delen. Någon sådan proportionering framkommer inte i skattemålen och inte heller att så ska ske enligt SFL 43 kap. 5 § som stadgar att ersättningen får minskas om den skattskyldige endast delvis vinner bifall till sin talan. Även vid jämförelsen av i vilken utsträckning den enskilde får ersättning skiljer sig resultaten från de två målytyperna åt markant. Det är framför allt i de mål där respektive domstol beslutar om delvis bifall eller frikännande som ingen ersättning medges, även om det också förekommer i skatteprocessen vid helt bifall. Medan den skattskyldige i 33 % av målen där denne får delvis bifall till sin talan inte medges någon ersättning alls får den tilltalade ingen ersättning i 17 % av målen där denne frikänns delvis. Den skattskyldige har i dessa fall en dubbelt så stor risk som den tilltalade att lämna processen utan någon ersättning för sina rättegångskostnader.

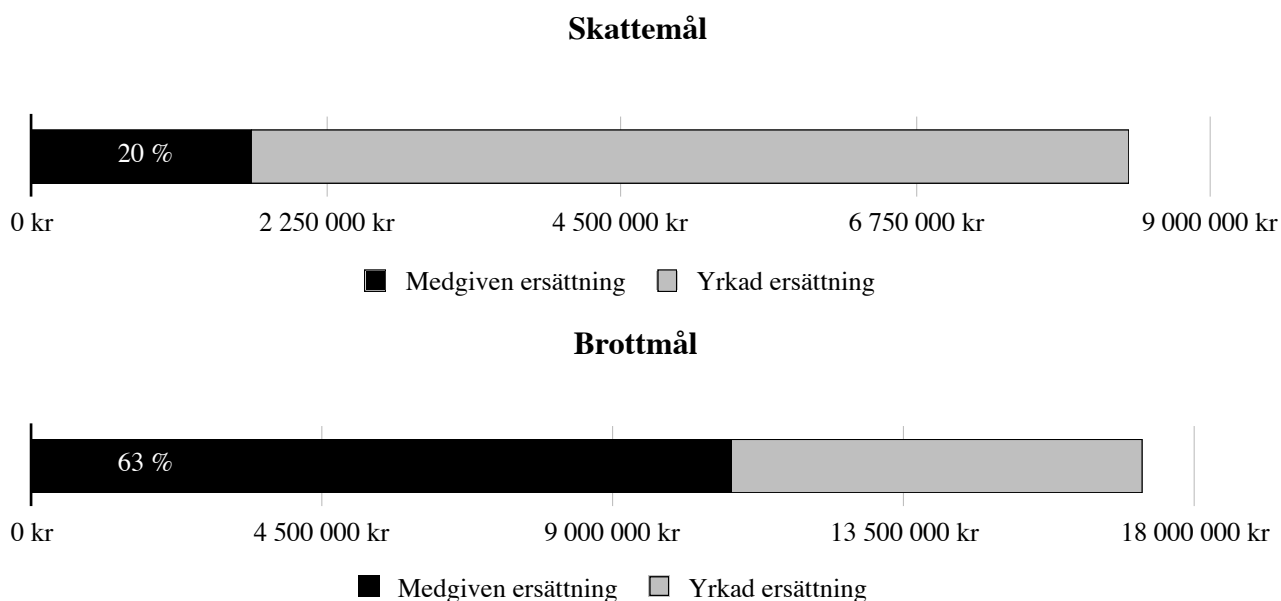
I skattemålen får den skattskyldige full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande i ungefär samma utsträckning som den tilltalade i brottmålen inte får någon ersättning alls (ca 2-3 %). Så stor andel i brottmålen som får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande motsvarar nästan så stor andel i skattemålen som får delvis ersättning (ca 60-70 %). Detta bör dock ses mot bakgrund av att den tilltalade i mycket större utsträckning frikänns helt än den skattskyldige får helt bifall till sin talan. Cirkeldiagrammen nedan visar i vilken utsträckning den enskilde får full, delvis eller ingen ersättning i skattemål respektive brottmål i de fall denne nått full framgång, d.v.s. helt bifall respektive helt frikännande.

Trots denna hänsyn till den enskildes framgång får den skattskyldige som har fått helt bifall till sin talan endast full ersättning i 7 % av dessa mål, samtidigt som den tilltalade i straffprocessen som har frikänts helt får full ersättning i 71 % av målen. Den tilltalade har i dessa fall därmed en tio gånger så stor chans att få full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande än den skattskyldige.

5.3.2. Yrkad och medgiven ersättning

Stapeldiagrammen nedan visar hur stor ersättning som i de undersökta målen totalt beviljades de skattskyldiga respektive tilltalade i förhållande till den ersättning som yrkats för rättegångskostnader.

Som framkommer ovan är dessa stapeldiagram över den genomsnittligt medgivna ersättningen för rättegångskostnaderna relativt rättvisande för de två måltyperna trots att de är mycket generella genom att de avser samtliga mål i det empiriska materialet och både mål där den enskilde nått och inte nått full framgång. I skattemålen medges runt 20 % av yrkad ersättning och i brottmålen runt 63 % av yrkad ersättning.

Det totala beloppet av yrkad ersättning i brottmålen är dubbelt så högt som i skattemålen. Detta bör dock ses mot bakgrund av att den avgränsade tidsperioden för brottmålen i det empiriska materialet är mycket längre än den för skattemålen. Med anledning av detta har ett dubbelt så stort straffrättsligt material som skatterättsligt material undersökts: 54 skatterättsliga respektive 102 straffrättsliga avgöranden. Utifrån detta kan det konstateras att den yrkade ersättningen i genomsnitt är relativt lik i de två måltyperna: 154 574 kronor i skattemålen respektive 168 461 kronor i brottmålen. Det får förutsättas att den skattskyldige respektive den tilltalade och deras biträden yrkar ersättning för de kostnader som har uppstått i processen och som klienten ska betala i skäligt arvode till biträdet. De faktiska kostnaderna och det skäliga arvodet i de två processerna bör därmed, enligt de enskilda och deras biträden, i regel vara nästan lika stora. Den ersättning som medges skiljer sig dock åt: i genomsnitt 30 945 kronor i skattemålen respektive 106 231 i brottmålen. Detta innebär att den enskilde kommer att behöva betala den mellanskillnad i skäligt arvode till sitt juridiska biträde som inte omfattas av vad som bedöms av domstolen som skäliga kostnader.

Vidare bör framför allt den medgivna ersättningen i de två måltyperna ses mot bakgrund av statens övriga kostnader för juridiska biträden i de två processerna. Vad gäller skattemålen är ett privat anlitat juridiskt biträde, som nämnt, i princip den skattskyldiges enda möjlighet till biträde i processen. Detta innebär att den medgivna ersättningen praktiskt taget är den enda

biträdeskostnaden för staten under tidsperioden i skatteprocessen. Det system enligt vilket ersättning för kostnader för privat biträde kan medges är inget kompletterande system utan det enda systemet inom skatterätten genom vilket den skattskyldige kan ersättas för rättegångskostnader. Gällande brottmålen förordnas den tilltalade i de flesta fall en offentlig försvarare vars arvode staten står för. Den medgivna ersättningen för privata försvarare är alltså en biträdeskostnad för staten utöver den för offentliga försvarare, d.v.s. ett kompletterande ersättningssystem. Utfallet på statens anslag för offentligt försvar låg under åren 2016-2018 på mellan 1,4 och 1,5 miljarder kronor och har prognostiserats till ännu högre för år 2019.¹⁴⁹ De totala biträdeskostnaderna för staten under den i straffprocessen undersökta tidsperioden, med både kostnad för offentliga och privata försvarare inräknat, bör alltså kunna uppskattas till mellan fyra och fem miljarder kronor. I relation till detta, dock utan kännedom om på hur många försvarare dessa belopp har fördelats, bör den medgivna ersättningen för privata försvarare inte vara ett anmärkningsvärt belopp och kostnad för staten i straffprocessen. I relation till skatteprocessen är det däremot tydligt att kostnaderna för juridiska biträden i skattemål inte är avsedda att få något större utrymme i statsbudgeten. Å ena sidan kan det anses märkligt att en så låg procent av yrkad ersättning för rättegångskostnader medges i skatteprocessen, eftersom inga ytterligare biträdeskostnader finns för staten. Å andra sidan kan det sannolikt vara så att det helt enkelt inte anses finnas något större behov av juridiskt biträde och biträdeskostnader i skatteprocessen. Utgångspunkten kan vara att den skattskyldige inte får ersättning för rättegångskostnader och om denne undantagsvis ska få det, så ska den begränsas.

5.3.3. *Kort motivering i domskälen*

Att domstolen är mycket kortfattad och fåordig i sin motivering till den ersättning för rättegångskostnader som medges förekommer i stor utsträckning både i skattemålen och brottmålen (i ca 40-50 % av målen). Vad som är tydligt är att sådana korta formuleringar till stor del skrivs i mål där domstolen helt bifaller den skattskyldiges talan respektive frikänner helt den tilltalade. Detta gäller särskilt i brottmålen där den tilltalade frikänns i hela 90 % av dessa mål med kort motivering, jämfört med helt bifall för den skattskyldige i ca 40 % av dessa skattemål med kort motivering. Vad som däremot skiljer sig åt mellan måltyperna är att den tilltalade i brottmålen i princip i alla mål med korta motiveringar (98 %) får full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande, medan den skattskyldige i skattemålen endast får full ersättning i 8 % av målen. Gällande de straffrättsliga avgörandena kan det konstateras att det generellt är så att domskälen är längre vid delvis eller ingen ersättning och kortare vid full ersättning. Det är svårare att dra samma slutsats generellt för de skatterättsliga avgörandena, eftersom endast en skattskyldig medgavs full ersättning enligt sitt kostnadsyrkande och de korta motiveringarna var betydligt fler än så. En överensstämmelse med vad som kan utläsas från brottmålen är däremot synlig. Som nämnt fick samtliga av dessa skattskyldiga ersättning för rättegångskostnader och det enda mål där den skattskyldige fick full ersättning är ett av de mål där domstolens motivering är mycket kort.

5.3.4. *Hjälpt behovet m.m.*

Resonemang om vilket behov som den enskilde har haft av hjälp från ett juridiskt biträde och de rättegångskostnader som föranletts av detta finns huvudsakligen endast i domskälen i skattemålen. I

¹⁴⁹ Sveriges Domstolar, *Budgetunderlag 2020-2022*.

brottmålen ligger fokus snarare på kostnaden i sig, om tidsåtgång och timkostnad är skälig. Detta kan stämma överens med hur ersättningsbestämmelserna är formulerade och även vad som framgår i förarbeten och praxis. I SFL 43 kap. 1 § uttrycks det som om den skattskyldige ”skäligen har behövt” kostnaderna och att ett behov ska bedömas bör vara ganska tydligt. I skatteprocessen har HFD uttalat att både hjälpbehovet och kostnaderna i sig ska bedömas, vilket inte uttryckts likadant gällande straffprocessen. I RB 31 kap. 2 § är kravet att ”kostnaderna skäligen varit motiverade” och formuleringen tycks mer fokusera på kostnaderna i sig, vad som motiverar låga eller höga kostnader. Det förutsätts i princip att ett hjälpbehov finns, vilket stämmer överens med vad som nämns ovan om att den tilltalade i närmast alla mål också får ersättning för rättegångskostnader. I straffprocessen handlar det både i teorin och praktiken om vad som motiverar kostnaderna. Vid enklare mål är en kostnad motsvarande timkostnadsnormen och brottmålstaxan motiverad och i svårare mål kan en högre kostnad vara motiverad. I tre av de straffrättsliga avgörandena får den tilltalade visserligen ingen ersättning alls men detta motiveras inte, i alla fall inte uttryckligen, av ett bristande behov av biträdeskostnader utan framför allt av att den tilltalade endast delvis frikänns och alltså också döms för brott. Fokus i dessa motiveringar tycks snarare vara den grundläggande förutsättningen i ersättningsbestämmelsen ”om den tilltalade frikänns”.

Vad gäller de faktorer och omständigheter som ska beaktas och som faktiskt beaktas i avgörandena i det empiriska materialet vid bedömningen av skälig ersättning, så överensstämmer dessa till stor del mellan skatteprocessen och straffprocessen. Framför allt talas i båda måltyperna om målets beskaffenhet och svårighetsgrad, att enklare beskaffenhet motiverar ett mindre hjälpbehov i skatteprocessen samt en mindre tidsåtgång och timkostnad i båda processerna. Är frågeställningarna mer komplicerade kan detta i båda processerna motivera att högre ersättning är skälig. I skatteprocessen läggs mycket utrymme till att bedöma tidsåtgången vilket inte alls görs i lika stor utsträckning i straffprocessen. Det hänvisas framför allt till sådant som inte anses driva processen framåt, som bl.a. upprepande argumentation. Vad gäller timkostnaden hänvisas i båda måltyperna till vad målet i fråga kräver för kompetens eller erfarenhet av det juridiska biträdet. Svårare mål kan motivera ett dyrare biträde och att högre ersättning för biträdeskostnader medges.

Motiveringar om att den skattskyldige, som det uttrycks i ett betydande antal av skattemålen, inte kan tillskrivas det faktum att dennes talan bifalls är något som endast framkommer i skatteprocessen och inte över huvud taget i straffprocessen. Att detta är så brett förekommande i skatteprocessen och inte alls i straffprocessen, visar på att något i detta hänseende skiljer sig åt i de två processerna avseende bedömningen av skälig ersättning. Användningen av sådana motiveringar i skatteprocessen kan jämföras med straffprocessen och att de allmänna domstolarna inte ska tillämpa en efterklokhetens princip. Vid bedömningen av om en åtgärd för vilken yrkas ersättning är skälig ska den allmänna domstolen sätta sig in i vad den tilltalade hade för skäl för åtgärden vid åtgärdens vidtagande, inte vad den tilltalade vet i efterhand. Som en rak motsats verkar däremot en sådan efterklokhet tillämpas av de allmänna förvaltningsdomstolarna. Här tycks inte föreställas vad den skattskyldige och dennes biträde hade för skäl för åtgärderna vid åtgärdernas vidtagande. Utgångspunkten tas istället i bifallet till den skattskyldiges talan, alltså vad den skattskyldige vet i efterhand. De åtgärder som inte har varit till nytta för eller föranlett bifallet ersätts inte, trots att det får antas att den skattskyldige inte i förväg säkert hade kunnat veta vad domstolen skulle grunda ett eventuellt bifall på. Detta kan ställas mot att det inte bör vara förenligt med god advokatsed att

istället avstå från att vidta sådana åtgärder som i efterhand kan anses överflödiga för att hålla nere rättegångskostnaderna.

Bedömningarna i de två processerna avseende vilka åtgärder som behövts för att ta till vara den enskildes rätt tycks alltså ske från två olika perspektiv, i straffprocessen från en synvinkel *innan* tingsrättens dom och i skatteprocessen *efter* förvaltningsrättens dom. Detta kan även anknytas till att det både i de skatterättsliga förarbetena och praxis samt i ett flertal av skattemålen i det empiriska materialet hänvisas till den skattskyldiges bevisbörda för att vidtagna åtgärder har varit skäligen påkallade och att timkostnaden är motiverad. Någon sådan bevisbörda nämns inte avseende straffprocessen eller i brottmålen. Detta bör ännu mer visa på att en godtagandepresumtion tillämpas i straffprocessen som innebär att utgångspunkten är att den tilltalade har ett behov av juridiskt biträde och ersättning för biträdeskostnader, jämfört med skatteprocessen där utgångspunkten är den motsatta och den skattskyldige endast i undantagsfall antas ha ett sådant behov.

5.3.5. *Tidsåtgång*

Den allmänna förvaltningsdomstolen ska ägna större utrymme till att bedöma om den tidsåtgång enligt vilken ersättning för rättegångskostnader yrkats är skäligen. Vad som framkommer i förvaltningsrätternas motiveringar i skattemålen men inte alls i tingsrätternas motiveringar i brottmålen är att upprepande argumentation från den skattskyldige och dennes biträde kritiserar. Detta nämns i en relativt stor del av skattemålen, att upprepningar sker inom processen eller att den skattskyldige eller dennes biträde deltagit i en annan process avseende samma frågeställningar. Att domstolen i straffprocessen däremot hänvisar till att den tilltalade har deltagit i en tidigare process eller att dennes försvarare har försvarat en annan tilltalad gällande samma typ av brottslig gärning och att detta skulle motivera en kortare tidsåtgång för försvaret förekommer inte. I brottmålen när det i få fall talas om tidsåtgången görs detta framför allt i förhållande till brottmålstaxans schablonisering av skäligen tidsåtgång. Tingsrätterna går inte in på en detaljerad bedömning av vad som faktiskt gjorts i målen utan hänvisar till att målet är av enklare beskaffenhet, vilket innebär att ersättning ska medges enligt taxan.

5.3.6. *Kostnadsspecifikation*

Vad som vidare anmärkningsvärt skiljer sig åt mellan skatteprocessen och straffprocessen är det från HFD uttalade kravet om att den skattskyldige ska lämna in en detaljerad kostnadsspecifikation för bedömningen av vad som är skäligen ersättning för rättegångskostnader. Som nämnt ägnas en stor del av förvaltningsrätternas motiveringar till att kritisera avsaknaden av eller en bristande detaljrikedom av ett sådant underlag, vilket föranleder en annan typ av skälighetsbedömning. I straffprocessen nämns inte kostnadsspecifikationen över huvud taget i något av avgörandena. Att den enskilde och dennes juridiska biträde specificerar vad kostnadsyrkandet avser är däremot inget nytt utan förekommer mer eller mindre i samtliga domstolsprocesser.

Nedan redovisas kostnadsspecifikationer från mål i skatteprocessen respektive straffprocessen. Skattemålet har valts ut då det kritiserar av domstolen vid bedömningen av skäligen ersättning som

bristande i detaljriktighet. För att vara jämförbart har brottmålet valts ut på grund av att det inte är särskilt detaljerat.

Dom F33

2. Kostnader för juridisk rådgivning, enligt nedanstående specifikation. (Timpriset har genomgående varit cirka 1 800 kronor, exklusive moms.)

Överklagande till förvaltningsrätten Januari 2018, inklusive genomgång av händelseförloppet, baserat på samtal med en rad inblandade personer, förnyad rättsutredning

38 000 kronor

Inlaga till förvaltningsrätten April 2018 inklusive genomgång av ärendet

2 000 kronor

Inlaga till förvaltningsrätten Juni 2018, inklusive rekapitulering av ärendet, faktainsamling

7 000 kronor

Inlaga till förvaltningsrätten November 2018

5 000 kronor

Förberedelser inför förhandling, samt förhandling 15 maj (1,5 timme)

12 000 kronor

Dom T91

I målet lämnade den tilltalade inte in något skriftligt kostnadsyrkande utan framställde istället detta muntligt i rättssalen. I protokollet från huvudförhandlingen framgår följande:

”Försvaren uppger att [den tilltalade], i händelse av frikännande dom, begär ersättning för kostnaden för sin privata försvarare med 5 560 kr, varav 1 112 kronor avser moms. Av beloppet avser 3 430 kr arbete enligt taxa och 1 018 kr utlägg för taxi (som tagits för att begränsa tidsspillan).”

Det kan konstateras att kostnadsunderlaget i skattemålet är betydligt mer utförligt än den i brottmålet när det kommer till specifikationen av de åtgärder som vidtagits. I skattemålet fick den skattskyldige delvis bifall till sin talan och medgavs 30 000 kronor i ersättning av yrkade 64 000 kronor, d.v.s. 47 %. Förvaltningsrätten hänvisar till HFD 2019 ref. 16 och konstaterar att de

”[f]ör att kunna bedöma vad som utgör skäligen kostnader behöver få ett underlag [...] där det framgår vilka arbetsåtgärder som har utförts, vem som har utfört dem, hur lång tid varje åtgärd har tagit och vilken timkostnaden är. [...] I avsaknad av sådant specificerat underlag kan det inte ställas några högre krav på utförligheten i beslutsmotiveringen. [...] Med beaktande av målets beskaffenhet, frågornas svårighetsgrad och utredningens omfattning bedömer [FR] att bolaget skäligen har behövt anlita ombud för att ta tillvara sin rätt. [FR] finner att ersättning ska medges med skäligen 30 000 kr.”

I brottmålet hade den tilltalade frikänts helt från åklagarens åtal om trafikbrott. Tingsrätten konstaterade att målet hade varit av förhållandevis enkel beskaffenhet och att det samtidigt vid huvudförhandlingen hade framförts invändningar och uppgifter som varit av viss relevans för prövningen. Den begärda ersättningen ansågs därför, både sett till det utförda arbetet i sig liksom ersättningens storlek, vara skälig. Full ersättning medgavs motsvarande förhandlingstiden enligt brottmålstaxan samt utlägg.

Det är anmärkningsvärt att förvaltningsrätten i skattemålet inte alls uttryckligen förhåller sig till det kostnadsunderlag som den skattskyldige faktiskt har lämnat in. Det går inte att utläsa vad det är som gör att domstolen sätter ned yrkad ersättning med mer än hälften. Att HFD har påtalat att det är av vikt att den skattskyldige lämnar ett detaljerat kostnadsunderlag skulle även det kunna kopplas till att presumptionen inte är att godta den skattskyldiges yrkande, utan att det är upp till den skattskyldige att bevisa vad som är skäliga kostnader. Även hur tingsrätten i ovanstående mål bedömde det knapphändiga kostnadsunderlaget i förhållande till brottmålstaxan stämmer överens med vad som ovan i övrigt framförts om bedömningen av skäliga kostnader.

5.3.7. Timkostnadsnormen och brottmålstaxan

Vad gäller timkostnadsnormen och brottmålstaxan, ska användningen av dessa vara relativt annorlunda enligt vägledande praxis för de två måltyperna vid bedömningen av vad som är skälig ersättning. I skatteprocessen kan timkostnadsnormen användas som ledning vid bedömningen, medan normen och brottmålstaxan i straffprocessen ska vara utgångspunkten. Utifrån den empiriska undersökningen kan det också konstateras att så även till stor del är fallen i praktiken. Även om timkostnadsnormen får användas som ledning i skattemålen så görs inte detta särskilt ofta, i alla fall inte uttryckligen. Detta kan bero på att bedömningen av skälig ersättning ofta inte utgår från tidsåtgång och timkostnad utan är en sammantagen skälighetsbedömning eller att timkostnadsnormen är så oerhört normerande. I straffprocessen är däremot timkostnadsnormen och brottmålstaxan allt som oftast uttryckligen utgångspunkten för bedömningen och domstolens olika resonemang görs i förhållande till normen och taxan. Dessa schabloner likställs här med skälig ersättning för rättegångskostnader i ordinära brottmål.

6. Slutsats

Slutligen ska de huvudsakliga slutsatserna som kan dras från arbetets rättsutredande och empiriska undersökningar samt jämförelser presenteras i detta avsnitt. Slutsatserna utgår från syftet med detta arbete, att undersöka vilken formell och reell rätt till ersättning den skattskyldige i skatteprocessen respektive den tilltalade i straffprocessen har samt vilka de främsta likheterna och skillnaderna är mellan dessa två måltyper.

De båda processerna stämmer i praktiken relativt väl överens gällande hur bedömningen av skälig ersättning ska ske enligt gällande rätt i sedvanlig mening. Huvuddragen är att ersättning för rättegångskostnader endast ska medges i undantagsfall i skatteprocessen och att ersättning är regeln i straffprocessen där utgångspunkten ska vara timkostnadsnormen och brottmålstaxan. Rätten till ersättning för rättegångskostnader och bedömningen av skälig ersättning tycks dock ha olika syften och utgångspunkter i de två måltyperna som sträcker sig längre än bara gällande kostnadsfrågan. Det handlar i grunden om två olika presumtioner för processen. I skatteprocessen presumeras att den skattskyldige inte har ett behov av hjälp från ett juridiskt biträde och biträdeskostnader. Det blir i efterhand upp till den skattskyldige att med vissa krav bevisa att ett sådant behov faktiskt har funnits och att de kostnader som yrkas är skäliga. I straffprocessen presumeras att den tilltalade har ett behov av en försvarare och biträdeskostnader samt också vad som är skälig ersättning, nämligen timkostnadsnormen och brottmålstaxan. Dessa förutsättningar godtas i förhand och den tilltalade behöver inte i samma grad som i skatteprocessen bevisa detta. Detta är intressant i förhållande till att den tilltalade i en viss andel av målen bör ha anlitat en privat försvarare just för att domstolen, d.v.s. staten, inte har ansett att den tilltalade har något behov av en offentlig försvarare.¹⁵⁰ Trots detta presumeras ändå att ett behov av en (privat) försvarare finns vid bedömningen av skälig ersättning. Någon slutsats dras inte att dessa presumtioner skulle vara den enda anledningen till att möjligheten till ersättning för rättegångskostnader ser ut som den gör i de två processerna, men att det är en av flera möjliga förklaringar bör kunna konstateras.

Resultatet från den empiriska undersökningen visar också att vad som anförs ovan är fallet i praktiken. Med det sagt så finns det till att börja med vissa grundläggande likheter mellan processerna. Endast *skälig ersättning* ska beviljas och till stor del är de omständigheter som ska beaktas vid skälighetsbedömningen desamma. Vad som i slutändan avgör vad som bedöms som skäliga kostnader och vilken ersättning som ska medges i de två processerna är hur komplicerat målet i fråga har varit. I de ordinära målen i skatteprocessen finns inget behov av biträdeskostnader och därmed inte heller någon skälig ersättning. De ordinära målen i straffprocessen motiverar däremot biträdeskostnader och ersättning enligt timkostnadsnormen och brottmålstaxan. I mer komplicerade mål kan det i skatteprocessen anses finnas ett behov av ett juridiskt biträde och ersättning för rättegångskostnader. I straffprocessen kan ett komplicerat mål istället motivera högre kostnader och ersättning än enligt normen och taxan. Så är fallet enligt både det offentligt finansierade och det kompletterande ersättningssystemet i straffprocessen. Att den tilltalade har en privat försvarare ändrar inte i sig målets karaktär utan bedömningen är likväl vilka kostnader som *målet* motiverar.

¹⁵⁰ Se avsnitt 2.3.

Trots att det primära syftet med detta arbete inte är att ta ställning till om den enskildes formella och reella rätt till ersättning för rättegångskostnader är problematiskt ur ett access to justice-perspektiv, så öppnar arbetets resultat upp för sådana frågor. Som konstaterats ovan är den enskildes yrkande om ersättning för rättegångskostnader i genomsnitt ungefär lika stort i skatteprocessen som i straffprocessen. Skäliga kostnader är alltså i princip detsamma i de två processerna, enligt de enskilda och deras juridiska biträden. Domstolen i straffprocessen medger däremot ersättning i betydligt högre utsträckning än i skatteprocessen. Enligt domstolarna är alltså skälig ersättning större i straffprocessen än i skatteprocessen. En sådan tydlig skillnad mellan de två processerna och särskilt mellan den skattskyldiges och förvaltningsrättens olika bedömningar av vad som är skäliga kostnader skulle kunna förklaras av att skattskyldiga generellt begär ersättning för oskäligt höga kostnader. Alternativt så är det möjligt att domstolen inte hänger med i en utveckling, framför allt inom skatteprocessen, av vad som faktiskt är skäliga kostnader och skälig ersättning för det juridiska arbetet. Om så är fallet och om den enskildes effektiva tillgång till rättssystemet för att ta till vara sin rätt hindras av att denne inte får ersättning för vad som i praktiken är skäliga kostnader, är dock frågor för ett framtida arbete.

Vad som kan konstateras, tydligast gällande de mål där den enskilde nådde full framgång, är dock att den enskilde inte har fått sin fulla rätt tillvaratagen. Den enskilde har visserligen *de facto* haft tillgång till rättssystemet, men får trots framgång själv ofta stå för en del av sina rättegångskostnader och betalningen av arvodet till sitt juridiska biträde. Enligt den s.k. rättsskyddsteorin som låg till grund för rättegångsbalkens kostnadsersättningsregler i tvistemål kan inte medborgarnas rättsskydd helt garanteras om den nådda framgången i målet på detta sätt är förenad med kostnader. Utifrån detta resonemang kan av allt att döma varken skatteprocessen eller straffprocessen anses innebära ett fullständigt rättsskydd.¹⁵¹

¹⁵¹ Wejedal (2017), s. 120f.

Källförteckning

Offentligt tryck

Författningar

Europarådet, Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ("Europakonventionen"), 4 november 1950,

Förordning (1997:406) om offentlig försvarare

Förvaltningsprocesslag (1971:291)

Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Lag (1989:479) om ersättning för kostnader i ärenden och mål om skatt, m.m. (ersättningslagen)

Lag (1990:52) men särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

Lag (1996:1620) om offentligt biträde

Rättegångsbalk (1942:740)

Rättshjälpsförordning (1997:404)

Rättshjälpslag (1996:1619)

Skatteförfarandelag (2011:1244)

Utlänningslagen (2005:716)

Propositioner

Proposition 1971:30 *med förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m.*

Proposition 1972:4 *med förslag till rättshjälpslag m.m.*

Proposition 1983/84:23 *om rätten till offentlig försvarare*

Proposition 1988/89:126 *om ersättning för kostnader i ärenden och mål om skatt, m.m.*

Proposition 1989/90:71 *om några processrättsliga frågor*

Proposition 1993/94:151 *Rättssäkerhet vid beskattningen*

Proposition 1995/96:22 *Tvåpartsprocess m.m. i de allmänna förvaltningsdomstolarna*

Proposition 2010/11:165 *Skatteförfarandet*

Proposition 2012/13:45 *En mer ändamålsenlig förvaltningsprocess*

Nytt Juridiskt Arkiv Avdelning 2

NJA II 1943 s. 235

NJA II 1943 s. 402

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1938:44 *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk*

SOU 1958:40 *Rättegångshjälp*

SOU 2009:58 *Skatteförfarandet*

SOU 2013:62 *Förbudet mot dubbla förfaranden - och andra rättssäkerhetsfrågor i skatteförfarandet*

Domstolsavgöranden

Högsta domstolen

NJA 1982 s. 836

NJA 1991 s. 600

NJA 2008 s. 259

NJA 2015 s. 62

NJA 2016 s. 714

Högsta förvaltningsdomstolen

HFD 2019 ref. 16

RÅ 2001 ref. 10

RÅ 2002 not. 192

RÅ 2002 ref. 56

Kammarrätterna

Kammarrätten i Göteborg Dom 2001-04-19 Mål nr 3669-1997

Förvaltningsrätterna

Avgöranden meddelade av förvaltningsrätterna som har ingått i arbetets empiriska studie i avsnitt 4 hittas i bilaga 1. Samtliga avgöranden är hämtade den 30 sept. 2019.

Tingsrätterna

Avgöranden meddelade av tingsrätterna som har ingått i arbetets empiriska studie i avsnitt 4 hittas i bilaga 2. Samtliga avgöranden är hämtade den 30 sept. 2019.

Litteratur

Böcker

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars; Pauli, Mikael, *Rättegång. Första häftet*, uppl. 9 (Visby: Wolters Kluwer Sverige, 2016).

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Pauli, Mikael, *Rättegång. Andra häftet*, uppl. 9 (Visby: Nordstedts Juridik, 2015).

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Bylund, Torleif; Pauli, Mikael; Andersson, Simon; Bellander, Henrik, *Rättegång. Tredje häftet*, uppl. 8 (Visby: Nordstedts Juridik, 2018).

Lundin, Anna-Karin, *Rättegångskostnader i förvaltningsprocessen - ett orättvist regelsystem*, i Lundin, Anna-Karin (red.), *Regeringsrätten 100 år* (Uppsala: Iustus Förlag, 2009).

Wallerman, Anna, *Om fakultativa regler* (Uppsala: Iustus Förlag, 2015).

Wejedal, Sebastian, *Rätten till biträde - Om biträdeskostnaders hantering vid svenska domstolar*, Juridiska institutionens skriftserie, skrift nr 024 (2017).

Wiklund, Holger, *God advokatsed* (Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag, 1973).

Artiklar

Ericson, Mikael, *Ersättning för kostnader i skattemål - en enkelbottnad, dubbelbottnad eller skönsmässig prövning?*, Skattenytt 2017 s. 810.

Lavin, Rune, *Förvaltningsprocessen 2000*, Juridisk Tidskrift Nr 1 2000/01, s. 93-110.

Remstam, Maj-Britt, *För snål ersättning i skattemål!* Infotorg - Mitt i juridiken, 2007-04-23.

Tillgänglig på: [https://www5.infotorg.se/rb/premium/mittijuridiken/praktikerartiklar/article91513.ece?](https://www5.infotorg.se/rb/premium/mittijuridiken/praktikerartiklar/article91513.ece?rID=1576492989297&sf=QD&id=91513&fhe=-1&docType=plpa&start=1&index=1&filter=&q=%2522F%25C3%25B6r%2522%2BAND%2B%2522sn%25C3%25A51%2522%2BAND%2B%2522ers%25C3%25A4ttning%2522%2BAND%2B%2522i%2522%2BAND%2B%2522skattem%25C3%25A51%2522%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFSA02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFRR02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFST02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AREGR02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AKKV102&db=ALLA&desc=Fria+sökord+%28För+snål+ersättning+i+skattemål%29&sw=För&sw=ersättning&sw=i&sw=skattemål&sw=snål)

rID=1576492989297&sf=QD&id=91513&fhe=-1&docType=plpa&start=1&index=1&filter=&q=%2522F%25C3%25B6r%2522%2BAND%2B%2522sn%25C3%25A51%2522%2BAND%2B%2522ers%25C3%25A4ttning%2522%2BAND%2B%2522i%2522%2BAND%2B%2522skattem%25C3%25A51%2522%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFSA02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFRR02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253ASFST02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AREGR02%2B%2BANDNOT%2Bmeta.collection%253AKKV102&db=ALLA&desc=Fria+sökord+%28För+snål+ersättning+i+skattemål%29&sw=För&sw=ersättning&sw=i&sw=skattemål&sw=snål

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap (Del I)*, Juridisk Tidskrift Nr 3 1995/96, s. 726-748.

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap (Del II)*, Juridisk Tidskrift Nr 4 1995/96, s. 1035-1059.

Svensson, Eva-Maria, *De lege interpretata - om behovet av metodologisk reflektion*, Juridisk Publikation Jubileumsnummer 2014, s. 211-226.

Lagkommentarer

Almgren, Karin; Leidhammar, Börje, *Skatteförfarandelagen m.m.: en kommentar*, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2014, Zeteo Internet.

Fitger, Peter; Sörbom, Monika; Eriksson, Tobias; Hall, Per; Palmkvist, Ragnar; Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken*, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2014, Zeteo Internet.

Sverne Arvill, Ebba, *Rättegångsbalk*, Lexino - djupa lagkommentarer, Nordstedts Juridik, 1 oktober 2014, Karnov Internet.

Sverne Arvill, Ebba, *Rättegångsbalk*, lagkommentar, 1 oktober 2014, Karnov Internet.

Övriga källor

Advokatsamfundet, *Vägledande regler om god advokatsed, Med kommentar*, reviderad juni 2016. Tillgänglig på: https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatetik/vagledande-regler-2016-med-kommentarer-juni-2016.pdf [Hämtad den 16 dec. 2019].

Domstolsverket, *Rättshjälp och taxor 2019*. Tillgänglig på: http://www.rattshjalp.se/Publikationer/Rattshjalp_och_taxor/rattshjalp_och_taxor_2019.pdf [Hämtad den 16 dec. 2019].

Hurtig and Partners, *Verksamhetsområde - Privat försvar*. Tillgänglig på www.hurtigandpartners.se/verksamhetsomrade/privat-forsvar/ [Hämtad den 16 dec. 2019].

Rättvis Skatteprocess, *Ersättning i skattemål - Hur tillämpas ersättningsreglerna i praktiken?*, oktober 2018. Tillgänglig på: <http://www.rattvisskatteprocess.se/wp-content/uploads/2018/10/Ersattning-i-skattemal-rapport.pdf> [Hämtad den 16 dec. 2019].

Skatteverket, *Rättslig vägledning - Rätten till ersättning*, 2019. Tillgänglig på <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2019.7/331772.html> [Hämtad den 16 dec. 2019].

Sveriges Domstolar, *Budgetunderlag 2020-2022*, tillgänglig på: https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/budgetunderlag/bu_2020-2022.pdf [Hämtad den 16 dec. 2019].

Bilaga 1

Förvaltningsrätterna

Dom F1	Förvaltningsrätten i Uppsala Dom 2019-05-28 Mål nr 6378-16
Dom F2	Förvaltningsrätten i Göteborg Dom 2019-06-04 Mål nr 14464-18
Dom F3	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-04 Mål nr 8662-17
Dom F4	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-04 Mål nr 10199-17
Dom F5	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-04 Mål nr 10209-17
Dom F6	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-04 Mål nr 10214-17
Dom F7	Förvaltningsrätten i Göteborg Dom 2019-06-05 Mål nr 1013-18
Dom F8	Förvaltningsrätten i Malmö Dom 2019-06-13 Mål nr 6744-18
Dom F9	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 2923-16
Dom F10	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-10 Mål nr 28949-18
Dom F11	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-12 Mål nr 3224-19
Dom F12	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 2919-16
Dom F13	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 2925-16
Dom F14	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 2930-16
Dom F15	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 2931-16
Dom F16	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 2947-16
Dom F17	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 5854-17
Dom F18	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-13 Mål nr 12564-18
Dom F19	Förvaltningsrätten i Uppsala Dom 2019-06-13 Mål nr 1536-17
Dom F20	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-19 Mål nr 20637-18
Dom F21	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-19 Mål nr 20642-18
Dom F22	Förvaltningsrätten i Göteborg Dom 2019-06-20 Mål nr 11966-18
Dom F23	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-20 Mål nr 4731-16
Dom F24	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-20 Mål nr 4737-16
Dom F25	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-20 Mål nr 4738-16
Dom F26	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-20 Mål nr 4779-16
Dom F27	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-20 Mål nr 10833-17
Dom F28	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-20 Mål nr 28242-18
Dom F29	Förvaltningsrätten i Karlstad Dom 2019-06-25 Mål nr 1199-18
Dom F30	Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-06-25 Mål nr 27779-18

Dom F31 Förvaltningsrätten i Malmö Dom 2019-07-01 Mål nr 7086-18
Dom F32 Förvaltningsrätten i Falun Dom 2019-07-04 Mål nr 3972-18
Dom F33 Förvaltningsrätten i Falun Dom 2019-07-05 Mål nr 1996-18
Dom F34 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-07-05 Mål nr 8964-18
Dom F35 Förvaltningsrätten i Malmö Dom 2019-07-10 Mål nr 7340-18
Dom F36 Förvaltningsrätten i Malmö Dom 2019-07-10 Mål nr 7345-18
Dom F37 Förvaltningsrätten i Malmö Dom 2019-07-10 Mål nr 7358-18
Dom F38 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-07-10 Mål nr 11927-18
Dom F39 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-07-11 Mål nr 3328-18
Dom F40 Förvaltningsrätten i Karlstad Dom 2019-07-12 Mål nr 1281-17
Dom F41 Förvaltningsrätten i Uppsala Dom 2019-07-12 Mål nr 1568-19
Dom F42 Förvaltningsrätten i Uppsala Dom 2019-07-12 Mål nr 3610-17
Dom F43 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-07-23 Mål nr 600-19
Dom F44 Förvaltningsrätten i Uppsala Dom 2019-05-23 Mål nr 254-17
Dom F45 Förvaltningsrätten i Linköping Dom 2019-08-19 Mål nr 5251-18
Dom F46 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-08-22 Mål nr 7088-19
Dom F47 Förvaltningsrätten i Göteborg Dom 2019-08-23 Mål nr 4346-18
Dom F48 Förvaltningsrätten i Falun Dom 2019-08-30 Mål nr 579-18
Dom F49 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-08-30 Mål nr 15598-19
Dom F50 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-09-02 Mål nr 9550-18
Dom F51 Förvaltningsrätten i Falun Dom 2019-09-03 Mål nr 5573-17
Dom F52 Förvaltningsrätten i Göteborg Dom 2019-09-05 Mål nr 10324-18
Dom F53 Förvaltningsrätten i Stockholm Dom 2019-09-06 Mål nr 19251-19
Dom F54 Förvaltningsrätten i Umeå Dom 2019-09-06 Mål nr 866-18

Bilaga 2

Tingsrätterna

Dom T1	Malmö tingsrätt Dom 2016-07-20 Mål nr B 6648-14
Dom T2	Borås tingsrätt Dom 2016-09-08 Mål nr B 1097-16
Dom T3	Jönköpings tingsrätt Dom 2016-10-03 Mål nr B 2946-15
Dom T4	Blekinge tingsrätt Dom 2016-10-13 Mål nr B 1497-13
Dom T5	Lunds tingsrätt Dom 2016-10-13 Mål nr B 5449-15
Dom T6	Uddevalla tingsrätt Dom 2016-10-19 Mål nr B 2054-15
Dom T7	Borås tingsrätt Dom 2016-10-20 Mål nr B 1435-16
Dom T8	Södertörns tingsrätt Dom 2016-11-01 Mål nr B 10661-16
Dom T9	Stockholms tingsrätt Dom 2016-11-07 Mål nr B 11150-15
Dom T10	Kristianstads tingsrätt Dom 2016-11-08 Mål nr B 1063-16
Dom T11	Stockholms tingsrätt Dom 2016-12-07 Mål nr B 10376-16
Dom T12	Lunds tingsrätt Dom 2016-12-29 Mål nr B 479-16
Dom T13	Stockholms tingsrätt Dom 2017-02-15 Mål nr B 14470-16
Dom T14	Stockholms tingsrätt Dom 2017-02-16 Mål nr B 10201-16
Dom T15	Linköpings tingsrätt Dom 2017-03-29 Mål nr B 604-17
Dom T16	Göteborgs tingsrätt Dom 2017-03-31 Mål nr B 16262-16
Dom T17	Stockholms tingsrätt Dom 2017-03-31 Mål nr B 8048-16
Dom T18	Stockholms tingsrätt Dom 2017-04-06 Mål nr B 5328-08
Dom T19	Vänersborgs tingsrätt Dom 2017-04-07 Mål nr B 1859-13
Dom T20	Malmö tingsrätt Dom 2017-05-19 Mål nr B 2172-17
Dom T21	Örebro tingsrätt Dom 2017-06-08 Mål nr B 3685-15
Dom T22	Stockholms tingsrätt Dom 2017-06-14 Mål nr B 3115-17
Dom T23	Stockholms tingsrätt Dom 2017-06-16 Mål nr B 4020-17
Dom T24	Norrälje tingsrätt Dom 2017-06-20 Mål nr B 237-17
Dom T25	Uddevalla tingsrätt Dom 2017-06-28 Mål nr B 492-17
Dom T26	Stockholms tingsrätt Dom 2017-06-30 Mål nr B 16725-16
Dom T27	Lunds tingsrätt Dom 2017-08-28 Mål nr B 3099-17
Dom T28	Ystads tingsrätt Dom 2017-09-01 Mål nr B 1139-17
Dom T29	Uddevalla tingsrätt Dom 2017-09-13 Mål nr B 828-17
Dom T30	Mora tingsrätt Dom 2017-10-04 Mål nr B 681-17

Dom T31 Södertörns tingsrätt Dom 2017-10-12 Mål nr B 9145-17
Dom T32 Göteborgs tingsrätt Dom 2017-10-17 Mål nr B 8318-17
Dom T33 Lunds tingsrätt Dom 2017-11-01 Mål nr B 1597-15
Dom T34 Blekinge tingsrätt Dom 2017-11-02 Mål nr B 1935-17
Dom T35 Solna tingsrätt Dom 2017-11-28 Mål nr B 6630-17
Dom T36 Attunda tingsrätt Dom 2017-11-30 Mål nr B 1505-17
Dom T37 Stockholms tingsrätt Dom 2017-12-04 Mål nr B 12471-15
Dom T38 Umeå tingsrätt Dom 2017-12-04 Mål nr B 2543-17
Dom T39 Stockholms tingsrätt Dom 2017-12-08 Mål nr B 13261-17
Dom T40 Malmö tingsrätt Dom 2017-12-21 Mål nr B 672-17
Dom T41 Solna tingsrätt Dom 2018-01-22 Mål nr B 9904-17
Dom T42 Västmanlands tingsrätt Dom 2018-01-25 Mål nr B 5210-17
Dom T43 Södertörns tingsrätt Dom 2018-01-31 Mål nr B 15741-17
Dom T44 Uppsala tingsrätt Dom 2018-02-05 Mål nr B 3693-16
Dom T45 Stockholms tingsrätt Dom 2018-02-05 Mål nr B 4409-16
Dom T46 Örebro tingsrätt Dom 2018-02-07 Mål nr B 5359-17
Dom T47 Solna tingsrätt Dom 2018-02-12 Mål nr B 9847-17
Dom T48 Nyköpings tingsrätt Dom 2018-02-14 Mål nr B 2804-17
Dom T49 Malmö tingsrätt Dom 2018-02-21 Mål nr B 10928-17
Dom T50 Luleå tingsrätt Dom 2018-03-22 Mål nr B 2704-17
Dom T51 Stockholms tingsrätt Dom 2018-03-28 Mål nr B 337-14
Dom T52 Södertörns tingsrätt Dom 2018-04-03 Mål nr B 2410-18
Dom T53 Nyköpings tingsrätt Dom 2018-04-05 Mål nr B 113-18
Dom T54 Östersunds tingsrätt Dom 2018-04-11 Mål nr B 3064-17
Dom T55 Västmanlands tingsrätt Dom 2018-05-09 Mål nr B 5348-17
Dom T56 Malmö tingsrätt Dom 2018-05-14 Mål nr B 8869-17
Dom T57 Nyköpings tingsrätt Dom 2018-06-07 Mål nr B 3365-17
Dom T58 Malmö tingsrätt Dom 2018-06-08 Mål nr B 6113-17
Dom T59 Stockholms tingsrätt Dom 2018-06-20 Mål nr B 534-18
Dom T60 Göteborgs tingsrätt Dom 2018-06-21 Mål nr B 8793-16
Dom T61 Västmanlands tingsrätt Dom 2018-06-21 Mål nr B 1839-18
Dom T62 Göteborgs tingsrätt Dom 2018-06-28 Mål nr B 6716-15
Dom T63 Göteborgs tingsrätt Dom 2018-07-02 Mål nr B 14893-17

Dom T64 Stockholms tingsrätt Dom 2018-07-02 Mål nr B 3377-16
Dom T65 Helsingborgs tingsrätt Dom 2018-09-18 Mål nr B 1648-18
Dom T66 Stockholms tingsrätt Dom 2018-09-18 Mål nr B 4919-18
Dom T67 Stockholms tingsrätt Dom 2018-09-19 Mål nr B 14437-16
Dom T68 Helsingborgs tingsrätt Dom 2018-09-27 Mål nr B 4177-17
Dom T69 Hudiksvalls tingsrätt Dom 2018-10-03 Mål nr B 1109-18
Dom T70 Södertörns tingsrätt Dom 2018-10-04 Mål nr B 6661-18
Dom T71 Östersunds tingsrätt Dom 2018-10-08 Mål nr B 981-18
Dom T72 Skellefteå tingsrätt Dom 2018-10-11 Mål nr B 429-18
Dom T73 Malmö tingsrätt Dom 2018-10-12 Mål nr B 6586-16
Dom T74 Göteborgs tingsrätt Dom 2018-11-07 Mål nr B 2566-18
Dom T75 Stockholms tingsrätt Dom 2018-11-09 Mål nr B 7587-18
Dom T76 Uppsala tingsrätt Dom 2018-11-12 Mål nr B 6771-17
Dom T77 Malmö tingsrätt Dom 2018-11-13 Mål nr B 1445-18
Dom T78 Varbergs tingsrätt Dom 2018-11-14 Mål nr B 1546-18
Dom T79 Stockholms tingsrätt Dom 2018-11-15 Mål nr B 13667-18
Dom T80 Göteborgs tingsrätt Dom 2018-11-26 Mål nr B 8558-18
Dom T81 Stockholms tingsrätt Dom 2018-11-26 Mål nr B 5182-18
Dom T82 Uppsala tingsrätt Dom 2018-12-05 Mål nr B 6357-18
Dom T83 Solna tingsrätt Dom 2018-12-13 Mål nr B 2435-18
Dom T84 Uppsala tingsrätt Dom 2018-12-18 Mål nr B 4068-18
Dom T85 Attunda tingsrätt Dom 2018-12-21 Mål nr B 7240-18
Dom T86 Gävle tingsrätt Dom 2019-01-17 Mål nr B 1994-18
Dom T87 Blekinge tingsrätt Dom 2019-01-24 Mål nr B 2738-18
Dom T88 Stockholms tingsrätt Dom 2019-01-25 Mål nr B 12296-18
Dom T89 Helsingborgs tingsrätt Dom 2019-01-31 Mål nr B 5937-18
Dom T90 Stockholms tingsrätt Dom 2019-02-21 Mål nr B 59-19
Dom T91 Södertörns tingsrätt Dom 2019-02-26 Mål nr B 608-19
Dom T92 Södertörns tingsrätt Dom 2019-03-20 Mål nr B 12405-18
Dom T93 Solna tingsrätt Dom 2019-03-26 Mål nr B 8001-18
Dom T94 Södertörns tingsrätt Dom 2019-04-01 Mål nr B 3311-19
Dom T95 Norrköpings tingsrätt Dom 2019-04-09 Mål nr B 418-19
Dom T96 Stockholms tingsrätt Dom 2019-04-15 Mål nr B 2718-19

Dom T97 Göteborgs tingsrätt Dom 2019-04-15 Mål nr B 201-19
Dom T98 Ystads tingsrätt Dom 2019-04-17 Mål nr B 808-18
Dom T99 Stockholms tingsrätt Dom 2019-04-18 Mål nr B 1841-19
Dom T100 Eksjö tingsrätt Dom 2019-06-12 Mål nr B 1764-17
Dom T101 Uppsala tingsrätt Dom 2019-06-28 Mål nr B 1350-19
Dom T102 Södertörns tingsrätt Dom 2019-09-04 Mål nr B 7887-19